

01 24 08

AS/2884
cm

IN THE UNITED STATES PATENT AND TRADEMARK OFFICE

In re: Application of: Joseph Tesler **Patent Application**
Serial No.: 09/829,619
Art Unit: 2854
Examiner: Daniel James Colilla
Filing Date: April 10, 2001
For: Jewish Religious Scrolls
Attorney Docket No.: 1481.007

Board of Patent Appeals and Interferences
Commissioner for Patents
P.O. Box 1450
Arlington, Virginia 22313-1450

Transmittal Letter (72 pages total)

Further to the Notice of Appeal filed June 22, 2007, enclosed please find Applicant's Appeal Brief. A five month extension is requested of the time provided for response.

Pursuant to MPEP §1204.01, it is requested that the previously paid fees for filing the Notice of Appeal and the Appeal Brief be applied hereto, and that the fee recently paid for the second Notice of Appeal be refunded, since applicant is reinstating his appeal after prosecution was reopened by the Examiner. Authorization is hereby provided to debit from Deposit Account No. 50-1604 any difference in the amounts due resulting from any increase of fees in the interim, the extension fee, and any further amounts required.

Dated: January 22, 2008

Respectfully submitted,

Morris E. Cohen (Reg. No. 39,947)
1122 Coney Island Avenue, Suites 216-217
Brooklyn, New York 11230
(718) 859-8009 (telephone)
(718) 859-3044 (facsimile)

CERTIFICATE OF MAILING (EXPRESS MAIL)

I hereby certify that this correspondence is being deposited on the date listed below with the United States Postal Service "Express Mail Post Office to Addressee Service" under 37 C.F.R. 1.10, postage prepaid, in an envelope addressed to the Board of Patent Appeals and Interferencees, Commissioner for Patents, P.O. Box 1450, Alexandria, Virginia 22313-1450, bearing the Express Mail Label No. listed hereunder.

Morris E. Cohen
Mailing Date: January 22, 2008
Express Mail Label No. EM118514701 US

IN THE UNITED STATES PATENT AND TRADEMARK OFFICE

In re: Application of: Joseph Tesler

Patent Application

Serial No.: 09/829,619

Art Unit: 2854

Examiner: Daniel James Colilla

Filing Date: April 10, 2001

For: Jewish Religious Scrolls

Attorney Docket No.: 1481.007

Board of Patent Appeals and Interferences

Commissioner for Patents

P.O. Box 1450

Arlington, Virginia 22313-1450

APPEAL BRIEF

Table of Contents

Real Party in Interest	1
Related Appeals and Interferences	1
Status of Claims	1
Status of Amendments	1
Summary of Invention	2
Issues and Grounds of Rejection	2
Grouping of Claims	3
Argument	4
I. The Pending Claims are Not Obvious Under the Established Legal Standard	4
II. The Skepticism of the Experts is Objective Evidence of Non-Obviousness	6
A. Numerous Experts in this Field Have Doubted That the Invention is Capable of Meeting its Applicable Requirements	6
B. Other Expert Evidence Supports Rabbi Tesler	7
III. The Long Felt Need for this Invention is Further Evidence of Non-Obviousness	11
IV. The Pending Claims Are All Patentable Over the Erickson Reference	12
A. Erickson Does Not Even Relate to the Subject Matter of Group 1	12
B. Erickson Also Does Not Suggest the Religious Scroll Required by Group 2 or Its Dependent Claims	15
1. The Claimed Invention Is Not Obvious in the Context of these Articles or This Field	15
2. The Nature of Silk Screening and the Requirements for These Scrolls Further Demonstrate the Flaws in the Pending Rejections	17
C. The Claims of Group 3 are Patentable	22
D. The Claims of Groups 4, 5 and 6 are Also Patentable	22
V. The Guidance of the Supreme Court's KSR Decision Confirms the Result Here	24
Conclusion	25
Appendix	26

Table of Authorities

<i>Glaverbel Societe Anonyme et al. v. Northlake Marketing & Supply, Inc.</i> , 45 F.3d 1550 (Fed. Cir. 1995)	4, 6, 11
<i>Burlington Industries Inc. v. Quigg</i> , 822 F.2d 1581, 3 USPQ2d 1436 (Fed. Cir. 1987)	10
<i>Environmental Designs, Ltd. v. Union Oil Co. of Cal.</i> , 713 F.2d 693, 218 USPQ 865, 869 (Fed. Cir. 1983)	10
<i>In re Vaeck</i> , 947 F.2d 488, 20 USPQ2d 1438 (Fed. Cir. 1991)	20, 22
<i>KSR Int'l Co., v. Teleflex, Inc.</i> , 127 U.S. 1727, 82 U.S.P.Q.2d (BNA) 1385 (S.Ct. 2007)	24
<i>Stratoflex, Inc. v. Aeroquip Corp.</i> 713 F.2d 1530 (Fed. Cir. 1983)	11, 21
<i>United States v. Adams</i> , 383 U.S. 39, 148 USPQ 479 (1966)	10
 MPEP 716.05	10
MPEP §2143	17
MPEP §706.04	14

Real Party in Interest

The real party in interest in the present application is the applicant and inventor, Rabbi Joseph Tesler.

Related Appeals and Interferences

There are no appeals or interferences currently known to appellant or appellant's legal representative which will directly affect or be directly affected by or have a bearing on the Board's decision in the pending appeal.

Status of Claims

Claims 1-12 and 21-40 are pending in this application. Claims 13-20 were withdrawn pursuant to the Examiner's election requirement. Claim 36 was objected to as being dependent upon a rejected base claim, but was held to be allowable if rewritten in independent form including all the limitations of the base claim and any intervening claims.

Claims 1-12, 21-35, and 37-40 are the subject of the present appeal.

A copy of the claims on appeal are presented in the attached Appendix.

Status of Amendments

No amendments have been filed subsequent to the rejection of December 21, 2006.

Summary of Invention

The present invention is directed to new methods for preparing Jewish religious scrolls. These scrolls are sacred religious articles, and are subject to an extensive and detailed code of requirements in Jewish law that governs their creation.

In accordance with the invention, the present inventor has developed innovative new methods of preparing these scrolls. The methods have been designed to meet the objectives of improving the efficiency and decreasing the cost and time of preparation, while still, and most importantly, navigating the thorny maze of Jewish legal requirements (“*Halakha*”) which must be met for scroll creation. Fulfillment of those objectives is a difficult matter. In fact, failure to properly meet the requirements of the *Halakha* would result in a scroll that is invalid, making it prohibited for religious use under Orthodox Jewish law.

In one embodiment, the religious scrolls of the invention are created on animal parchment using a method designed to be, in almost paradoxical fashion, automated yet simultaneously thoroughly conducted by hand. In the preferred embodiment, a process using certain silk screening techniques is used to accomplish this. Additional claims recite further preferred methods using special ultraviolet or heat sensitive inks or so forth, as further explained below.

Issues and Grounds of Rejection

Whether the pending claims to new methods of preparing Jewish religious scrolls constitute nonobvious innovations to those of ordinary skill in this art, or whether the methods are obvious under 35 U.S.C. §103(a) over “applicant’s disclosure of the prior art in view of Erickson”, alone or in combination with other secondary references.

Grouping of Claims

Pursuant to 37 C.F.R. §1.192(c)(5), Applicant submits that the claims fall into the following groupings:

Group 1	Claims 1-5: New Method for Creating a Jewish Religious Scroll That Is Simultaneously Automated and by Hand
Group 2	Claims 6, 11, 21: New Method for Creating a Jewish Religious Scroll Using a Silk Screening Process On To Kosher Parchment
Group 3	Claims 7-10, 23-25: New Method for Creating a Jewish Religious Scroll Using Ultraviolet or Heat Sensitive Inks
Group 4	Claims 22, 27, 28, 33: New Method for Creating a Jewish Religious Scroll on Kosher Parchment with Attached Crowns
Group 5:	Claims 12, 29, 30, 33: New Method for Creating a Jewish Religious Scroll Using Sirtut
Group 6:	Claims 26, 31, 32, 33-35, 37-40: New Method for Creating a Jewish Religious Scroll in a Ritual Manner

Each of these groups are separately patentable from the others. Within each group, the claims stand or fall together with respect to the patentability of the subject matter claimed therein, due to the particular limitations recited, as further discussed below.

Argument

I. *The Pending Claims are Not Obvious Under the Established Legal Standard*

All of the claims of the present invention are directed to new methods for preparing Jewish religious articles. These religious articles are known as *Torah*, *Tefillin*, *Mezuzah*, and *Megilah* scrolls. They are an integral part of the Jewish lifecycle and Jewish religious ceremonies.

As a starting point, it must be recognized that the obviousness or non-obviousness of these inventions must be assessed from the specific standpoint of one of ordinary skill in this art. “The perspective from which these [Graham] findings are made, as well as the ultimate question of obviousness, is that of a person of ordinary skill in the field of invention” (emphasis added herein). See, *Glaverbel Societe Anonyme et al. v. Northlake Marketing & Supply, Inc.*, 45 F.3d 1550, 1555 (Fed. Cir. 1995). This is very well established and settled law.

Accordingly, to determine whether the pending claims are patentable, it is critical that the obviousness or non-obviousness of the invention be evaluated from the perspective of one in this field. The claims may not be evaluated in a vacuum. The background and teachings of this particular art must be given their full and due weight.

Here, the applicable field is the prior art of preparing Jewish religious scrolls for sacred ceremonial use. Such scrolls have been prepared for thousands of years, quite literally since ancient times. They are governed by extensive regulations and traditions in Jewish law, known as *Halakhah*. Jewish *Halakhah* constitutes a extremely detailed legal code – there are many volumes of legal texts addressing, codifying and analyzing the many nuances of the legal requirements applicable here,

along with the traditions of different communities.¹

As one example, under the requirements of Orthodox Jewish law, these religious articles must be handwritten.² Machine printing of a scroll is unacceptable. In fact, any scroll produced by machine is barred from religious ceremonial use, and is deemed *posul* – invalid or void. Thus, from ancient times up through the twentieth century each of these scrolls has made purely and totally by hand by trained scribes. In fact, in its religious context, passing off a machine-made scroll as a handmade one is considered a grave sin.

Applicant Rabbi Joseph Tesler is an ordained Orthodox rabbi believed to be the first to develop a method constituting scroll production by hand – to fully comport with the *Halakha* – while yet nonetheless also being somewhat automated. This aspect of the innovation, most generally, is recited in claims 1-12. In the preferred embodiment, he accomplishes this by use of a modified silk screen technique, as recited in claims 6-11, 21-35 and 37-40. The use of an element of automation while still strictly adhering to production by hand was developed and designed to allow fulfillment of the stringent Jewish legal provisions requiring handwriting, while still increasing the efficiency and speed of scroll production, and decreasing their cost.

As discussed below, whether this can be accomplished has been controversial in this field. In fact, there is no evidence in the record – at all – that anyone has previously met the objectives of

¹ In fact, it is beyond the ability of the Patent Office to determine whether the scrolls fully comport with these laws, i.e. whether they are to be deemed kosher under the applicable regulations set forth for scores of generations. Rather, that is a matter for rabbinical and scholarly debate.

² The term Orthodox and Orthodox Jewish law is meant to include all of the various types of Orthodox Jews worldwide, including, but not limited to, Hasidim and Modern Orthodox Jews.

a handwritten and simultaneously automated Jewish religious scroll comporting with Jewish law, whether in any general manner or using a silk screen process more particularly, in several thousand years. In fact, there is no evidence that anyone has even *arguably* accomplished those objectives prior to Rabbi Tesler. Thus, the secondary considerations here, namely, the skepticism of experts, and the long felt but previously unmet need, both provide objective evidence that this inventor's very novel and unusual approach constituted nonobvious innovation to one of ordinary skill in this art at the time of his invention. Such objective evidence must accorded its proper weight. *Glaverbel*, 45 F.3d at 1555.

II. The Skepticism of the Experts is Objective Evidence of Non-Obviousness

A. Numerous Experts in this Field Have Doubted That the Invention is Capable of Meeting its Applicable Requirements

As noted above, the laws and traditions governing the preparation of these scrolls are extremely detailed and rigorous, and are subject to a legal system which goes back for literally thousands of years. In this respect, attached as Exhibit A is a copy of an article relating to a number of the relevant issues under the Jewish *Halakha*. See, Rabbi J. David Bleich, *Survey of Recent Halakhic Periodical Literature, Silk Screened Torah Scrolls*, TRADITION: A JOURNAL OF ORTHODOX JEWISH THOUGHT, volume 37:1, pgs. 79-103 (Rabbinical Council of America 2003) ("Bleich" or "Bleich article"). The author of that article, Rabbi Dr. Bleich, is a well known expert on Jewish law. He is a professor of Talmud (Rosh Yeshiva) at Rabbi Isaac Elchanan Theological Seminary, which is an affiliate of Yeshiva University, and is head of its postgraduate institute for the study of Talmudic jurisprudence and family law. At Yeshiva University, he holds the Herbert and Florence

Tenzer Chair in Jewish Law and Ethics and is a Professor at the Cardozo Law School. Among his published works are: *Jewish Bioethics; With Perfect Faith: Foundations of Jewish Belief; Contemporary Halakhic Problems* (five volumes); *Time of Death in Jewish Law; Judaism and Healing*; and *Bioethical Dilemmas: A Jewish Perspective* (two volumes), as well as the Hebrew-language *Be-Netivot ha-Halakhah*.

In his article, Rabbi Bleich examines at length whether Applicant's silk screen method can comport with the requirements of Jewish law for *Torah* scroll preparation. As shown therein, he is very skeptical that it can. His analysis is a lengthy one, and discusses the many reasons under Jewish law why one skilled in this art would not have considered simultaneous automation and handwriting, or silk screening, as a useful approach to the requirements for producing a Torah scroll. Each and every one of the problems that Rabbi Bleich raises plainly demonstrate why the art would be deemed to teach away from the present invention.

To rebut the Examiner's *prima facie* case, the law requires a showing that the invention would not be obvious at the time the invention was made to one of ordinary skill in this art. As the Bleich article shows, this is clearly the case. Even years after the invention was made, experts – i.e. those well beyond ordinary skill – are still skeptical whether the invention can or has solved the problems it must under the applicable requirements of its field. This is strong evidence of nonobviousness at the time of the invention.

B. Other Expert Evidence Supports Rabbi Tesler

It should be respectfully noted that Rabbi Bleich's article has an important inaccuracy in it. He refers to a silk screening method developed by Rabbi Yitzchak Abadi, formerly of Lakewood,

New Jersey and currently a resident of Har Nof, Jerusalem. In fact, the method he is referring to is that of the present invention, which was invented by Rabbi Tesler. By way of clarification, Rabbi Yitzchak Abadi is himself Rabbi Tesler's rabbi. Rabbi Abadi is the rabbinical expert that Rabbi Tesler consulted during development of the present invention to ensure that it comported with the requirements of Jewish law. Thus, Rabbi Abadi (and his son) are closely associated with Rabbi Tesler's method (which is believed to be the origin of Rabbi Bleich's misconception), both because of Rabbi Abadi's defense of it as a legal approach, the fact that they have publicly come out in support of it, and their advising of and association with Applicant.

It should be further noted that Rabbi Abadi, who is himself also an expert in Jewish law, had previously come to the opposite legal conclusions as Rabbi Bleich. Rabbi Abadi concluded that Rabbi Tesler's methods did meet the applicable Jewish legal requirements, after conducting a detailed examination of the applicable issues. A copy of a prior legal opinion by Rabbi Abadi to that effect is attached hereto as Exhibit B. *See*, Ohr Yizchak, Yoreh Dei'ah no. 53 (5763).

That lengthy and scholarly analysis is attached for the record, although it is recognized that Rabbi Abadi's legal opinion is in Hebrew. While a translation can be obtained should the Board wish, it is not expected that the Board analyze and compare the relative legal opinions of different Jewish authorities to decide the present appeal, or that such an approach is even practicable given the complexities of Jewish law. Rabbi Bleich's article is sufficient in and of itself to demonstrate those complexities, and to demonstrate the considerable legal hurdles all arguing against the unique, innovative, and entirely nonobvious approach that Rabbi Tesler has taken in this field.

In other words, the nuances of the particular legal arguments under Jewish law do not need to be resolved by the Board. What is important here, and indisputable, is that many issues applicable

to this art teach away from the present invention, as discussed by Rabbi Bleich at length.

Furthermore, the various experts who have objected are not believed to have personally observed Applicant's method in operation, nor ever discussed it with Rabbi Tesler directly.³ Thus, for example, with respect to the legal opinion of Rabbi Bleich, he notes that the "crucial consideration is whether or not the silk screen method constitutes either "spilling" or "dripping" and hence is ruled invalid by the Palestinian Talmud". *Bleich article* at p. 92. In contrast, attached as Exhibit C is a copy of a post by Rabbi Aaron Abadi (Rabbi Yitzchak Abadi's son), who responds to this and comments on the Bleich article as follows:

"it seems that he has never seen this specific process, and would have a complete different outlook if he were to see it. There is no way that silk-screen in the way we do it, is spilling or dripping. The ink is relatively thick. It is first pressed into the holes of the stencil in the shapes of all the correct lettering. At that time, the bottom of the silk screen has no ink coming out, spilling dripping, or doing anything. The ink sits inside the letters on the screen. Then the screen is placed on the parchment. Still no spilling, dripping, or leaking. You can run your hand on the back of the screen and no ink will come on your hand. Believe me, I tried it. Then finally the Sofer (scribe) takes that rubber squeegee-like item, and wipes it with a lot of pressure across the entire screen, pushing the embedded ink right onto the parchment. There is no spilling, no dripping, nothing."

See, Reply of Aaron Abadi to December 21, 2003 post of David Cohen regarding Silk Screen Article [of Rabbi Bleich], on www.kashrut.org/forum/viewpost.asp?mid=5439 (page 2 of attached exhibit).
It appears that other experts have similar misconceptions to those of Rabbi Bleich, as well. *See e.g., Daily Halacha by Rabbi Eli Mansour, Is it Permissible for a Sofer to Use Silk Screening Process*

³ The exception to this is Rabbi Yitzchak Abadi who has seen it personally, provided direct consultation to Rabbi Tesler on Jewish law issues of this invention, and has been supportive of Rabbi Tesler's attempts to surmount these issues.

When Producing a Megilah or Sefer Torah, <http://dailyhalacha.com/Display.asp?PageIndex=40&ClipID=1385> (erroneously stating with respect to the present invention that “There were Soferim (scribes) who would place such a [silk screen] stencil over the parchment and then pour ink over it”) (Exhibit D).

Without going into the details of the applicable Jewish legal issues in depth, it suffices to say that a review of the attached exhibits amply illustrate the reasons why one would not have proceeded along the research path of the present inventor. The objective evidence abundantly shows that those of ordinary skill would not have considered the present invention to be an obvious approach to meeting the requirements of this field by any stretch. As Rabbi Bleich put it, a silk screen method for producing a *Torah* scroll “is certainly subject to challenge on the basis of an inherent incompatibility with a number of considerations”. *See, Bleich article* at p.91.

The skepticism by the experts in this field is important evidence on the obviousness question. *See, United States v. Adams*, 383 U.S. 39, 52, 148 USPQ 479, 483-484 (1966) (expressions of disbelief by experts demonstrate nonobviousness); *See also, MPEP 716.05*, citing *Burlington Industries Inc. v. Quigg*, 822 F.2d 1581, 3 USPQ2d 1436 (Fed. Cir. 1987) (testimony that the invention met with initial incredulity and skepticism of experts was sufficient to rebut the *prima facie* case of obviousness based on the prior art); and *citing Environmental Designs, Ltd. v. Union Oil Co. of Cal.*, 713 F.2d 693, 698, 218 USPQ 865, 869 (Fed. Cir. 1983). To rebut the Examiner’s *prima facie* case, the law merely requires a showing that the inventions would not be obvious at the time that the invention was made to one of ordinary skill in this art. The applicant has well exceeded that showing. In fact, the merit of this approach is still not obvious to experts in the field years later, nor arguably fully understood or appreciated by them, with no disrespect to them intended.

III. The Long Felt Need for this Invention is Further Evidence of Non-Obviousness

As noted in the Bleich article, the traditional processes for scroll preparation are very time consuming, and result in scrolls which are extremely expensive. A *Torah* scroll, the most lengthy of the scrolls, usually costs tens of thousands of dollars, making it more expensive than many automobiles.

In fact, Jewish law imposes a religious requirement essentially providing that that every Jewish man should write his own scroll. In view of the difficulty of doing so, this is a law that almost no Orthodox Jews are able to truly fulfill, other than the few, specially trained, scribes.⁴

In other words, Judaism provides a binding religious obligation in this area, and for centuries or millenia there has been a long felt need for a means by which members of the populace could actually and completely meet that obligation. The present invention is believed to allow those of this faith who could otherwise not fulfill their obligation a means to do so in a complete manner as never before possible.

Applicant is believed to be the first to have met this long felt need. Objective evidence of that type is highly determinative of the issues under §103 and must be given considerable weight. *Glaverbel*, 45 F.3d at 1555; *Stratoflex, Inc. v. Aeroquip Corp.* 713 F.2d 1530, 1538-39 (Fed. Cir. 1983) (evidence of secondary considerations must be considered and may be the most probative evidence in the record). The fact that this long felt need has only now been met for the first time in such an extensively long period is a very clear demonstration of the inventions' nonobviousness.

⁴ Rather, most must satisfy themselves, at best, in attempting to fulfill this law by completing a single letter (which was already partially formed by a scribe), or by donating toward the preparation of a scroll, or so forth.

IV. The Pending Claims Are All Patentable Over the Erickson Reference

In his Office Actions, the primary reference for all of the Examiner's pending rejections was the Erickson patent. As discussed below, the pending claims of the present invention are all fully patentable over Erickson.

A. Erickson Does Not Even Relate to the Subject Matter of Group I

The claims of Group 1 (claims 1-5) are directed to a method for preparing a Jewish religious scroll on kosher parchment with a human hand, wherein the placement of text is automated such that multiple letters are placed onto the parchment with a single movement of the human hand. In the Office Actions, they were rejected under §103(a) based on "applicant's disclosure of the prior art in view of Erickson". However, in so doing, applicant's disclosure is being used improperly. Outside of Applicant's disclosure of his invention, there is absolutely no evidence of record that Erickson pertains in any way to the centuries of prior art regarding preparation of Jewish religious scrolls, or would have been viewed as having relevance.

Plainly, the methods and practices in Erickson have nothing to do with preparation of these scrolls, and conversely, the methods and practices in the prior art of this field for thousands of years have nothing whatsoever to do with Erickson. Only after Applicant's research and development to develop his method would one look back and allege Erickson's relevance. There is no evidence that, prior to Applicant's disclosure, one of ordinary skill in the art would have considered Erickson to have any pertinence.

Likewise, for these particular claims, it must be emphasized that it is the subject matter of the claims which must be shown to be obvious, and not the generalized discussion in the disclosure.

Erickson does not appear to have any suggestion pertaining to the actual elements recited in the claims.⁵ Erickson has nothing to do with a method for preparing a Jewish religious scroll, or with the problems associated with printing on kosher animal parchment, an unusual substrate material.

While Erickson was cited because it teaches silk screening, claims 1-5 do not even claim silk screening. They claim a method which is simultaneously intended to be by hand and automated onto a unique substrate. Claim 1, the independent claim, recites a method for preparing a Jewish religious scroll which is specifically automated such that 1) multiple letters are 2) placed onto kosher parchment 3) with a single movement of the human hand; and 4) without any two letters coming into contact. Erickson does not appear to have any discussion which would have been viewed as pertinent to these particular combined four objectives, except in retrospect, in view of Applicant's invention.⁶

In fact, even the Examiner himself initially recognized that such claims must be read in view of their field, and based thereon originally held this type of claim to be patentable. In the Office Action of May 14, 2002 in the parent application (Serial No. 09/792,474), the Examiner found that claims of this nature presented allowable subject matter. As the Examiner ruled:

⁵ Erickson pertains to silk screening, but as the language of claims 1-5 demonstrate, those claims do not relate to the field of silk screening. Furthermore, as discussed below, there has been no showing that silk screen techniques had any bearing on the field of these scrolls before Applicant's inventive efforts. Experimentation with, and modification of, silk screening technology was ultimately part of Applicant's particular solution, but it was part of Applicant's invention that he thought to do so, departing from the accepted teachings and expectations of his field.

⁶ Moreover, even if these claims had recited silk screening (which they do not), the problems and issues associated with preparation of a religious scroll would lead one away from the use of silk screening, as previously discussed, and as discussed below.

“Claims 1-12 have been indicated as containing allowable subject matter because the prior art of record does not disclose or teach the method of preparing a Jewish religious scroll including the steps of placing text on the parchment with a human hand such that the placement of the text is automated in order to produce a kosher religious scroll.”

See, U.S. Patent Application Serial No. 09/792,474, Office Action of May 14, 2002 at page 4. No evidence in the field of Jewish religious scrolls anticipating or making the claims obvious was found by the Examiner, and thus, the initial claims were found to be allowable. The only objections to the claims at that time were minor informalities, in which minor revision was required to provide proper antecedent basis.

That holding of allowability was withdrawn, however, in the present continuation. It is believed that a supervisor considered the claims to be too broad or to have some similar perspective, and therefore, rejections were subsequently issued based on references such as Erickson and the remainder listed above. But such a generalized belief does not replace the need to evaluate the invention with due reference to the perspective of one of ordinary skill in the particular art to which the invention pertains.

Nor should such an about-face have been lightly undertaken. *See*, MPEP §706.04 (great care should be exercised in authorizing rejection of a claim previously noted as allowable). Here, the Examiner’s own admission contradicts his later position.

In fact, the Examiner’s initial instinct was correct: the field of claims 1-5 is the field of preparation of Jewish religious scrolls, and within that field of art, the claims are entirely novel and nonobvious.

B. Erickson Also Does Not Suggest the Religious Scroll Required by Group 2 or Its Dependent Claims

1. The Claimed Invention Is Not Obvious in the Context of these Articles or This Field

The claims of Group 2 (claims 6, 11, 21) were rejected under §103 using Erickson as the primary reference in combination with “applicant’s disclosure of prior art” (and using Hackett as a further reference for claim 11). It is respectfully submitted that teachings of Erickson have no real bearing on the patentability of these claims, when the claims are properly viewed from the perspective of this art.

For each of these rejections, the Examiner is treating the claims as if they were merely reciting the silk screening of a document, and then rejecting the claims on the ground that the silk screening of any document is obvious. But that treatment is totally improper and contrary to the facts, context, and claims here. The claims are not directed to just ‘any document’: they are directed to the specialized and unique objects recited in the claims.

Jewish religious scrolls are not simply “documents”. They are sacred religious articles. If one of these religious articles deteriorates due to age, such that it no longer meets the parameters of Jewish law, it is nonetheless treated with the utmost respect. As an pointed example of this, when a religious scroll of this nature becomes invalid, it must be buried, like a human being. These objects have a revered state of holiness.

It goes without saying that ordinary documents are not like that in the least. It must be respectfully noted in the strongest terms that the repeated attempt by the Examiner to treat the invention like just an ordinary document is contrary to the entire basis and context of the invention, and ignores all of the applicable issues.

The importance, sanctity and unique nature of these religious articles is reflected by the extensive code of Jewish law surrounding them, which provides stringent specifications with respect to their composition, structure, and preparation. This is entirely unlike other mere documents. The Bleich article, and the sources referred to therein, are just some examples of the legal complexities surrounding these scrolls.

The words of the claims have meaning, and their express requirements should not be ignored. The claims are to religious articles, and should be so understood, construed, and evaluated. Prior to the Applicant's work, it was never apparent that the requirements for these sacred religious articles could be compatible with a silk screening method, and it was Applicant's development of a pioneer method that reconciles the two, which constitutes invention.

Furthermore, silk screening is a very old process, which has been around for hundreds or possibly over a thousand years. Some have traced this process back to China and Japan as far back as 960 - 1280 C.E. Likewise, the preparation of Jewish religious scrolls is an ancient process dating back several thousand years. There has, therefore, been an extensive period of co-existence between the two processes. Yet, no prior art has been found at all referring to any suggestion in that entire period to prepare these Jewish religious scrolls using silk screening. Not even one prior art reference has been found so suggesting. If the subject of these claims was obvious, it would not have taken so long for someone to come up with the claimed methods. From the perspective of one of ordinary skill in this art, no one has previously recognized in centuries or millenia of work that one could potentially comport with the applicable Jewish religious laws by producing the scroll using

the silk screen process claimed herein.⁷

2. The Nature of Silk Screening and the Requirements for These Scrolls Further Demonstrate the Flaws in the Pending Rejections

To establish a *prima facie* case of obviousness, there must be a reasonable expectation of success, and the prior art reference (or references when combined) must teach or suggest all the claim limitations. *See*, MPEP §2143. The Examiner has not shown any evidence of a reasonable expectation of success here. Rather, the evidence of record shows the very opposite.

As discussed, a Jewish religious scroll must be prepared pursuant to very stringent and meticulous requirements of Jewish law. As also discussed, numerous experts have assumed and believed that silk screening is not capable of successfully meeting those requirements (although Applicant and his expert have concluded and it is submitted demonstrated to the contrary). The various issues implicated by Rabbi Bleich with respect to the silk screen process show that a reasonable expectation of success was not present to one in this field prior to applicant's invention.

A further example of the issues involved, and one not even addressed by the *Bleich* article, is the nature of the silk screen method itself with respect to letter contacts. Pursuant to Jewish law, the creation of a kosher Jewish religious scroll requires the placement of large numbers of closely spaced Hebrew letters by hand onto animal parchment. This must be done without a single letter ever coming into contact with any other letter on the scroll.

⁷ In fact, whether this is possible is still controversial, even after Applicant's invention, as noted above. Yet, the rabbinical and Jewish legal status under all of the detailed religious legal provisions is not what is at issue in this application. What is at issue is whether Applicant's method was obvious to one of ordinary skill in this field at the time it was made. Within the applicable context, it must certainly be found that it was not.

This is yet a further reason why one of ordinary skill in this art would be expected to avoid using silk screening to make these scrolls prior to the invention, in addition to all the other questions raised by Rabbi Bleich. Printing using silk screening involves the application of ink to a substrate through a porous mesh. In certain silk screening methods in the past, this has resulted in an image which spreads slightly as the ink travels through the holes of the silk screen and is absorbed into the substrate.

It is therefore to be expected that Hebrew letters placed onto parchment using silk screening could slightly expand or spread. But if a letter spreads slightly this can occasionally result in a portion of it contacting a neighboring letter above it, below it, or to the left or right. For the claimed religious scrolls, this is a particular problem in view of the structure of the text which has the Hebrew letters regularly extending above and below the line, toward each other. *See e.g.*, Applicant's Application at Figure 2, line 3, the seventh letter from the right. This is also a problem in view of the manner in which the letters of these scrolls are tightly packed together. *Id.*

Thus, because of the manner in which the scroll letters are tight packed and are structured, the manner in which ink normally spreads through the silk screen pores and onto the substrate during silk screening is potentially problematic. In view of the religious principle requiring the absence of even a single letter contact in the scroll – even unintentionally – one of ordinary skill would not be favorably disposed to look toward the silk screen process to create these religious articles. In the case of the longest scroll for example (a Torah scroll), it is necessary that over 300,000 letters be placed onto parchment by hand for each and every complete scroll produced, without a single letter ever bleeding, spreading, smearing or extending into another. If any part of even one letter of the hundreds of thousands anywhere on the scroll contacts another one for any reason, the entire scroll

is invalid. In fact, during Applicant's attempts to develop the invention, such spreading of ink initially posed a real problem.⁸

It is also relevant that to comport with Jewish law a Jewish religious scroll must be prepared on kosher animal parchment, as recited in the claim. One can not simply assume success on the composition of this unusual material. There is no evidence at all of record that the method of Erickson would be successful on that particular composition. Again, one cannot just treat the claim as if this requirement is absent – every claim limitation has significance. The Office Actions have not cited any prior art indicating whether silk screening could be successfully conducted on kosher animal parchment, ignoring this very specific element of the claimed inventions. This is a further flaw in the rejections in view of the spreading issues that had to be avoided and the religious principles that had to be met. For an ordinary document this may be irrelevant, but for the claimed scrolls it is critical.

These were all among the issues Rabbi Tesler had to deal with. One could not simply “expect success” considering the rather unusual conditions and issues that had to be addressed.

Furthermore, the art cited by the Examiner could itself tend to lead one away from the invention. In a detailed discussion of prior art, Erickson acknowledges some of the various difficulties associated with using silk screens. In one method, for example, one must be “careful to imbed the silk threads to a uniform depth in all areas so that a contact surface of uniform thickness is obtained with no thick edges which might cause paint or ink to run on the finished product”. *See, Erickson, Col. 1 lines 39-42.* As discussed above, that ink could run on the product is contrary to

⁸ Applicant eventually overcame this problem using specialized inks as recited in the claims of Group 3 below. He is not believed to be the first to use such specialized inks in silk screening, but is the first to recognize their benefits as part of the claimed methods.

the essential, non-negotiable, requirements of these religious scrolls.

Likewise, Erickson states that “the mere act of imbedding ... will cause distortion of the emulsion so that the image or art work is not necessarily the same shape as it was originally made.” See, Erickson, Col. 1 lines 61-68. This is also contrary to religious requirements that the Hebrew letters must be of very particular and unambiguous shapes.

Erickson further indicates that “[i]t is also apparent that the problem of placing and adhering of parts of the image or art work to the screen; such as a small period, a dot, a thin line, a small letter or shape standing by itself presents very serious difficulties.” See, Erickson, Col. 1 lines 61-68. After reviewing Erickson’s comments, one would not be favorably inclined toward using a silk screen for a scroll explicitly requiring the placement of thousands of closely spaced small letters. As the current art still uses porous screens, even Erickson’s own attempt to improve upon the art would not necessarily allay the concerns of one of ordinary skill regarding these numerous issues.

Likewise, with respect to a further requirement for a *prima facie* case, it is necessary that the prior art reference (or references when combined) must teach or suggest all the claim limitations. Yet, as noted above, other than by using Applicant’s disclosure and perspective therein, no reference or combination thereof has been uncovered or cited by the Examiner with any teaching or suggestion at all regarding silk screening onto kosher parchment, as required by the claim.

The Examiner has heavily relied upon applicant’s disclosure to overcome these various defects in the art of record and in the elements of a *prima facie* case. But that reliance is clearly improper. The Federal Circuit has stated, for example, that the reasonable expectation of success must be found in the prior art, and not in applicant's disclosure. *In re Vaeck*, 947 F.2d 488, 20

USPQ2d 1438 (Fed. Cir. 1991). It is respectfully submitted that the Examiner has not met his burden to so demonstrate.

It is also noteworthy that as previously discussed in the section on long felt need that it has been rare for most Orthodox Jews subject to the religious requirement to prepare their own scroll to actually be able to do so. In the past, the specialized knowledge and experience of a trained scribe has been needed to prepare these scrolls, something which most do not possess.

The fact that those subject to this law have been unable to directly fulfill it⁹ despite a binding religious requirement to do so, demonstrates that there has been a long felt need for an invention of the sort developed by Applicant, which affords most individuals the ability to write portions of these scrolls (or an entire scroll), without being a scribe, fulfilling the religious precept in a manner which to Applicant's knowledge has never been done before. That this long felt need has only now been met for the first time is strong evidence of the non-obviousness of the claims of Group 2. *Glaverbel*, 45 F.3d at 1555, *Stratoflex*, 713 F.2d at 1538-39.

In summary, the claims of Group 2 are directed to new methods for printing sacred scrolls which have very specific and exacting requirements. These Jewish religious scrolls are *sui generis* - they are objects in a class of their own. No one is believed to have previously comported with the applicable religious requirements in this way. That Applicant is the first to have accomplished this in several thousand years of this art is compelling evidence that his invention is non-obvious.

⁹ As noted above, this has resulted in other means by the individual of attempting to fulfill this law, which do not involve actually writing a scroll by oneself.

C. *The Claims of Group 3 are Patentable*

The claims of Group 3 (claims 7-10 and 23-25) are directed to the claimed methods of the independent claims, with the further use of ultraviolet and heat sensitive inks on a Jewish religious scroll. These preferred embodiments are claimed since Applicant needed to turn to the use of such special inks to overcome the spreading problem previously discussed, which Applicant encountered during research and development.

Those inks are a nonobvious departure from the inks traditionally and consistently used in the preparation of Jewish religious scrolls. There is simply no evidence of anyone ever having previously used these types of inks in this context. There is also no evidence at all in the record why one of ordinary skill would ever want to use these inks for these religious scrolls, absent the teachings of Applicant's disclosure.

The field of these scrolls already has well accepted inks that have been used for generations. Outside of the teachings of Applicant's invention, there is no reason to disregard the long standing and accepted use of those inks and stop using them. It would be arbitrary to do so, and without any reasonable basis.

D. *The Claims of Groups 4, 5 and 6 are Also Patentable*

Group 4 (claims 22, 27, 28, 33) relates to a method on kosher parchment with attached crowns. Group 5 (claims 12, 29, 30, 33) relates to a method for creating a Jewish religious scroll using *Sirtut* (ritual guide lines), including preparation such that the tops of letters hang from those *Sirtut* (claims 29, 30 and 33). Group 6 (claims 26, 31, 32, 33-35 and 37-40) relates to a method for creating a Jewish religious scroll in a ritual manner.

With respect to those claims, the Examiner has also not met his burden, as the art does not teach or suggest Applicant's method as recited in the independent claims, and further using the recited limitations of these dependent claims.

In fact, the non-prior art Dei'ah ve Dibur article initially cited by the Examiner, for example, is evidence of the difficulty of providing a method using attached crowns (Group 4). The second page of that article indicates that experts can discern the difference between the writing of a scribe and a silk screen because in the latter some of the *tagim* (crowns) are detached from the letters. Applicant's method claimed in Group 4 overcomes that problem. Thus, if anything, Dei'ah ve Dibur (previously cited by the Examiner and subsequently withdrawn), is evidence supporting patentability.

Similarly, it appears that at least one expert does not recognize that the silk screening method can be compatible with fulfillment of the *Sirtut* limitation required under Jewish law (and recited in Group 5). The discussion in Rabbi Mansour's article (Exhibit D), seems to imply a lack of realization that the present invention can be done while fulfilling the *Sirtut* requirement. This again is expert evidence after the fact confirming the nonobviousness of the invention before the fact.

Likewise with respect to Group 6, the expert and legal issues discussed above overwhelmingly demonstrate that the notion of creating a Jewish religious scroll in a ritual manner using a silk screen technique, or so preparing one such that it is valid for use in Orthodox Jewish religious services¹⁰, is not in the least bit obvious.

The Examiner's rejections on these issues essentially rely upon applicant's disclosure as the basis for the rejections, while ignoring the full context of this art, which is entirely impermissible.

¹⁰ Such services include prayer services and services in which the scrolls are read from, such as those involving reading of the *Megillah* scrolls.

V. The Guidance of the Supreme Court's KSR Decision Confirms the Result Here

In its recent KSR decision, the Supreme Court provided additional direction as to the factors relevant to an obviousness analysis. *KSR Int'l Co., v. Teleflex, Inc.*, 127 U.S. 1727, 82 U.S.P.Q.2d (BNA) 1385 (S.Ct. 2007). As the Court noted, “often, it will be necessary for a court to look to interrelated teachings of multiple patents; the effects of demands known to the design community or present in the marketplace; and the background knowledge possessed by a person having ordinary skill in the art, all in order to determine whether there was an apparent reason to combine the known elements in the fashion claimed by the patent at issue”. *KSR*, 127 U.S. at 1740-1741. Here, all three factors confirm that the evidence discussed above demonstrates that there were many reasons to not combine prior elements in the fashion recited in those pending claims reciting silk screening.

With respect to the first factor, the interrelated teachings of the prior art (here, Jewish law, rather than multiple patents) would lead one in this field to believe that silk screening cannot produce a successful invention which comports with the *Halakhic* requirements. This is well apparent from the analysis in the Bleich article, for example.

As to the second factor, a review of the demands known to the design community and present in the marketplace is likewise illustrative. The market has long required a more efficient and less expensive approach in view of the difficult, laborious and time consuming methods that have been used. The demand for an improved method has been present in the marketplace for centuries, and the need for a means to more completely fulfill certain religious obligations. At the same time, the various design tools of silk screen techniques have been coextensively present for centuries as well. Yet, there is no evidence that in all that extensive period, anyone else has developed a method for

these religious articles, that is comparable to the present invention or otherwise addresses its requirements and objectives.

As to the third factor, the background possessed by those of ordinary skill in this art would likewise lead away from the invention. The numerous requirements that must be addressed, including, but not limited to, the handwriting requirement and other basic ones such as the need to produce a scroll with hundreds of thousands of inked letters packed together while avoiding the slightest possibility of running or contact, would lead one of ordinary skill away from the claimed inventions.

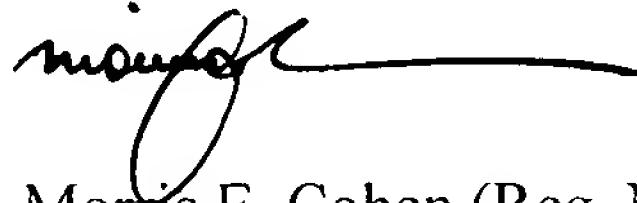
These factors all show that the inventor has engaged in significant innovation in his field – precisely the type of innovation which is supposed to be protected by the patent laws.

Conclusion

In view of the above, it is submitted that all of the pending claims are fully nonobvious over the art of record. A reversal of the rejections of the pending claims is respectfully requested and believed fully warranted.

Dated: January 22, 2008

Respectfully submitted,

Morris E. Cohen (Reg. No. 39,947)
Law Office of Morris E. Cohen, P.C.
1122 Coney Island Avenue, Suites 216-217
Brooklyn, New York 11230
718-859-8009 (telephone)
718-859-3044 (facsimile)

Attorney for Applicant

Appendix

1. A method for preparing a Jewish religious scroll, comprising the steps of:
placing text of a Jewish religious scroll onto parchment with a human hand, wherein said parchment is kosher parchment, wherein said placement of said text is automated such that multiple letters are placed on said kosher parchment with a single movement of the human hand, and wherein said letters are placed onto said kosher parchment such that no two letters in said scroll come into contact with each other.
2. A method as claimed in claim 1, wherein said scroll is a Torah scroll.
3. A method as claimed in claim 1, wherein said scroll is a Megillah scroll.
4. A method as claimed in claim 1, wherein said scroll is a Mezzuzah scroll.
5. A method as claimed in claim 1, wherein said scroll is a Tefillin scroll.
6. A method as claimed in claim 1, further comprising the steps of creating a silkscreen template, said silkscreen template having openings therein corresponding to the text of a Jewish religious scroll.
7. A method as claimed in claim 6, further comprising the step of providing ultraviolet ink onto said parchment through said openings.
8. A method as claimed in claim 6, further comprising the step of providing heat sensitive ink onto said parchment through said openings.
9. A method as claimed in claim 8, further comprising the step of illuminating said parchment to cause said ink to harden on said parchment.
10. A method as claimed in claim 7, further comprising the step of illuminating said parchment

to cause said ink to harden on said parchment.

11. A method as claimed in claim 6, wherein said template comprises a reproduction of a pre-existing Jewish religious scroll.
12. A method as claimed in claim 1, further comprising the step of etching said parchment with *Sirtut* grid lines.

21. A method for preparing a Jewish religious scroll, comprising the steps of:
 - (a) placing sirtut onto a parchment, wherein said parchment is kosher parchment; and,
 - (b) placing the text of a Jewish religious scroll onto said parchment using a silkscreening process;
 - (c) wherein said letters of said text are placed onto said kosher parchment with a human hand; and,
 - (d) wherein said letters are placed onto said scroll so that no two letters of said scroll come into contact with each other.
22. A method as claimed in claim 21, wherein said letters have crowns, and wherein all of said letters placed onto said scroll have said crowns attached.
23. A method as claimed in claim 21, wherein said letters comprise ultraviolet ink.
24. A method as claimed in claim 21, wherein said letters comprise heat sensitive ink.
25. A method as claimed in claim 21, wherein said letters have crowns, wherein all of said letters placed onto said scroll have said crowns attached, and wherein each of said letters comprise ink selected from the group consisting of: ultraviolet ink and heat sensitive ink.

26. A method as claimed in claim 21, further comprising the steps of reciting a blessing and imprinting the name of G-d on said scroll.
27. A method as claimed in claim 1, wherein said letters have crowns, and wherein all of said letters placed onto said scroll have said crowns attached.
28. A method as claimed in claim 26, wherein said letters have crowns, and wherein all of said letters placed onto said scroll have said crowns attached.
29. A method as claimed in claim 12, wherein the top of each letter in said scroll hangs from said sirtut.
30. A method as claimed in claim 21, wherein the top of each letter in said scroll hangs from said sirtut.
31. A method as claimed in claim 1, further comprising the steps of reciting a blessing and imprinting the name of G-d on said scroll.
32. A method as claimed in claim 29, further comprising the steps of reciting a blessing and imprinting the name of G-d on said scroll.
33. A method as claimed in claim 21, wherein: (a) said letters have crowns, all of said letters placed onto said scroll having said crowns attached; (b) wherein said method comprises the steps of reciting a blessing and imprinting the name of G-d on said scroll; and (c) wherein the top of each letter in said scroll hangs from said sirtut.
34. A method as claimed in claim 1, wherein said scroll is prepared for use in Jewish prayer services.
35. A method as claimed in claim 21, wherein said scroll is prepared and valid for use in Jewish prayer services.

37. A method as claimed in claim 21, wherein said scroll is a Torah scroll.
38. A method as claimed in claim 21, wherein said scroll is a Megillah scroll.
39. A method as claimed in claim 21, wherein said scroll is a Mezzuzah scroll.
40. A method as claimed in claim 21, wherein said scroll is a Tefillin scroll.

TRADITION

the *Haredi* world. In this vein, efforts should be directed towards two goals: 1) making sure that the courts in Israel will act swiftly when the woman invokes her rights using the prenuptial agreement; and 2) insisting that nobody get married without such an agreement.

J. David Bleich

Survey of Recent Halakhic Periodical Literature

SILK SCREENED TORAH SCROLLS

A completed Torah scroll represents the culmination of close to a year of painstaking labor on the part of a scribe who must copy each word from an already existing scroll. The scribe must be proficient in the myriad regulations governing the fashioning of the various letters of the alphabet and must be vigilant in assuring that his calligraphy produces not only an aesthetically pleasing result but that each letter conforms to the requirements of Halakhah. Little wonder, then, that the price of a new Torah scroll, including the cost of the parchment that must be specially prepared for this sacred purpose, now ranges from a minimum of \$30,000 to well over \$70,000. One twelve-inch Torah scroll recently sold for \$90,000. The price of that Torah reflected the lengthy period of time required to write a diminutive scroll.

Megillot, *tefillin* and *mezuzot* must be written in a similar manner but, since less writing is involved, the cost is commensurately lower. *Megillot* sell for between \$800 and \$2,000. *Tefillin* parchments, exclusive of the leather containers in which the parchment scrolls are encased, cost between \$350 and \$1,500. *Mezuzot* range in price between \$40 and \$280. The disparity in cost largely reflects the reputation of the particular scribe and the beauty of his calligraphy. Beauty, it is said, is in the eye of the beholder. The beauty of a Torah scroll, to a significant degree, lies in a combination of objective factors including rationalization of lines and margins, symmetry of size with regard to the letters, as well as elements of style that generally are appreciated only by an expert.

I. THE SILK SCREEN METHOD

Halakhah prescribes that each letter of a Torah scroll be formed by a qualified scribe. That requirement effectively bars use of printing or of photographic processes.¹ However, recently, Rabbi Yitzchak Abadi, formerly of Lakewood, N. J., and now a resident of Har Nof in Jerusalem, has developed a novel method for use in producing Torah scrolls,

TRADITION

megillot, tefillin and *mezuzot*. If acceptable, utilization of that method would dramatically reduce the cost of those sacred artifacts.

The newly-developed process represents an adaptation of the silk screening commonly employed in various forms of commercial art. Silk screening is one of the oldest methods of printing words and images. The origin of silk screening can be traced back to early Egyptian and Chinese civilizations and was probably first developed sometime in the fifth century of the common era. Today, the process, often referred to as serigraphy, is most commonly used by commercial artists because it allows for printing upon virtually any material. Screen printed materials include most plastic containers used for food and industrial products, cosmetics, signs, tee shirts and caps.

The screen printing process is quite simple. The fabric or mesh of which the screen is made is similar to a window screen but is much finer. Although the screen was originally made of silk, it can also be made of nylon, wire, cotton, or even more commonly at present, polyester. The stencil placed over the screen consists of a thin lacquer sheet. Ink or a coloring agent is deposited onto the screen and pressure is applied by means of a squeegee in order to pull the ink or dye over those parts of the screen not blocked by the stencil. The ink or coloring agent then passes to the surface below the screen known as the substrate. Thus, the letter or design formed on the substrate is defined by the stencil.

The process developed by Rabbi Abadi, as described in the Tammuz 5762 issue of *Or Torah* and the Av-Elul 5762 issue of *Kovez Bet Aharon ve-Yisra'el*, involves use of a piece of tightly woven silk that is stretched upon a wooden frame. Minute holes in the material are arranged in the shape of the letters of an entire column or of several columns of a Torah scroll. The silk screen is then placed over parchment, and ink is poured on an unperforated area of the silk along the entire length of the right side of the screen.² A broad-faced implement, similar to a squeegee, made of rubber or plastic, is then used to force the ink across the screen from right to left with the result that the ink enters and fills the gaps that have been left between the woven strands of the screen. The ink is allowed to dry and, with the removal of the screen, a full column or multiple columns of writing appear. The process is repeated for each section of the Torah scroll and, ultimately, the parchment columns subjected to this process are sewn together in the usual manner. Many individuals will readily recall using stencils as children either to trace the outlines of the alphabet or to fill in entire

J. David Bleich

letters with crayon. The silk screen process, in effect, produces letters through the intermediary of a stencil-like device.

There are reports that a quantity of *megillot* prepared in this manner have been sold in the United States. An announcement of planned production of Torah scrolls and a solicitation of deposits has been posted on a web site for some time. Each Torah scroll was offered for sale at a price of \$18,000 and required an initial deposit of \$10,000. The estimated completion date for the first thirty Torah scrolls was given as November 2002. Nevertheless, to date, there have been no reports of actual delivery of any Torah scrolls produced in this manner.³

II. REACTION TO THE SILK SCREEN METHOD

Reports of the sale of silk screened *megillot* evoked the harsh censure of leading Israeli halakhic authorities. Letters signed by R. Yosef Shalom Eliashiv, R. Samuel ha-Levi Woszner, R. Nissim Karelitz and the members of the *Bet Din* of Jerusalem's *Edah ha-Haredit* declaring *megillot*, Torah scrolls, *mezuzot* and *tefillin* prepared in such manner to be unfit for use were published in the Israeli weekly *Yated Ne'eman*, 24 Kislev 5763. A similar letter dated 5 Kislev 5763 signed by R. Ovadiah Yosef has also been circulated. The letter signed by R. Nissim Karelitz and published in the *Yated Ne'eman* is in the form of a statement signed by three other noted rabbinic figures and is dated 16 Kislev 5763. Much earlier, an identical letter was circulated dated Tammuz 5762. In addition to the signatures appearing in the *Yated Ne'eman*, the earlier letter also bears the signatures of Rabbi Eliashiv and Rabbi Karelitz, who apparently later issued their own individual letters, as well as the signature of R. Chaim Pinchas Scheinberg, Rosh Yeshivah of Yeshivat Or Torah in the Matteisdorf section of Jerusalem. A journalistic report and critique of the process appeared in *Shabbat Kodesh*, the magazine section of the *Yated Ne'eman*, *Parashat Mikez* 5763.

A detailed analysis of the objections voiced with regard to the silk screen process is presented in an article by R. Menachem Yehudah ha-Levi Gross that appeared both in the Tammuz 5762 issue of *Or Torah*, a Torah journal published by a Sephardic Torah institution in Jerusalem, Yeshivat Porat Yosef, and in the Av-Elul 5762 issue of *Kovez Bet Aharon ve-Yisra'el* published by the Torah Institutes of Karlin-Stolin. The Av 5762 issue of *Or Torah* features a relatively brief responsum by R. Ovadiah Yosef, dated 8 Sivan 5772, addressed to a son of R. Samuel

TRADITION

Woszner making many of the same points. Rabbi Yosef's comments were penned in response to an unpublished analysis of the issues drafted by the younger Rabbi Woszner and transmitted by him to Rabbi Yosef.

The various letters of condemnation are univocal in substance; they differ only with regard to the tone and degree of vehemence, ranging from Rabbi Woszner's exhortation to fulfill the halakhic obligation to flee from this "act of corruption," Rabbi Eliashiv's declaration that "one who rules permissibly in the matter, the distributors, their merchants and sub-merchants are in the category of sinners and those who cause the multitudes to sin" to R. Ovadiah Yosef's comparatively mild conclusion that the proponent of this novel method "has nothing at all upon which to base himself." However, even that statement is preceded with the declaration, "The matter demonstrates that the fear of God is not upon their shoulders. Woe to them on the Day of Judgment!"

An anonymous *apologia* in the form of a pamphlet titled *Ha-Emet ve-ha-Shalom Abenu* countering the alleged infraction of the regulations governing the writing of Torah scrolls and the like was published in Bnei Brak (5763). A similar exposition also appears in Rabbi Abadi's recently published work, *Or Yizhak*, no. 53. Although the process is defended in *Ha-Emet ve-ha-Shalom*, the anonymous author states in his preface in bold type that "it is certainly clear to us that this thing should not be done, as has been ruled by R. Yosef Shalom Eliashiv." However, the tenor of the concluding section of the work and of Rabbi Abadi's responsum is quite different.

III. HALAKHIC OBJECTIONS

1. "Spilling" as Opposed to Writing

The textual locus of the primary objection—and ostensibly of the proposal itself—is the statement of the Gemara, *Gittin* 19a, presented in the context of procedures to be employed in drafting of a bill of divorce: "Witnesses who do not know how to sign, we tear a blank paper on their behalf and they fill the torn spaces with ink." Deuteronomy 24:1 provides that a husband desirous of divorcing his wife must "write her a bill of divorce." The Gemara, *Gittin* 19a, cites a *beraita* containing two opinions with regard to the procedure to be followed in situations in which the witnesses do not know how to affix their signatures. One opinion rules that a non-durable substance should be employed to outline the letters of their signatures. The witnesses,

J. David Bleich

using those letters as guidelines, should write their names over that substance with ink. The second opinion maintains that "we tear a blank piece of paper on their behalf and they fill in the torn spaces with ink."

Rashi presumes that the expression "we tear" (*mekar'in*) is not to be understood literally and that the term "paper" does not refer to a piece of paper superimposed upon the *get* itself. Rather, the reference is to the paper upon which the bill of divorce itself has been drafted and the "tearing" to which reference is made is, in actuality, a form of etching, i.e., letters forming the names of the witnesses are scratched into the paper and the illiterate witnesses append their signatures by drawing a pen over the indentations in the paper.

Rambam, *Hilkhot Geirushin* 1:23, rules that illiterate witnesses may be assisted by having others form the letters of the witnesses' names with "spittle or something similar that does not make a durable impression" and allowing the witnesses to write over that substance. Rambam's codification is followed by *Shulhan Arukh*, *Even ha-Ezer* 130:16 and *Hashen Mishpat* 45:4. Rambam fails to record that "tearing" blank paper is also an acceptable expedient. If Rambam regarded the two talmudic opinions to be in conflict with one another and intentionally excluded the expedient of "tearing" a piece of paper it would follow that there is no basis for an assumption that a procedure involving tearing a piece of paper is a halakhically recognized form of writing. However, *Ber Yosef*, *Even ha-Ezer* 130, asserts that "tearing" blank paper is acceptable even according to Rambam. According to *Ber Yosef*, the two opinions recorded by the Gemara are complementary and Rambam simply recorded the expedient he regarded as representing the greater *noveh*.

Nevertheless, even assuming that "tearing" a piece of paper is an acceptable expedient, Rashi explains that "tearing" really means scratching the shape of the letters on the document in order to enable the witnesses to fill in the indentations. According to Rashi's understanding of the text, there is no indication whatsoever that spilling ink over a stencil from which letters have been excised constitutes a halakhically acceptable form of writing.

Tosafot, however, challenge Rashi's interpretation on the obvious grounds that the term "*mekar'in*" connotes actual tearing rather than etching. *Tosafot* cite Rabbeinu Hananel who explains the *beraita* literally: a piece of paper is employed to fashion a rudimentary stencil by cutting out letters and the witnesses then ink in the cut out spaces representing the letters of their names. That is also the understanding of

TRADITION

Rabbenu Nissim, Ritva and *Shiltei ha-Gibborim* in their respective commentaries, *ad locum*, as well as of Ramah cited by *Tur Shulhan Arukh*, *Even ha-Ezer* 130:16. *Tosafot ha-Rosh* further cites an objection raised by the Palestinian Talmud, *Gittin* 2:3. In order to prevent a challenge to the authenticity of the *get*, the signatures of the witnesses must be validated either by comparison of those signatures with already authenticated signatures or by testimony of witnesses who recognize the signatures. According to *Tosafot ha-Rosh*'s interpretation of the relevant passage contained in the Palestinian Talmud, the Palestinian Talmud raises an extremely cogent objection: How can signatures be verified if they are not idiosyncratic but instead are stylized by means of a stencil? Such signatures, argues the Palestinian Talmud, will have the characteristics of the pattern prepared by the person who cut the stencil rather than of the witnesses. The Palestinian Talmud's response is that the witness must be mindful not to ink in the space in its entirety but to use the torn paper merely as a guide in forming the letters of their names with the result that there will indeed be a distinctive pattern to the manner in which the letters are formed.

Since *Tosafot*, *Gittin* 4a, declare that all regulations governing the "writing" of a *get* are attendant upon the signatures of a *get* as well, it might then be argued that filling in the cut out areas of a stencil or silk screen does constitute "writing" in the halakhic sense of the concept. Moreover, since there is no need for authentication of the handwriting of a Torah scroll, the cut out areas might also be inked in in their entirety. Nevertheless, filling in spaces on a stencil is readily distinguishable from simply passing ink over a stencil and allowing the blank spaces to absorb the ink. The former involves an act of "writing" in that each letter is individually formed by a series of acts entirely similar to those of conventional writing with the stencil merely serving as a guide; the latter involves only spilling ink without any need for an act designed to fashion letters or even for the intent to do so. That distinction is expressly formulated in the name of *Tosafot* both by *Hiddushei Ritva ha-Yeshanim* and Rabbenu Crescas who state that the expedient of a torn paper may be utilized "only in the manner of writing but not by spilling ink on the paper, for that is not 'writing.'"⁴ Rabbi Abadi, *Or Yizhak*, no. 53, sec. 3, however, insists that since the silk screen method requires application of pressure it is not to be equated with "spilling."⁵

Rabbi Gross suggests that the concept formulated by Ritva and Rabbenu Crescas is rooted in a discussion of the Palestinian Talmud, *Gittin* 2:3 and *Shabbat* 12:4. Citing the verse "and he shall write her a bill

J. David Bleich

of divorceement" (Deuteronomy 24:1) the Palestinian Talmud declares: "He shall write," but not gouge (*ve-lo ha-hokek*); "he shall write," but not drip (*ve-lo ha-matif*); "he shall write," but not spill (*ve-lo ha-shofekh*).⁶ As an example of "but not spill," the Palestinian Talmud describes a type of "invisible ink" employed by the wise men of Medenha. The ink of antiquity included a variety of components including an apparently colorless substance known as *mei afazim*. That ingredient used in isolation was the invisible ink of the "wise men of Medenha." The recipient of a seemingly blank piece of paper would make the writing appear by pouring a specially prepared ink lacking *mei afazim* over the paper. Upon coming into contact with the *mei afazim* already imbedded in the paper, the letters originally formed by the invisible *mei afazim* became clearly legible.

The Palestinian Talmud declares that such a procedure does not constitute "writing." Rabbi Abadi, *Or Yizhak*, no. 53, sec. 3, asserts that only a procedure of this nature is excluded by the exegetical declaration "but not spill." That principle, he asserts, does not exclude "pushing" ink in order to form letters. Nevertheless, it seems evident that the rationale reflected in the comment of the Palestinian Talmud "but not drip" is that letters formed without direction, i.e., by merely dribbling a substance capable of arranging itself into words without the hand motions involved in normal writing, is not a form of "writing" for purposes of Halakhah.⁷ More fundamentally, the exclusion "but not spill" certainly seems to connote the pouring of ink in a manner that allows the ink to form itself into letters. The silk screen process certainly falls within that category.

2. "Dripping" As Opposed To Writing

The Palestinian Talmud further states that the exclusion "but not drip" also precludes forming letters by means of dots and adduces a controversy with regard to whether a bill of divorce containing letters originally formed by means of dots but later connected contiguously is valid.⁸ Ramban, *Gittin* 20a, followed by Rabbenu Crescas and Me'iri, rules that a Torah scroll written in that manner is unfit for use even though the dots are ultimately connected because "this is not writing." *Pri Hadash*, *Even ha-Ezer* 125:4, rules that, in light of the unresolved talmudic controversy, the validity of a *get* drafted in such a manner must be regarded as matter of doubt.⁹

Rabbi Gross observes that the silk screen method does not really employ a stencil that allows the letter to be filled in on the underlying parchment in its entirety. Instead it utilizes a series of holes in the screen through which the ink drips onto the parchment. Contiguous letters are

TRADITION

the result of a bleeding process, i.e., a series of dots are formed and later merge into a complete letter. Rabbi Gross notes that, unlike *Korban ha-Edah* in his commentary to the Palestinian Talmud, *ad locum, Teshuvot Sho'el u-Meshiv, Mahadura Kamina*, III, no. 102, asserts that the Palestinian Talmud disqualifies the *get* only if the drops of ink were originally significantly distanced from one another but not if they are placed so close to one another as to appear in the guise of a letter. Nevertheless, Rabbi Gross maintains that even such letters are rendered acceptable only if the dots are connected by means of a pen but are unacceptable if the dots merge of their own accord to fill the page. Rabbi Abadi, *Or Yizhak*, no. 53, sec. 3, responds to that objection by contending that the silk screen method does not cause letters to be formed by means of bleeding which serves to connect tiny droplets of ink. Rather, he insists, although the ink penetrates between the strands of the silk screen drop by drop, the ink emerges onto the parchment, not as droplets, but as a complete letter.⁹

3. Not "In The Manner Of Writing"

In his rejection of the validity of the silk screen method, Rabbi Yosef does not focus upon the nature of the silk screen method as a process tantamount to connecting dots. Instead he cites *Teshuvot ha-Rashba ha-Meyuhasot le-Ramban*, no. 122, who states that the procedure described by the Palestinian Talmud results in an invalid *get* because "we require that [the scribe] write in the manner of those who write"¹⁰ and concludes that, *a fortiori*, the silk screen method is unacceptable "for after he drips the ink he does not perform an act of writing or of moving a pen." In effect, Rabbi Yosef categorizes the forming of letters by means of droplets of ink as not being "in the manner of writing." Unlike Rabbi Abadi, Rabbi Yosef does not regard the pushing of a squeegee to be comparable to maneuvering a pen.

Rabbi Gross advances an even more basic consideration to disqualify the silk screen process on the grounds that it is "not in the manner of writing." Torah scrolls, *tefillin*, *mezuzot* etc. must be written "in the manner of writing" (*derekh ketivah*). For that reason, *Shulhan Arukh, Orach Hayyim* 32:5, cites authorities who rule that if a right-handed individual writes *tefillin* with his left hand they are unfit for use.¹¹ In "writing," letters are formed by discrete hand motions that give shape to the letters. In silk screening, the motions of the hand do not give the letters their distinct shape; rather, the shape is an indirect result that arises from the presence of the stencil.

J. David Bleich

In addition, R. Moshe Sofer, *Teshuvot Hatam Sofer*, VI, no. 29, s.v. *ma-she-katav ma'alata*, declares that speedwriting executed by invoking supernatural powers is no different from writing with the left hand, i.e., it is not "in the manner of writing." Accordingly, argues Rabbi Gross, the rapid manner in which silk screen writing is performed is not "in the manner of writing." However, it should be noted that in discussing the halakhic status of a printing press, R. Abraham I. Kook, *Da'at Kohen*, no. 160, endeavors to demonstrate that, for purposes of Sabbath strictures, simultaneous writing of multiple letters constitutes a capital transgression.¹² Consequently, *Da'at Kohen* regards simultaneous formation of multiple letters to be "in the manner of writing." Moreover, as Rabbi Abadi, *Or Yizhak*, no. 53, sec. 1, notes, the Gemara, *Yoma* 38b, describes a process employed to write four letters simultaneously. *Teshuvot R. Mosheh Provençal* declares explicitly that there is no obligation to form letters individually or to write every word separately. The process described by *Hatam Sofer* is readily distinguishable from the simultaneous writing described in that source and in *Da'at Kohen* in that the process described by *Hatam Sofer* involved harnessing supernatural powers. It is readily understandable that utilization of supernatural powers is not "in the manner of writing" and, moreover, it may be argued that writing effected by means of such powers is not to be deemed the product of a human act.

Rabbi Gross also suggests that for the procedure to be carried out "in the manner of writing," it is necessary for the writing implement to come into direct contact with the paper or parchment being written upon. Silk screening involves the interposition of a screen between the squeegee and the parchment and hence, contends Rabbi Gross, the process may not be consistent with "the manner of writing."

4. *Hok Tokhot* (Gouging)

Another objection to the silk screen process is based upon analysis of the rule that excludes whittling from the category of "writing." The Gemara, *Gittin* 20a, cites the verse "and he shall write" as excluding gouging in the form of whittling a substance so that letters appear in relief (*hok tokhot*). Of course, pouring ink upon a stencil in silk screening is quite different from whittling. Nevertheless it may be argued that the rationale underlying the exclusion of whittling is equally applicable to the silk screen process. Rashi explains that whittling is not a form of "writing" because the whittler "did not form the letters." *Tosafot, Sanhedrin* 21b, similarly explain that in the process of whittling "the

TRADITION

writing appears of its own." Me'iri, in his *Kiryat Sefer, ma'amor bet*, part 2, s.v. *ve-af*, is even more explicit in explaining that the exclusion is predicated upon the consideration that such a procedure does not constitute writing "for he did not perform an act upon the letters themselves and the basic writing is made of itself." One who forces ink over a silk screen certainly has not shaped or formed the letters and hence by performing an act "upon the letters themselves" the resultant writing can accurately be described as having come about "of itself" in that it is produced by the screen rather than by the writer. Indeed, as Rabbi Gross points out, whittling does involve acts that shape the letter but is unsatisfactory because those acts are performed in a manner that is external to the letter itself. The silk screen process is even further removed from the category of "writing," contends Rabbi Gross, by virtue of the fact that, in pressing ink upon the screen, the human hand performs no act with regard to the actual shaping of the letters.¹³

5. The Divine Names

Another problem with regard to the silk screen process is the writing of the many occurrences of the Divine Name. *Shulhan Arukh, Orah Hayyim* 32:19 and *Toreh De'ah* 276:2, records the rule that the Divine Name, in each of its occurrences, must be written explicitly "for the purpose of the sanctity of the Divine Name" (*le-shem kedushat ha-Shem*). Many authorities, including, *inter alia*, *Bnei Yonah* 276:2; *Divrei Hamudot, Halakhot Ketanot, Hilkhot Sefer Torah* 4:11; *Ma'adanei Yom Tov, Halakhot Ketanot, Hilkhot Sefer Torah* 4:5; *Eliyahu Rabbah* 32:36; *Teshuvot Bet Shlomo*, *Toreh De'ah*, II, no. 163; *Teshuvot Dvar Shmu'el*, no. 76; *Meleket Shamayim*, no. 5; *Birkai Yosef, Toreh De'ah* 276:3; *Bet Aharon*, no. 12; *Teshuvot Maharam Shik, Toreh De'ah*, no. 276; *Kol Ya'akov, Toreh De'ah* 274:4; R. Yitzchak Dov Bamberger, *Meleket Shamayim, Binah* 9:3; and *Hazon Ish, Orah Hayyim* 6:13, maintain that such sanctification must be performed verbally prior to the writing of each and every Divine Name.

However, *Taz, Toreh De'ah* 274:1, rules that at least *post factum*, such sanctification is necessary only at the beginning of each writing session.¹⁴ *Taz'* position is itself the subject of differing interpretations. Some authorities, including *inter alia*, *Bnei Yonah* 276:2, *Teshuvot Bet Shlomo*, *Toreh De'ah*, II, no. 163, *Be'er Heitev, Toreh De'ah* 276:2; *Teshuvot Maharam Shik, Toreh De'ah*, no. 276; *Teshuvot Zera Emet*, I, *Orah Hayyim*, no. 6; *Emek She'elah, Toreh De'ah*, no. 77; and *Pithei Teshuvah, Toreh De'ah* 276:1, maintain that, although according to *Taz*,

J. David Bleich

a single verbal declaration is sufficient, it is nevertheless necessary for the scribe to sanctify the Divine Name mentally in the course of his writing prior to each of its occurrences.

However, *Pri Megadim, Eshel Avraham* 32:32, followed by *Teshuvot Arnei Nezer, Toreh De'ah*, no. 359, sec. 1 and no. 374, sec. 3 and *Keset ha-Sofar, Lishkat ha-Sofar* 11:26 as well as by *Mishnah Berurah* 32:96, understands *Taz'* position to be that, *post factum*, even absence of subsequent mental sanctification does not invalidate the Divine Name. *Mishnah Berurah*, 32:19, *Bi'ur Halakhah*, s.v., *be-tehilah*, rules that *Taz'* position may be relied upon only in cases of doubt with regard to whether the scribe verbally sanctified a particular Divine Name.¹⁵ *Kol Ya'akov* 274:4 asserts that the majority of authorities reject *Taz'* position.¹⁶

Rabbi Gross takes it for granted that, according to those who reject *Taz'* position and require sanctification of each Divine Name individually, use of the silk screen process cannot be contemplated. However, *Teshuvot Ma'aset Binyamin*, no. 99, cogently asserts that multiple Divine Names may be written consecutively with a single sanctification. *Maharik, Toreh De'ah*, no. 277, and *Teshuvot Dvar Shmu'el*, no. 76, similarly seem to maintain that a number of Divine Names may be written with a single sanctification provided there is no interruption in the writing. *Meleket Shamayim, Binah* 9:3, also emphasizes that, when there is no interruption, a single sanctification is sufficient. Similarly, *Binat Sofar* 1:1 declares that use of a printing press cannot be proscribed for that reason because "even if there are many Divine Names it is possible to sanctify them at one time." If so, the use of a squeegee to produce an entire column may well be regarded as no different from consecutive writing of multiple Divine Names. Nevertheless, R. Ovadiah Yosef, *Yehaveh Da'at*, VI, no. 57, rules that printing methods are invalid because of the requirement that each occurrence of the Divine Name must be sanctified separately.¹⁷ A similar view was earlier advanced by *Bnei Yonah*.¹⁸

Rabbi Gross further argues that, as noted by numerous authorities, including *Bi'ur ha-Gra, Orah Hayyim* 32:19; *Pithei Teshuvah, Toreh De'ah* 276:9; and *Teshuvot Arnei Nezer, Toreh De'ah*, no. 359, secs. 1-3, the scribe must at least be cognizant of the fact that he is transcribing the Divine Name.¹⁹ Rabbi Gross regards that requirement to be incapable of fulfillment in conjunction with employment of the silk screen method presumably because the requisite mental act is marred by virtue of the fact that the person applying the ink is also cognizant of the

TRADITION

other words that he is forming. Rabbi Abadi, *Or Yizhak*, no. 53, sec. 5, asserts that awareness of the fact that other words are being formed simultaneously does not interfere with cognizance of the writing of the Divine Name.

Another consideration with regard to the writing of Divine Names is the issue of the order in which the letters of the Divine Name must be formed. R. Abraham ben Mordecai Ha-Levi, *Teshuvot Ginat Veradim*, *Orah Hayyim*, *klal* 2, nos. 10 and 12, asserts that the letters of the Divine Name must be written in consecutive order.²⁰ That is also the position of *Teshuvot Noda bi-Yehudah*, *Mahadura Tinyana*, *Yoreh De'ah*, no. 74 and supporting evidence is advanced by *Minhat Hinukh*, no. 436. *Tishurah me-Ahavah*, III, no. 391, similarly remarks that the letters of the Divine Name "must certainly be written consecutively." That also seems to be view of the *Zohar*, *Va-Yikra* 11b. Nevertheless, the position that the letters of the Divine Name must be written consecutively is refuted by *Teshuvot Ainei Nezer*, *Yoreh De'ah*, no. 30, and, as demonstrated by *Teshuvot Yabi'a Omer*, III, *Yoreh De'ah*, no. 14, is contradicted by numerous other authorities.²¹ In any event, in employment of the silk screen method, ink is spread across each column from right to left with the result that the letters of each Divine Name are indeed produced in consecutive order.

6. Copying from an Existing Scroll

Based upon a statement of the Gemara, *Megillah* 18b, *Shulhan Arukh*, *Yoreh De'ah* 274:2, rules that a Torah scroll cannot be written from memory but must be copied from an already existing Torah scroll. Rabbi Gross endeavors to demonstrate that this requirement is not based upon the fear that a fallible memory may lead to inadvertent scribal error but is an intrinsic procedural rule.²² R. Jonah Landsopher, *Bnei Yonah* (Prague, 5562), no. 271, *Pilpul Arukh*, p. 14a, observes that the Palestinian Talmud, *Megillah* 4:1, reports that Rabbi Meir wrote a *megillah* from memory and then copied a second *megillah* from it. Thereupon, Rabbi Meir secreted the first *megillah* and used the second for the reading of the *megillah*. Assuredly, the first *megillah* was free of error, else it could not have been used as a master copy for purposes of copying the second.²³ Nevertheless, the first *megillah* was not useable because it had not been copied from an already existing *megillah*.²⁴ Similarly, argues Rabbi Gross, scrolls produced by a silk screen process are not acceptable because they have not been copied from existing scrolls. A similar objection was earlier advanced by R.

J. David Bleich

Ben-Zion Meir Chai Uziel, *Piskei Uzi'el*, no. 31, with regard to use of a printing press for such purposes.

Rabbi Gross' argument is, however, subject to challenge. It is quite correct that subsequent proofreading does not retroactively validate a scroll written from memory. Nevertheless, it is not at all clear that, other than being an uncorrupted text, the scroll used as a master copy need necessarily be written in conformity with all halakhic requirements. Proof: As is evident from the anecdote concerning R. Meir, a *megillah* may be used as a master copy even if it itself was not copied from another scroll. Thus, for example, it is possible that a scroll written by a minor, although itself invalid, might nevertheless be used for purposes of copying.²⁵ If so, the stencil used in the silk screen process may perhaps be regarded as the master scroll and the scroll produced from it may perhaps be regarded as functionally "copied" from the screen.²⁶

7. Vocalization Prior To Writing

As recorded by *Shulhan Arukh*, *Yoreh De'ah* 274:2, there is also a requirement that the scribe pronounce each word before committing it to writing. However, both *Rashi* and *Tosafot*, *Menahot* 30a, as well as numerous other early authorities indicate that vocalization is necessary only in order to prevent scribal error. That consideration certainly is not germane with regard to the silk screen process. However, *Bab*, *Orah Hayyim* 32:15, states that vocalization is mandated in order to cause the sanctity of the spoken work to become attached to the written letters. Although *Bab*'s position is cited by *Shiyarei Knesset ha-Gedolah*, *Hiddushei Bet Yosef*, *Orah Hayyim* 32:20, and by a number of other latter-day authorities, the weight of opinion is not in accordance with his view. Nevertheless, citing *Bab*, *Mishnah Berurah* 32:36 rules that if the scribe does not vocalize the words prior to writing them the scroll can be regarded as valid only *post factum*. Rabbi Abadi, *Or Yizhak*, no. 53, sec. 7, concedes that the silk screen method is not compatible with the requirement for vocalization as understood by *Bab*.²⁷

IV. CONCLUSION

The silk screen method is certainly subject to challenge on the basis of its inherent incompatibility with a number of considerations:

1. The position of *Bab*, who maintains that each word must be vocalized before writing even when there is no chance of scribal error;

TRADITION

2. The view of the authorities who maintain that each word must be copied from an existing text and that an error-free "master text" is not sufficient for this purpose.
3. The view of the authorities who maintain that multiple Divine Names cannot be sanctified even simultaneously;
4. *Iggeret Mosheh*²⁸'s view that any method in which *sirtut* serves no purpose is disqualified;
5. The view of *Teshuvot Zera Avraham*, *She'itat David*, *Da'at Kohen* and *Piskei Uzi'el*²⁹ that the printing press is not acceptable because "it is not in the manner of writing."
6. The kabbalistic view expressed by Ari³⁰ regarding the particular form of writing that governs the manner in which the writing of each letter is begun.

Nevertheless, a competent rabbinic decisor might, with justification, conclude that those are minority views and consequently rely upon the weight of authority in ignoring such concerns. The crucial consideration is whether or not the silk screen method constitutes either "spilling" or "dripping" and hence is ruled invalid by the Palestinian Talmud. Since the validity of Torah scrolls, *tefillin* and *mezuzot* is a matter of biblical law, any doubt, if there is indeed such doubt, must be resolved in the negative. Thus, it would be necessary either to adduce strong precedent in support of the validity of a method similar to the silk screen process or to advance a compelling logical distinction between that method and the processes described by the Palestinian Talmud. In this writer's opinion, the requisite demonstration has not been forthcoming.

NOTES

1. See *infra*, note 9.
2. The description of the process presented in these sources is probably somewhat inaccurate. The usual form of silk screening as described in the literature employs a stencil placed over the screen. The screen itself bears no letter or design. The ink is then applied to the stencil and penetrates the exposed portion of the screen. Rabbi Abadi himself, in his recently published *Or Yizhak*, *Yoreh De'ah*, no. 53, indicates that the process utilizes a plastic stencil with letters formed by small, closely-placed holes.

Although unmentioned in these sources but duly noted by Rabbi Abadi in his *Or Yizhak*, the parchment used in this process is scored in the proper

J. David Bleich

manner, i.e., indentations in the form of straight lines (*sirtut*) are impressed upon the parchment before commencement of the screening process. Although it might be assumed that scoring is required simply as a means of assuring that the lines will be straight, many authorities regard the need for *sirtut* to be a statutory requirement of Mosaic origin and to be necessary in all circumstances. See R. Ovadiah Yosef, *Teharot Da'at*, VI, no. 57.

Teshuvot Radbaz, no. 156, cited by *Pithei Teshuvah*, *Yoreh De'ah* 271:13, and *Bnei Yonah*, *Kizur Arukh*, no. 271, p. 2a, cited *ibid.*, 271:14, apparently regard *sirtut* to be necessary only in order to assure that the lines will be straight. As noted by R. Shabbetai Feinberg, *Afikei Meginim* (Vilna, 5669) 32:43, *Bi'urim*, sec. 35(4), possible ramifications of the conflicting views with regard to that question are whether the *sirtut* must endure after the writing has been completed, whether spaces between words also require *sirtut* and perhaps even whether *sirtut* may be supplied after the lines have been written. *Afikei Meginim* cites *Hagahot Mordekhai*, *Halakhot Ketanot*, sec. 561, who expresses doubt with regard to the nature of the requirement for *sirtut* and *Tosafot*, *Satah* 16b, who advance the possibility that *sirtut* may be added after the writing has been completed.

Curiously, R. Moshe Feinstein, *Iggerot Mosheh*, *Orach Hayyim*, IV, no. 40, sec. 10, acknowledges that use of *sirtut* is designed to serve a concrete purpose and thus would not be necessary when, for example, a photographic process is employed but then seems to declare that, since *sirtut* is indeed a statutory requirement, any process in which *sirtut* would be superfluous is *ipso facto* invalid. According to *Iggerot Mosheh*, that consideration would be sufficient, in and of itself, to disqualify a silk screen process. There is, however, no hint of that consideration in the many discussions of the propriety of employment of printing presses for this purpose dating from the early part of the sixteenth century (see *infra*, note 9) or in the recent discussions of the silk screen method.

Nevertheless, a rather different formulation of that argument appears in one earlier source. R. Jonah Landsoffer, whose responsa collection *Me'il Zedakah* is familiar to rabbinic scholars, also authored a work devoted to the laws of writing Torah scrolls, *tefillin* and *mezuzot* bearing the title *Bnei Yonah* (Prague, 5562). *Bnei Yonah*, *Pilpul Arukh*, no. 271, p. 14b, asserts that "in printing an entire folio the *sirtut* would be superfluous with the result that the law of *sirtut* would not be an eternal commandment and far be it that we should say the commandments are limited in duration." As formulated by *Bnei Yonah*, that argument is readily rebutted: The requirement for *sirtut* is indeed binding for posterity with regard to handwritten scrolls but was never required in a circumstance, foreseen or unforeseen, in which *sirtut* would serve no purpose. *Iggerot Mosheh*'s formulation of the argument is not open to similar challenge.

3. There are unconfirmed reports that some years ago an employee of the Israeli Ministry of Religions clandestinely employed a similar process in producing *mezuzot*. The scheme was uncovered when an astute purchaser recognized that there were no variations whatsoever between different *mezuzot*, a phenomenon that is virtually impossible with regard to handwritten *mezuzot*.
4. R. Ovadiah Yosef asserts that *Tosafot*'s citation of the Palestinian Talmud

TRADITION

must be understood in similar vein, i.e., as stating that filling the entire space with ink is not "writing." Thus, according to *Tosafot*, failure to leave empty space because the design of the letter has been filled with ink in its entirety is tantamount to "spilling" ink rather than to writing. Rabbi Gross, however, understands *Tosafot's* comment as reflecting the notion explicitly formulated by *Tosafot ha-Rash.*

5. In support of the silk screen method, the anonymous author of *Ha-Emet ve-ha-Shalom Abevus* cites an article by R. Samuel Eliezer Stern, a member of Rabbi Samuel ha-Levi Woszner's *bet din*, published in *Korez Ez Hayim*, with regard to the suitability of a writing implement which, as described, seems to be a ball-tip pen. That implement is described as a plastic pen "from which, when placed on the parchment, the ink flows of itself without need to apply pressure to the pen." Rabbi Stern's concern is that the ink might be considered to be "spilled" on the parchment. He readily distinguishes between use of such an implement and the "spilling" referred to by the Palestinian Talmud. The "spilling" disqualified by the Palestinian Talmud involves casting ink which would not at all form letters if not for the stencil that prevents the ink from covering the entire page "whereas in this case the pen is in the [the scribe's] hand throughout the writing; even though the ink emerges of itself from the hollow of the pen, nevertheless, [the scribe] pushes and pulls it over every letter. . ." In point of fact, it is probably the case that some minimal pressure is necessary to write even with such an implement since otherwise ink would constantly dribble from the pen unless the ball tip completely fills the opening and prevents leakage so long as it is not moved. More significantly, there is no evidence that "writing" must be the result of actual pressure brought to bear upon the writing implement. In any event, the nature of the act of writing, carried out with a ball-tip pen that requires a hand to guide the ink in the formation of each letter individually is far different from that which results from use of a squeegee to push already spilled ink.

6. R. David Friedman of Karlin, *Teshuvot She'ilat David*, I, no. 7, sec. 2, published in *idem, Piskei Halakhot*, vol. I, rejects the use of a printing press for such purposes because of this comment of the Palestinian Talmud. Earlier scholars, including R. Moses of Provence, *Teshuvot R. Musheh Provencal*, no. 73, ruled that a printing press may not be used because the metal letters may cause "etching" or "engraving" (*bakikah*) by means of indentation of the parchment. See also *Teshuvot Maharashdam*, *Toreh De'ah*, no. 184. It was feared that the printing press would cause depressions in the writing surface in the form of letters. It is because of that consideration that a metal pen is not utilized for such purposes (see Rema, *Even ha-Ezer* 125:4) and it is for that reason that Rema, *Toreh De'ah* 271, prefers use of a reed rather than a quill. However, *Taz*, *Toreh De'ah* 271:8, and others express astonishment to the raising of that objection on the grounds that: 1) "engraving" is a recognized form of "writing" (although Torah scrolls etc. require inked letters); and 2) assuming that the letters are indeed impressed upon the writing surface by the printing press and that those letters do not constitute writing, nevertheless, filling those depressions with ink would constitute a valid form of writing no less so than if the ink is applied to a smooth surface. If so, argues *Taz*, pressing inked letters upon paper or parchment should be

J. David Bleich

regarded as a proper form of writing, "for what difference is there whether he presses the pen against the paper or the paper against the letters of lead." [Cf., however, R. Abraham I. Kook, *Da'at Kohen*, no. 160, who maintain that writing must be in the nature of "*mashkhan be-shevot sofer*"—drawing with the staff of a scribe" (Judge 5:14). *Da'at Kohen* would presumably concede that "drawing with the staff" is not to be taken literally since "etching" is indeed a recognized form of writing. The difference then must be in precisely the concept negated by *Taz*, i.e., between pressing the inked letters against paper and pressing the paper against the letters.] Because of that objection, *Get Pashtut, Even ha-Ezer* 125:15, went so far as to develop the highly improbable thesis that the authorities who forbade use of such a process because it constitutes a form of "etching" did so only if the indentations are not filled in with ink. Cf., however, *Tishuvot Zera Emet, Toreh De'ah*, no. 117, and R. Ben Zion Meir Chai Uziel, *Mishpetei Uziel, Toreh De'ah, Mahadura Tinyana*, no. 78, sec. 2 who rebut that suggestion.

She'ilat David explains the nature of the objection in a novel manner. *She'ilat David* expresses the view that transfer of ink from the letter of a press to a writing surface simply by applying pressure, since it involves no hand motion, is tantamount to "spilling." (Cf., the comment of *Da'at Kohen* cited in the previous paragraph.) He compares the process to forming a letter out of some material and then attaching it to the parchment. *She'ilat David* regards such a procedure as invalid because it represents a form of "spilling."

Alternatively, suggests *She'ilat David*, the printing press may make depressions in the parchment in the form of letters. Although "engraving" is indeed a halakhically acceptable form of "writing," nevertheless, the depressions made by the printing press are likely to be minimal in nature and the writing surface would soon return to its original smooth state; hence, such "engraved" letters would not constitute "writing" because they lack durability and permanence. The ink transferred to the paper or parchment, he asserts, would not itself constitute "writing" under such conditions because it is "thrown" or "spilled" into the previously formed depressions. *She'ilat David* further observes that, assuming that the depressed letters are indeed of a nature that constitutes a valid form of writing, that writing becomes invalid in the printing process: The ink cast into the "engraved" letters constitutes a "writing" superimposed upon the previous writing. The superimposed "writing," because it is in the nature of a "spilling" which is an invalid form of writing, serves to negate the original "writing." Thus, it is because of the fact that the printing press may cause *bakikah* that the transferred ink is rendered an invalid form of writing because it is "spilled" into those depressions.

Also, contrary to *Taz*, *Get Pashtut* 125:15, and others, *She'ilat David* asserts that "the manner of writing" requires that ink be brought to bear upon the writing surface to the exclusion of a process that causes the writing surface to come into contact with the ink. Accordingly, *She'ilat David* suggests that, rather than force the type against the paper, a printing press may force the paper against the type. Hence, if that indeed is the manner in which the printing process is carried out, the process is not "in the manner of writing."

For this writer's understanding of the concern expressed by *Taz* and R. Moshe Provençal see *infra*, note 13.

7. *Arukha-Shulhan Even ha-Ezer* 125:10, observes that the Babylonian Talmud, *Gittin* 20a, cites the exclusion "but not gouge" (*ve-lo ha-hokek*) but omits the exclusion "but not drip" and expresses doubt with regard to whether there is a controversy between those sources. *Arukha-Shulhan* concludes that a *get* written in the form of "dripping" is of doubtful validity. Other authorities, e.g., R. Joseph Saul Nathanson, *Sho'el u-Meshiv*, *Mahadura Kamma*, III, no. 102, assume as a matter of course that the rule formulated by the Palestinian Talmud is not a matter of controversy.
8. Uri Dasberg, *Tehumin*, XVI (5756), 405f., suggests that the controversy recorded in the Palestinian Talmud is limited to drops of ink that fall or are caused to fall onto the writing surface from a distance but not to situations in which drops of ink are placed on the writing surface by a scribe and then connected by him. A similar suggestion is made by Rabbi Abadi, *ibid.*, sec. 3. Those writers fail to note that an identical interpretation of the Palestinian Talmud was earlier advanced by *Teshuvot She'ilat David*, I, no. 7, sec. 1. It is, however, difficult to read that interpretation into the comments of Ramban, Rabbeinu Crescas or Me'iri. It is certainly evident that *Pri Hadash* and *Teshuvot Sho'el u-Meshiv*, *Mahadura Kamma*, III, no. 102, reject any such distinction. The assertion by R. Samuel Shapiro, *Tehumin*, XVI, p. 406, note 7, that the statement of the Palestinian Talmud is not cited by any rabbinic decisor is simply incorrect unless he means that it is not cited in any of the halakhic preciss or compendia devoted to the laws governing the writing of Torah scrolls, *tefillin* and *mezuzot*. Such omission, however, is not at all evidence of rejection. The statement of the Palestinian Talmud is cited by Rashba, *Gittin* 20a; *Teshuvot ha-Rashba ha-Meyuchasot le-ha-Ramban*, no. 222; *Pri Hadash*, *Even ha-Ezer* 125:4; and *Get Pashut* 126:3.
9. It is for these reasons, i.e., because the method involves "spilling" or "dripping," that the silk screen process is less acceptable than a lithograph or printing process. Cf., however, *Metekhet Shamayim*, *Binah* 6:12 and *Keset ha-Sofar*, *Lishkat ha-Sofar* 28:2, who regard the printing process as also constituting a form of "dripping." On the other hand, quite apart from Rabbi Abadi's peremptory dismissal of Rabbi Kook's view, *ibid.*, sec. 4, the objection to use of printing methods raised by *Da'at Kohen*, no. 160, viz., that writing must be in the nature of "moshkhim be-sheret sofer"—drawing with the staff of a scribe (Judges 5:14) does not seem to be applicable to the silk screen process which employs a squeegee. See also R. Abraham David of Buczacz, *Da'at Kedoshim* (Lemberg, 5656), in his comments on *Bnei Yonah*, 27:6, sec. 9.

Although perhaps surprising to present-day students of Halakhah, there were noted authorities who regarded the early, manually operated printing press to be acceptable for the production of sacred artifacts provided, of course, that an acceptable type of ink is used and that the text is printed on parchment rather than on paper. The earliest authorities to address the status of books produced by means of a printing press were Italian authorities, R. Menachem Azaryah of Fano, *Teshuvot Rema mi-Panu*, no. 93, and R. Moses Provençal, *Teshuvot R. Moshe Provençal*, I, no. 73. Those responsa were written during the early days of the printing

press when Italy was the major center of Hebrew printing and address the issue of whether printed volumes are endowed with the sanctity of Holy Writ. [For later discussions of that issue see R. Daniel Trani, *Ikkarei ha-Dat*, *Orah Hayyim*, no. 8, sec. 12; *Afikei Meginim* 32:43, sec. 36 (introduction); R. Isaac Elchanan Spektor, *Teshuvot Ein Tizhak*, nos. 5-7; R. Naphtali Zevi Judah Berlin, *Teshuvot Meshiv Davar*, II, no. 80; R. David Zevi Hoffmann, *Teshuvot Melamed le-Ho'il*, *Yoreh De'ah*, no. 89; *Iggerot Moshe*, *Orah Hayyim*, IV, no. 40, sec. 10; and *Sedei Hemed*, *Pet'at ha-Sadeh*, *Kellalim*, *ma'areket ha-kaf*, *k'lal* 12.] *Rema mi-Panu* and R. Moses Provençal disagreed with regard to this matter. *Rema mi-Panu*, as understood by most authorities, regarded the printing process to be comparable to writing while R. Moses Provençal deemed the process to be an unacceptable form of "gouging" or whittling. *Magen Avraham* 32:57; *Get Pashut* 125:15; *Ma'aset Binyamin*, no. 99; and *Pri Hadash*, *Even ha-Ezer* 125:4, are among the authorities who ascribe a negative position with regard to use of a printing press for such purposes to *Teshuvot Rema mi-Panu*, no. 93. Cf., however, *Teshuvot Zera Emet*, *Yoreh De'ah*, no. 117 and R. Ben-Zion Meir Chai Uziel, *Midpetei Uzi'el*, *Yoreh De'ah*, *Mahadura Tinyana*, no. 78, sec. 2 and *idem*, *Piskei Uzi'el*, no. 31.

Teshuvot Ma'aset Binyamin, no. 99, and *Maharaz Hayes*, *Yoma* 38a, are cited by Rabbi Gross as sanctioning use of a printing process. That is also the position of *Taz*, *Orah Hayyim* 284:2 and *Yoreh De'ah* 271:8; *Bet Shmuel*, *Even ha-Ezer* 125:3; *Eliyahu Rabbah*, *Orah Hayyim* 284:1; *Be'er Heitev*, *Yoreh De'ah* 271:8; and R. Issachor Ber Katz whose view is expressed in a responsum appended to *Likkutei ha-Pardes le-Rashi* (Amsterdam, 5475) p. 25.

R. Yom Tov Lippman Heller, renowned as the author of *Tusafot Yom Tov*, in his comments on *Rosh*, *Hilkhot Tefillin* 8:23, unequivocally endorses use of the printing press "for every matter that requires writing." *Magen Avraham* 32:57, as well as 284:8, is in basic agreement with the opinion of the authorities who endorse the use of a printing press. Nevertheless, despite his refusal to disqualify the printing process as a valid form of "writing," *Magen Avraham* discourages use of a printing press for production of Torah scrolls. *Magen Avraham*, however, rules printed *tefillin* and *mezuzot* to be invalid because the letters of the latter must be written in consecutive order. *Magen Avraham* asserts that it is impossible to assure that such will be the case if a printing process is employed because not all portions of the paper come into simultaneous contact with the metal letters. See also R. Ovadiah Yosef, *Tchaveh Da'at*, VI, no. 59. The identical position is advanced by R. Eleazar Fleckles, *Teshuvah me-Abarab*, III, no. 391, who astonishingly remarks that "no decisor ever noticed" the point.

In apparent disagreement with *Magen Avraham*, *Iggerot Moshe*, *Orah Hayyim*, IV, no. 40, sec. 10, asserts that simultaneous transcription, e.g., by means of photography, does not satisfy the requirement of consecutiveness. *Da'at Kohen*, no. 160, expresses doubt with regard to this matter insofar as the validity of *tefillin* and *mezuzot* is concerned. See, however, *Afikei Meginim* 32:43, *Bi'urim*, sec. 35 (3), cited *infra*, note 20, who asserts that even *Magen Avraham* would accept simultaneous transcription as satisfying the requirement for consecutive writing.

A permissive view with regard to the inherent validity of the printing

process is also adopted by *Pri Hadash*, *Even ha-Ezer* 125:4 [Cf., however, *Pri Hadash*, *Orah Hayyim* 691:6, as noted by *Matteh Yehudah*, *Orah Hayyim* 691:6 and *Sedei Hemed*, II, *ma'arekhet ha-daled*, sec. 48. *Yehaveh Da'at*, VI, no. 57, regards *Pri Hadash's* acceptance of printing processes as limited to the drafting of a *get*.]; *Teshuvot Panim Me'irot*, I, no. 6; *Teshuvot Be'er Sheva*, no. 43; R. Jacob Emden, *Mor u-Kezi'ah* 32; *idem*, *Migdal Oz*, *Even Bohem* 2:30; *Kneset Yehetzkel*, no. 37; *Rav Pe'aliyah*, II, *Orah Hayyim*, no. 24; *Erekh ha-Shulhan*, *Orah Hayyim* 691:1; *Malazit ha-Shekel*, *Orah Hayyim* 490:9 and 559:1; *Arukha ha-Shulhan*, *Toreh De'ah* 271:39 and *Even ha-Ezer* 125:37; *Ikkarei ha-Dat*, *Hilkhot Sefer Torah* 31:5; *Petah ha-Devir*, I, 32:10, II, *Kuntres Shenayim Yeshalem* 32:39 and IV, 289f; and R. Yitzchak Palaggi, *Yafet le-Lev*, I, *Orah Hayyim* 32:7 and III, *Toreh De'ah* 271:2. *Yafet le-Lev*, however, rules that use of a printing press is valid only *post factum*. See also *Pahad Yitzhak*, II, s.v. *defus*.

As noted by *Arukha ha-Shulhan*, *Toreh De'ah* 271:39 and *Even ha-Ezer* 125:37, as well as by *Yehaveh Da'at*, VI, no. 57, those authorities permit only use of a manual flat-bed press operated by a Jew. The additional problems presented by use of a rotary press powered by electricity in which there is no manual impression of inked letters upon the printed page could not have been addressed by the many scholars who considered the matter before the advent of electricity. See also *Da'at Kohen*, no. 160.

[It seems to this writer that the many authorities, including *Magen Avraham*, *Orah Hayyim* 284:8 and *Taz*, *Orah Hayyim* 284:3, who sanction use of a printed text for the reading of the *haftarah* permit only the use of a text printed on a flat-bed press manually operated by a Jew. Since these authorities sanction use of a printed text only because they recognize printing as a form of "writing," it would follow that any form of printing that does not involve a direct human act as the proximate cause of the production of the printed text is in the nature of a *gerama*, i.e., an indirect cause, and is accordingly disqualified because it is not an act of writing directly performed by a human being.]

R. Zevi Hirsch Chajes, in his glosses to *Yoma* 38a, makes the astonishing claim that at least a rudimentary type of printing was known and used during the tana'itic period. The Mishnah, *Yoma* 38a, reports that a certain Ben Kamzar was severely censured by the Sages because he was adroit in executing a certain method of writing but refused to impart it to others. The Gemara, *Yoma* 38b, amplifies that report in stating that Ben Kamzar was able to seize four reeds between his fingers and write four different letters simultaneously. Rashi explains that this procedure represents the optimal method of printing the Divine Name. [R. Abraham ben Mordechai ha-Levi, *Teshuvot Ginat Veradim*, *Orah Hayyim*, *klat* 2, no. 10, s.v. *nhar kakh*, explains that simultaneous writing of the four letters of the Divine Name constitutes symbolic affirmation of the unitary nature of the Deity.] Maharatz Chajes questions the plausibility of a literal reading of that account and explains that the reference must be to four letters each cast in the form of a separate press or stamp that could be held between the fingers and wielded simultaneously in order to form four printed letters. The point is reiterated by Rabbi Chajes in his *Teshuvot Maharam Hayes*, no. 11. In that responsum, Maharatz Chajes notes that an empty space of the width of a let-

ter in the middle of a word serves to disqualify a Torah scroll. If reeds were held by Ben Kamzar between his fingers, the space between the letters would have been greater than the width of a letter. Accordingly, argues Maharatz Chajes, the "reeds" held between his fingers must have been lead stamps broad enough not to leave gaps between the letters. Although Maharatz Chajes' point is well taken, it is entirely likely that the singular skill of Ben Kamzar included the ability to wield the reeds between his fingers in a manner that enabled him to write broad letters so that there were no resultant gaps. Rabbi Abadi, *Or Yizhak*, no. 53, sec. 4, reports that an alternate explanation of the process employed by Ben Kamzar is presented by *Yonat Elem*, II, no. 31. Unfortunately, this writer has been unable to identify that work.

Among the many authorities who rule that printing may not be employed in the production of Torah scrolls and the like are *Teshuvot R. Moses Provengal*, I, no. 73; *Bah*, *Orah Hayyim* 691; *Teshuvot Ya'ir*, nos. 16, 109 and 184; *Shiyarei Knesset ha-Gedolah*, *Hagahot Bet Yosef*, *Orah Hayyim* 691:15; *Levush*, *Orah Hayyim* 284:1; *Eliyahu Rabbah*, *Orah Hayyim* 691:5; *Bnei Yonah*, *Kizur Arukh*, no. 271, p. 2b and *Pilpul Arukh*, no. 271, pp. 14a-15a; *Birkat Yosef*, *Orah Hayyim* 691:1 and *Toreh De'ah* 282:1; *Tishuvah me-Ahavah*, III, no. 391; *Bnei Yonah*, no. 271, p. 15a; *Teshuvot Maharam Shik*, *Orah Hayyim*, no. 6; *Hagahot R. Akiva Eiger*, *Toreh De'ah* 271:9; *Teshuvot Hatam Sofer*, *Orah Hayyim*, no. 64; *Siah Sofer*, *Binat Adam* I:1; *Ikkarim ha-Dat*, *Orah Hayyim* 36:35; *Keset ha-Dat*, II, 7a and III, 28a; *Teshuvot Maharamsham*, III, no. 357; *Be'trot ha-Mayim* no. 13; *Hamdat Yamim*, I, no. 12; *Bnei Hayyim*, no. 281, p. 63b; *Teshuvot Zafnat Pa'anach*, II, no. 26; *Hazon Ish*, *Orah Hayyim* 156; *le-siman* 284; *Da'at Kohen*, no. 160; *Piskei Uzi'el*, no. 31; *Yabi'a Omer*, III, *Toreh De'ah*, no. 21, sec. 4; *Teburah Da'at*, VI, no. 57; and *Hazon Ovadiah*, *Purim*, sec. 16. See also *Afikei Meganim* 32:43, *Bi'urim*, sec. 35.

For a comprehensive survey of the literature regarding use of the printing process for these purposes see Yitzchak Ze'ev Kahana, *Mekharam be-Sifrut ba-Teshuvot* (Jerusalem, 5733), pp. 272-305. See also Abraham Berliner, *Ketavim Nivharim* (Jerusalem, 5729), II, 118-124.

Photographic processes are explicitly decried by a number of authorities, including *inter alia*, *Teshuvot Maharamsham*, III, no. 357; *Teshuvot Zafnat Pa'anach*, II, no. 26; *Teshuvot Mishpetei Uzi'el*, *Toreh De'ah*, *Mabadura Tinanya*, no. 78; *Teshuvot Yabi'a Omer*, IV, *Toreh De'ah*, no. 21, sec. 4; *Teburah Da'at*, VI, no. 57; and *Iggerot Modib*, *Orah Hayyim*, IV, no. 40, sec. 10. See also *Teshuvot Bet Av*, *Orah Hayyim*, no. 26; *Teshuvot Maharamsham*, III, no. 357, and *Teshuvot Yabi'a Omer*, IV, *Toreh De'ah*, no. 21, sec. 4.

10. Use of a printing press was regarded to be impermissible because it is "not in the manner of writing" by *Teshuvot Zera Einet*, *Toreh De'ah*, no. 117; *Teshuvot She'iltat David*, no. 7, sec. 2; *Da'at Kedushim*, *Bnei Yonah* 271:6, sec. 9; *Da'at Kohen*, no. 160; and *Piskei Uzi'el*, no. 31. Cf., the position of *Bnei Yonah*, *Kizur Arukh*, no. 271, p. 2b and *Pilpul Arukh* no. 271, p. 15a, cited *infra*, note 12.
11. Cf., *Bet Shmuel*, *Even ha-Ezer* 123:4 and *Minhat Hinnukh*, no. 34, *Mosakh ba-Shabbat*, *ba-kotzav*.

12. Cf., *Piskei Uzi'el*, no. 31, who distinguishes between Sabbath strictures and "writing" for other purposes of Halakhah. *Piskei Uzi'el* regards photographing a printed text as a capital transgression despite the fact that many letters are reproduced simultaneously. The prohibition, he contends, is in the category of "roshem," a derivative (*toladah*) of "writing" rather than writing proper. Such a distinction was actually formulated much earlier by *Rokeah*, no. 280. [R. Shalom Mordecai Schwadron, *Teshuvot Maharsham*, III, no. 357, inaccurately cites *Rokeah* as ruling that utilization of a printing press does not constitute writing. In point of fact, R. Eliezer of Worms, who died in 1238, more than two hundred years prior to the invention of the printing press, employed the term "*defus*" in describing a stamp that creates an imprint by forcing the pliable material upon which the imprint is to be made to enter depressions hollowed in the stamp. As a result, a picture or design is created in relief. Such a procedure is tantamount to "gouging" that causes "writing" to appear in relief and hence does not constitute "writing" for purposes of drafting a *get*. Nevertheless, *Rokeah* declares that, insofar as *Yom Tov* strictures are concerned, use of such a stamp is prohibited either as "writing," as creating a picture or as "roshem."] The printing process, since it involves "printing the entire page simultaneously with one action," is regarded by *Piskei Uzi'el* as "not in the manner of writing." Cf., *Bnei Yonah*, no. 271, *Pilpul Arukh*, p. 15a, cited *supra*, note 10, who categorizes the process as entirely outside the parameters of writing. *Bnei Yonah* asserts that the expression "but not gouge" is paradigmatic in nature and serves to exclude "all things that are not called 'writing.'" With regard to printing, *Bnei Yonah* remarks, "And it is clear that this is not called writing." The selfsame observation is certainly applicable to the silk screen process. See also *idem*, *Kizur Arukh*, no. 271, p. 2b.

Bnei Yonah, *Pilpul Arukh*, no. 271, p. 15a, also cites *Sod ha-Zimzum*, authored by Ari, in asserting that for kabbalistic reasons "The beginning of the letters must be dots." Obviously, the printing process does not form letters in that manner. See also *ibid.*, p. 14a, where *Bnei Yonah* asserts that "each letter must be formed with its intent (*kavvanato*) and its form, but a general intent for the entire sheet is of no avail."

13. It should be noted that many of the authorities who ruled use of a printing press to be impermissible, including the first to do so, R. Moses Provençal, *Teshuvot R. Moshe Provençal*, no. 73, prohibited its use because they regarded the printing process to be an illicit form of "engraving (*hok tokhot*)."¹ Prohibition of the use of a printing press on those grounds is astonishing since ordinary engraving is indeed deemed to be "writing." Only whittling, i.e., chiseling away the external area so that the remaining material assumes the form of a letter, is disqualified. It seems to this writer that those scholars did not intend to depict printing as "engraving" or "whittling" in a literal sense but were alluding to the underlying reason that renders whittling unacceptable, *viz.*, because it involves an act external to the letter rather than an act intrinsic to the letter itself. That deficiency, they maintain, is also present in the printing process. Indeed, a careful reading of the reasoning of R. Moses of Provençal reveals that he terms the printing process *hok tokhot* because "no act is performed upon the letters themselves." This also appears to be how the comments of R. Moses

Provençal were understood by *Piskei Uzi'el*, no. 31 and R. Abraham Joseph Yani, the editor of *Teshuvot R. Moshe Provençal*, no. 73, note 21.

See also *Levush, Even ha-Ezer* 125:4 and *Bet Shmuel, Even ha-Ezer* 125:4, who explains that a metal pen should not be utilized in writing a *get* because it constitutes a form of "etching" and "etching" should be eschewed lest it be confused with "whittling" and an onlooker be misled in assuming that the latter is acceptable as well. *Teshuvot Zera Emet, Yoreh De'ah*, no. 117, asserts that use of a printing press for production of Torah scrolls etc. should be banned for the same reason.

14. See also *Rema, Orach Hayyim* 32:19. *Me'asef le-Khol ha-Mahanot* 32:206 notes that *Sefer ha-Eshkol*, II, *Hilkhot Sefer Torah*, no. 13, espouses a position identical to that of *Taz*. *Me'asef le-Khol ha-Mahanot* adds the comment that *Sefer ha-Eshkol* was not available to early scholars but, had they been aware of that source, they would not have disputed *Taz'* ruling. See also *Teshuvot Maharsham*, I, no. 156 as well as *Teshuvot ve-Heshev Mosheh*, no. 52; *Teshuvot Mayim Hayim, Yoreh De'ah*, no. 39; and R. Shlomo Kluger, *Teshuvot She'ut Hayim*, II, *Sefer Stam*, no. 19.

15. See, however, R. David Yosef, *Halakhah Berurah*, II, 32:91, *Birurei Halakhah*, cited sec. 79, who reports that his father, R. Ovadiah Yosef, ruled that *Taz'* opinion may be relied upon *post factum*. Rabbi Yosef apparently revised his earlier negative opinion recorded in *Yehaveh Da'at*, VI, no. 57, upon becoming aware of the statement of *Sefer ha-Eshkol*. See *supra*, note 14.

16. This is also the position of *Tishuvot Halakhot Ketanot*, I, no. 67 and *Me'asef le-khol ha-Mahanot* 32:206.

17. Cf., however, *Halakhah Berurah*, II, 32:91, *Birurei Halakhah*, sec. 79, cited *supra*, note 13.

18. See also R. Menachem Pollak, *Teshuvot Helek Levi, Orach Hayyim*, no. 26.

19. See also Rabbenu Yonah, *Iggeret ha-Teshuvah*, no. 5 and R. Yitzchak Dov Bamberger, *Meleket Shamayim, Binah* 9:2.

20. Cf., however, *Afikei Meginim* 32:43, *Bi'urim*, sec. 35(3), who maintains that the letters of the Divine Name must be written consecutively but endeavors to demonstrate on the basis of a variety of sources, including the description of the method developed by Ben Kama, that simultaneous writing is tantamount to writing in consecutive order. Although, as noted *supra*, note 9, *Magen Avraham* rejected use of a printing press for *tefillin* and *mezuzot* because of the requirement for writing the words of those sacred artifacts in consecutive order, *Afikei Meginim* asserts that *Magen Avraham* did so only because it is unlikely that the entire text would be printed simultaneously. However, the Divine Name, since it contains but few letters, he asserts, can indeed be printed simultaneously.

21. See in particular *Petah ha-Dvir*, I, 32:10, who emphasizes that *Magen Avraham* certainly rejected this view. See also *Petah ha-Dvir*, II, *Kuntres Shenayim Yeshalem* 23:3 and IV, 289f.

22. It seems to this writer that at least one early-day authority maintained that the requirement that the Torah scroll be copied from an existent scroll is based entirely upon concern for scribal error. The Gemara, *Megillah* 18b, declares that this requirement is limited to Torah scrolls but does not apply to *tefillin* and *mezuzot* because everyone is familiar with the content of the relatively brief Torah sections contained in *tefillin* and *mezuzot*. That state-

ment might well be understood as simply expressive of the rationale underlying what is fundamentally a Mosaic rule but leaving intact the statutory requirement with regard to Torah scrolls as a rule that does not admit of exceptions. However, Rashba, in his commentary *ad locum*, queries why a person who is thoroughly familiar with the entire Torah must copy from an existing scroll since such an individual is as familiar with the entire Torah as others are with the content of *tefillin* and *mezuzot*. Rashba responds with the statement that all persons who write *tefillin* and *mezuzot* are familiar with their contents and consequently there is no need for a decree requiring use of a master text. However, not every scribe is proficient in the entire Torah and therefore "we decree" that even the most knowledgeable individuals shall not write from memory lest others less proficient than they do so as well. Rashba clearly regarded the regulations requiring copying to be rabbinic in nature and designed simply to prevent scribal error. Meiri, *ad locum*, also comments that the rule is designed to prevent error and adds the comment that "even the most perfect" may err.

On the other hand, *Or Zarua*, I, *Hilkhot Tefillin*, no. 548, appears to be of the opinion that the requirement is based upon an entirely different consideration and is Mosaic in origin. *Or Zarua* explains that *tefillin* and *mezuzot* need not be copied from existing texts for the same reason that recitation of biblical sections that are commonly committed to memory is not a violation of the Mosaic rule that the Written Law may not be recited from memory. Thus, for *Or Zarua*, writing *tefillin* and *mezuzot* from memory is an exception to the rule against reciting the Written Law without benefit of a text. In positing such an exception, *Or Zarua*, in effect, extends the ambit of the general prohibition. *Or Zarua* apparently maintains that the Mosaic rule declaring that the Written Law may not be recited from memory but only read from a printed text also demands that no portion of the Written Law may be committed to writing other than by way of copying from an existing text. According to *Or Zarua*'s analysis, that stricture would serve to prevent utilization of printing or silk screen methods unless it is maintained that the stencil or printing press is itself "a writing" and that, in effect, it is the written document that is reproducing itself. Rabbi Abadi, *Or Yizhak*, no. 53, sec. 7, however, inexplicably dismisses the problem with the cryptic comment that, even according to *Or Zarua*, "it is simple (*peshita*) that there is no such deficiency." The anonymous author of *Ha-Emet ve-ha-Shalom* adds the puzzling observation "for he writes from the written" i.e., from the stencil. That comment seems to ignore the fact that vocalization is ordinarily required even though the scribe is copying from an existing scroll. Thus, according to the stencil the status of a written document does not eliminate the requirement for vocalization.

23. It is indeed the case that *Shulhan Arukh*, *Torah De'ah* 279:1, rules that an invalid Torah scroll may not be retained for longer than thirty days. As evident from the comment of *Taz*, *Torah De'ah* 281:1, that ruling is predicated upon the fear that, since it is not immediately evident that the scroll is invalid, retention might lead to inadvertent use of the scroll for public reading. That consideration is not applicable to printed scrolls that cannot be mistakenly regarded as valid. Similarly, that consideration would not

apply to the silk screen used as a "master copy." That, however, is not the case with regard to scrolls produced by means of the silk screen process since such scrolls are indistinguishable from valid ones.

Noda bi-Yehudah, *Torah De'ah*, *Minhadura Tinyana*, no. 181, asserts that, for some authorities, it is forbidden to use an illicitly written scroll for private study, nor because of the consideration that the invalid scroll might inadvertently be used for public reading, but because of the transgression involved in the writing of the scroll. That consideration does not apply to use of printed texts since, at least in our historical epoch, the printing of the Written Law is entirely permissible. In that regard, the silk screen is no different from the metal type used in a printing press.

24. However, as discussed *supra*, note 23, it is forbidden to retain an invalid scroll in one's possession. Nevertheless, a scroll copied therefrom would not be invalid because of the requirement that the invalid scroll be secreted.

25. See the previously cited comment of *Teshuvot Hatam Sofer*, VI, no. 29. *Hatam Sofer* explains that Moses was permitted to write Torah scrolls for each of the tribes on the last day of his life which occurred on a *Shabbat* because that writing required use of a supernatural power. Hence, since it was not in "the manner of writing," Moses' transcription of the Torah scrolls involved no infraction of Sabbath strictures. However, for the very reason that the scrolls were not transcribed "in the manner of writing" those scrolls could not have been valid. The purpose of those scrolls must have been to provide a master copy to each of the tribes for purposes of copying. [Cf. Rabbi Abadi, *Or Yizhak*, no. 53, sec. 3, who maintains that those scrolls were valid but incongruously asserts that they cannot be considered to have been written by a human hand.] If so, *Hatam Sofer* must have maintained that an invalid scroll may be used as a master scroll for purposes of copying. Although invalid scrolls must be secreted lest they be mistaken for valid scrolls that consideration could not have served to prevent the original writing of valid scrolls. Similarly, Rabbi Meir had no compunction against using an invalid *megillah* for purposes of copying when no other *megillah* was available. Moreover, as is evident from the ruling of *Shulhan Arukh*, *Torah De'ah* 279:1, an invalid scroll may be retained for a maximum period thirty days.

26. This is, in effect, the view expressed by *Afikei Meginim* 32:43, *Bi'urim* sec. 35 (1), in his discussion of the validity of the use of a printing press. *Afikei Meginim* concludes with the remark that the matter requires further reflection. That view was, in fact, earlier rejected by *Bnei Yonah*, *Pilpul Arukh*, no. 271, p. 14b, who asserts that this requirement is not designed simply to obviate scribal error.

27. In discussing the validity of use of a printing press, *Afikei Meginim* 32:43, *Bi'urim*, sec. 35(1), suggests that vocalization at the time of setting the type may suffice for all copies printed subsequently but concludes with the remark that the matter requires further reflection.

28. See *supra*, note 2.

29. See *supra*, note 10.

30. See *supra*, note 12.

יש בו מן החדש. גם להוציא מילין של איזה מן המערערים.

א. יש לברר האם בעין שהכתיבה תעשה דוקא בקולמוס. ב'. האם יש דין לכתוב כל אחת ואחת בלבד. ג'. האם באופן זה יש חסרון בכתיבה. ויתפרק לכמה ראשיים, כדלהלן בתשובה. ד'. מה דין הכותב ספר תורה או מגילות בדף, והאם נדון דין עדיף או לא. ה'. האם אפשר לקדש כמה שמות ביחד, וכן שיעי'ז מתקדשים שמות של חול. ו. האם בעין כסדרן באותיות השם. ז'. האם יש איזה חסרון במה שע"י זה אין צורך בכמה הלכות שבסי' ל"ב, כמו שנפרט בהמשך. ח'. האם יש חסרון שע"י זה תתמעט פרנסת הסופרי סטם, ומכוון ההגחות. ט'. והאם יש בעין זה איזה מגדר מלטה.

א. והנה בנדון האם יש דין כתיבה בקולמוס דוקא, הנה הרמייה [ס"י רע"א סע"ז] כתב: וויא שיש לכתוב בקולמוס של קנה ולא בנוצה (מרדי פ"ק דגיטין). וכותב בбар הגולה, דעתו משום גזירת חוק תוכות, וכותבו האחוריים שאין נהಗין כן. וכן כתב ג"כ בש"ך [ס"ק י"ג] שכותב העט"ז דין נהגין כן.

ובביאור הגרא"א שם ציין למקרה בתעניית [דף כי ע"ב] לעולם יהא אדם רק קנה וכי, לפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילה ומזוזות. וכן בשבת [דף פ' ע"ב] קנה כדי לעשות קולמוס. הרי מכל זה מבואר שאין חייב בכתיבה בקולמוס, אלא שזכה קנה שרוגלים לכתוב בו, ובודאי שאין בזה חסרון מדין הכתיבה. וראה גם בעורך השולחן [ס"י רע"א סע"ל י"ח], שכותב שבמסכת סופרים מבאר כל דין כתיבת ס"ת ולא הזכיר במה לכתוב.

וראה בסוגיא בגיטין [דף כי ע"א] גבי צץ, אמרינו התם: לא היה כתבו שוקע אלא בולט כדינרי זהב, והוא דין זהב תוכות הון [וחוק תוכות לא מיקרי כתיבה]. ומתרצת הגמ'': כדינרי זהב דבולט ולא כדינרי זהב, דאילו התם תוכותanca יריוכות. ופירש"י בד"ה ואילוanca יריוכות, שהיה הצץ דק

בעין כתיבת ס"ת ע"י מסך

שו"ע יו"ד סי' ר"ע סעיף א'.

כתב המחבר ז"ל: מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ספר תורה ואפילו הניחו לו אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב ממשו, ע"כ.

שאלה: בדבר כתיבת ספר תורה ומגילה, באופן שלוקחים ירידות קלף כשרות ומשורטטות כדי וכלה, ומשימים על גבם בריחוק מעט טבלא שהיא מסגרת עצ' ובה ירידת פלסטיק, אשר כתוב עליה מ"ב שיטין שבס"ת בכתב נאה ומשובח, ובדוק בכל פרטי ההלכה של צורת האותיות והרווחים אשר עבר הגעה מדויקת, ואותיות אלו אינן בולטות ואין שוקעות כלל. ובכל אות ואות יש בה נקבים נקבים דקים מאד, וצפופים וקרובים מאד אחד לשני, ובא הסופר ונוטן דיון רגיל של ס"ת הנעשה כדת וכלה לא שהוא סמייך מעט, ונוטנו הצד ימין של הירידה מפלסטיק הנ"ל שלא ע"ג הכתב והנקבים הנ"ל, ובשעת נתינתו לא נכתב עדין כלום. ואח"כ לוקח הסופר בידיו הימנית מקל כמין מגב העשויה מפלסטיק חזק וgemäßיש, ומכוון לשם קדושת ספר תורה ומקדש השמות לכל דיני הקידוש, ו מעבירו מימין לשמאל על ירידת הפלסטיק הנ"ל, ובשעת העברתו נצמד הפלסטיק לירידת הקלף, וועבר הדיון דרך הנקבים ומגיעו על הקלף, וכך כותב כל שדוחקו תוך הנקבים ומגיעו על הקלף, וכך כותב כל אותו העמוד של הספר תורה, כל אות ואות כצורתה ותבניתה. והיות שהנקבים כ"כ צפופים אין צורך הדיו להתפשט כדי להתחבר לאות שלימה, שכבר ביציאתו מהנקבים הוא ממש בצורת אותן כשרה. וכתיבת זה העמוד ע"י מעשה הסופר המעביר את המקל הנ"ל, נעשית בפחות מכדי דבר מעט שקידש את השמות. האם שרי למייעבד hei.

תשובה: בדבר זה יש לעורר כמה חקירות ושאלות ונפרטן אחת אחת. וזה החילוי בעור צורי, וכי רצון מלפני נתן התורה שלא תצא תקלת מתחתת ידי, יהיה כל דברי מכוונים על אדני האמת והצדקה, Amen. ועלה במחשבה להאריך בנדון זה ככל הצורך, היה

ולמעט כבוד המקום כבוד נתמעט ומלכות שמים במקומה. חזין שאדרבה יש זהה להרבות כבוד שמים, וכן כתוב בתוס' יונ"ט שהמעלה זהה שנתקדש השם בבת אחת. ועיין בדברי המהרי"ץ חיות שם ביוםא [ויאוּבָא להלן באות ד'].

ועי' גם בשווית משאת בניין [ס"י צ"ט] שהאריך והרחיב בזו הראה, וכותב: ואדרבה איפכא מסתברא דמעלה יתרה וקדושה רבה אייכא יותר בכותב בבת אחת מבכותב זה אחר זה כל אותן ואות בפני עצמו וכו', ומאחר שזה היה יודע בכתב כל אותן אותיות שם בבת אחת יחשב לו לעלה גדולה ויתירה, ובלי ספק שיש בזה סוד וקדושה רבה יותר משבם שנכתבו אותיותיו זה אחר זה, עיי"ש.

וכן כתב להדייה בשווית רבי משה פרוביינצאלו ס"י ע"ג, זז"ל: ודאי שאין זה פסול אותן, כי אין מן המחייב בספר קודש שייהו נכתבין אותן אחר אחת ותיבה אחר תיבה, שגם הכתב הנעשה בפעם אחת אם מעט ואם הרבה נקרא כתוב, כמו"ש בגיטין פרק ב' [דף כ' ע"א] שאם רשם הגט בחותם וקבעו בבת אחת בטס או בלוח וחקק בו הגט הרי הוא גט כשר, עכ"ל. ועיי' שם בסוגיא בגיטין שכך היו עושים בצייר.

ג'. ובנדון האם באופן זה נקרא כתיבה. הנה בירושלמי גיטין פרק ב' הליל ג' [דף י"א ע"ב], כתוב זז"ל: וכותב לא חקק, וכותב לא מטיף, כתוב לא השופך, כתוב לא חוקק וכו'. ומבואר הירושלמי: כתוב לא המטיף, רבי יודן בר שלום ורבי מתניה חד אמר שלא עירב את הנקודות וחRNAה אמר אפילו עירב את הנקודות. כתוב לא השופך, אמר ר' חייה בר בא אילין בני מדינה ערימין סגין, ועוד חד מיניהן בעי משלחא כתוב מסטירין לחבריה, הוא כתוב במילין וזה דמקבל כתבה שפיק דיין שאין בו עפץ והוא קולט מקום הכתב, ע"כ.

וביאר בפניו משה [ויאוּן הוא בקרבן העדה בקצור], שלא עירב את הנקודות, שלא משך אח"כ מנוקודה לנוקודה לערבן ולעשות מהן אותן גמור הוא דפסול, אבל אם עירבן אח"כ כשר. וחRNAה אמר אףיע עירב את הנקודות, וצרפן בדיו להיות אותן גמור אפילו

כעין טס, וצר האותיות מעבר האחד ודוחק ירכותיהן והן בולטות מעבר השני וכו', ע"כ. ובהמשך הסוגיא בעמ"ב: מסקין דינרי זהב הציז מגואין, ומפרש רש"י בד"ה מגואין, מכיה הרושים באותו צד שהצורה בולטה בו, אבל ציז דוחק מאבראי והיא בולטה מגואין.

והנה בצייר כתוב בקרוא [שמות ל"ט ל'] ויעשו את ציז נור הקדש זהב טהור ויכתבו עליו מכתב פתוח חותם קדש לה'. הרי שבעינן בו כתוב מדאוריתא, ובכו"א שפיר מקרי כתוב אפי' שלא ע"י קולמוס, ודבר זה פשוט. ועיי' רמב"ם [פ"ט מכל המקדש הל' א' וב'] ובראב"ד שם כיצד מעשה הציז, ועיי' שם במררי"י קורוקוס שביאר את מחלוקתם, וכן בgett פשוט בהלכות גיטין ס"י קכ"ה [אות ט"ו] ובפרקי חדשaben העזר [ס"י קכ"ה ס"ק ו']. עכ"פ לכל השיטות וההypothesis דחיקת האותיות בטס הזוב שפיר מקרי כתיבה מדאוריתא. ומדין ציז למದנו גם לדיני שאר כתיבות כմבואר בסוגיא בגיטין. (וועוד נאריך זהה לקמן באות ג').

ב'. ובנדון האם צריך לכתוב כל אותן אותות בלבד. הנה נדון זה איינו צריך לפנים, דהוא גمرا מפורשת ביוםא [דף ל"ח רע"ב], תננו רבנן בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב, אמרו עליו שהיה נוטל ארבעה קולמוסין בין אצבעותיו ואמ' היתה תיבה של ארבע אותיות היה כותבה בבת אחת. ולעיל שם במשנה [דף ל"ח ע"א] פירש רש"י בד"ה על מעשה הכתב, קשור ד' קולמוסין בד' אצבעותיו וכותב שם בן ארבע אותיות אחד, ע"כ. הרי לך גם בכתיבת השם שרי לעשות כן, וכן פירשו כל הראשונים.

וראה שם בסוגיא שנזכר לגנאי על זה שלא רצה ללמד, ואמרו לו: מה ראית שלא למד. מוכח שבקשו חכמים לדעת סודו של דבר, כדי לכתוב את השם מן המובהר [וכדלהלן]. ובמדרש שיר השירים הרבה [פי ג' על פסוק כי אות ר'] כתוב: וכולן מצאו תשובה לדבריהם חוץ משל בית קמצר שלא מצאו תשובה, אמרו להם מה ראיתם שלא למד ושתקנו ולא השיבו תשובה, ועל ידי שבקשו להרבות כבודן

את הירושלמי. והשיב ז"ל: דיש לחלק, דשם הטיף טפין טפין כמ"ש הגט פשוט ס' קכ"ו ס"ק ג', וא"כ לא היה תואר אותן ע"ז, ולכן אף כಚירות אח"כ הנקודות, מ"מ גופן אותן לא היה בסתם רק ע"י טפין טפין, וא"כ הוא כמטיף חצי אותן וכותב חצי אותן, וגרע מניה דהא כאן לא הוה בראשונה תואר כתוב רק מטיף, ומה שמעורב הנקודות בזה לא נתכו התפה להיות נקרה כתוב ע"ז. אבל כאן הרוי הסופר כותב תמונות אOTTיות וע"י שיעביר להלה הקולמוס העשה כתוב גמור ובזה ודאי מועל, עכ"ל. ומבראו של הפסול של נקודות הוא רק אם על ידיהם אין תואר כתוב, אבל כל שעיל ידיהם יש תואר כתוב Sicher.

וא"כ היה נמי גם אם יכתוב הסופר את כל אותן כולה בנוקודות נקודות ברציפות ג"כ שפיר דמי. ונדון דין הוא אותו דבר, דגש כן דוחק הסופר דייך דרכ הנקבים וכן יוצר את כל אותן ברציפות, ופשט. ולא היה לי להאריך בזה בכלל, אלא מכיוון שראיתני למי שרצה להביא ראייה מהירושלמי זהה לנידוננו, לכך הארכתי במקום שאין צורך להאריך, וידין אותה הקורה לפך זכות. [ועי' עוד בערך השולחןahu'ז סי' קכ"ה אות יי', שכותב שהבבלי חולק על הירושלמי במא שדרש וכותב ולא המטיף].

ובעצם שאלת השואל ומשיב מהירושלמי על המנהג, היה נראה לישב באופן אחר. ולפרש הירושלמי אחרת מהगט פשוט שפירש בנוקודות שאין בהם צורת אותן, ונפרש מטיף מלשון טפטוף שהוא מטפטף, מרחוק ואין הקולמוס נוגע ביריעה, ובזה כאמור הירושלמי שאין דרך כתיבה, אולם אם עושה נקודות נקודות בקולמוס ישירות על הקclf איה"ע יהיה כשר [וכמו גם בדיון דין שמצמידו לקלף]. עכ"פ איך הייתה הפירוש בירושלמי, אין דומה בדיון דין שיש ממש צורת אותן, ולא נראה בכלל נקודות, אלא במת אחת יוצאת מהנקבים הדקים צורת אותן שלמה וכן ניל.

וזדרבה מצאנו ראיינו לרביינו חננאל אשר כל דבריו הגיעו הרבה מה בדיון דין, [ומבראו ראשונים שבדין חתימת גט יש לכל דיני כתיבה], אמרינו בגיטין [דף ט' ע"ב] עדים שאין יודעים לחותם מקרים להם ניר

הכי פסול כיוון שמתחלת לא כתוב צורת אותן ממש. עלי' ברמב"ן בגיטין [דף כי ע"ב ס"ה לא צריכא] שאחר שהביא דברי הירושלמי הזה, סימן: ואילו בס"ת דבר ברור הוא שאפילו עירב את הנקודות אין זה כתוב.

אולם בדיון דין אין לא מזה ולא מזה, דא"כ שעובר הדיוק דרך נקבים דקים, מ"מ אין נוקודות הניל בירושלמי, להיות שבכאן הם צפופות וקטנות ביותר, והם יוצרות את אותן מיד בצדדים מהנקבים ללא להתרפש כלל, כמו שתרור לכל מי שראה דרך עשיית זה המעשה. וא"כ אין בדיון הירושלמי נוגע אליו כלל וכלל, וכי שמדובר אינו מכיר המציגות. [ועי' עוד בערך השולחןעה'ז סי' קכ"ה אות יי'].

ומ"ש בירושלמי וכותב ולא שפק. הנה כבר הבנו את לשון הירושלמי כיצד הייתה השפיכה וכנייל. וגם זה פשוט שאינו דומה בדיון דין, חדא דין כאן שפיכת דייך, אלא שהסופר מעבירו ודוחקו על גבי הנקבים. ועוד שם הכתיבה נעשית ממילא ע"י שופך דייך על הדף ומתחבר הדייך ללא עפץ עם העפץ הנמצא כבר על הדף ובמקום שהוא עפץ ניכר כתיבה. משא"כ כאן שדוחף את הדייך בידי על היריעה כדי להוציאו דרך הנקבים ומצמיד את היריעה והדייך לקלף זהו כתיבה גמורה ע"י מעשה בידים, וגם זה פשוט.

ועוד לדברי המערערים למה חיפש הירושלמי דוגמא רחוכה של כתוב ולא שפק בכתב סתריים, לדברי המערערים שמייעוט כתב ולא שפק מيري גם בדיון דמרקורים נייר חלק, היה לירושלמי לבאר שהזהו כתב ולא שפק, ובסוף העמי שם מביא הירושלמי לדין מקרים שמוועיל לחתימת עדים, ותול"ם.

והנה בזמן הזה נהוג שהמכניס ס"ת חדש, שאין הסופר גומר כתיבת האותיות האחרונות בשלמות, אלא כותב כמה חלקיות, ומכבדים מהקהל להיות זוכים במצבה להשלים האותיות, ע"י שנוגעים בקולמוס עם דייך בין שברי האותיות ומחברים אותם. ואף השלמה זו היא נקודות נקודות, בכו"א לכוי"ע כשר וארכיך למייעבד הכל.

ובאמת שראיתני בשואל ומשיב מהזרוא קמא [ח"ג סי' ק"ב] שנטקשה בזה, האם מעשה זה אינו נגד

דחסמי"ע פירש שם בדבריהם הרבה כרבינו חננאל הנ"ל, והש"ך דיקת תיבת הרשות דמשמע כרש"י. אלא שכבר כתבנו שאין מחלוקת רשי"י והר"ח רק בפירוש תיבת מקרעין [ולא כמו שרצו המערערים להתנגדו ולומר שהטעם רשוי לא פירש כר"ח הוא משומש ט"ל שאופן הר"ח אינו מועיל [וע"ע ל�מן שהוכחנו היפך דבריהם], ועיי"ש גם בתומים ס"ק ד'.

וכן גם הם דברי התוס' ר"ד בגיטין [דף י"ט ע"א], וז"ל: ויש לי לפרש מקרעין להן נייר חלק לא שייהיו נוגעים בנייר שהגט כתוב בו, אלא נייר אחד חלק שאין בו כלום מקרעים שם בסכין שמות העדים, שנמצא הנייר שלם ושמות העדים הוא החלל, ואח"כ משכיבים אותו הנייר על הנייר שהגט כתוב בו ואומרים להדיות מלאו אלה הקרעין דיו וישארו האותיות של דיו על נייר הגט ובכפי האי גונוא כשר וכו', ע"כ. וכן עי' במאירי [דף י"ט סע"א] שהביא את פירוש התוס' הנ"ל וכותב עליו שהפירוש נכון. [וأن' שהביא שם עוד פירושים, וכן במרדכי יש עוד פירושים, מ"מ לא נחלקו לדינה אלא בפירוש לשון מקרעים וככ"ל].

נמצאת למד שהר"ח והתוס' והתוס' ר"א"ש והתוס' ר"ד והרמ"ה והר"ן והשלטי גבראים והמאירי, כולו ט"ל שהנדון דין מיקרי כתיבה גמורה. ואין מי מהראשונים שחולק בזה לדינה אלא בפירוש מקרעים [וכדלהן]. ובזה כבר אמרו חז"ל [יומה דף ט' ע"ב] טובה צפורהן של ראשונים מכירין של אחרים.

אלא שלא העלמתי עיני ממ"ש רבינו קרשך בחידושיו לגיטין כאן [הריטב"א הישנים], וז"ל: פרשי"י מרטין להם שריטות כען אותיות והם משימים על השרטוט דיו, זה אינו, דהו"ל כתוב ע"ג כתוב. אלא מקרעין להם את הנייר ממש ועשין בקרעיו צורת אותיות, והם משימים דיו על הקרעין והאות נעשית, וכותבו בתוס' דוקא דרך כתיבה, אבל לא לשפוך דיו על הנייר שאינו זו כתיבה.

והנה מדברי הרבינו קרשך הנ"ל בנו האוסרים דיקת, ובקשו לדמות מילתא למילתא ולפסול הכתיבה הנ"ל. והנה מלבד שדבריו הם נגד התוס' שלפנינו והתוס' ר"א"ש שלא פסלו בזה משום כתיבה,

חלק וממלאים הקרעין דיו. ופירש רשי"י בד"ה מקרעין וכו', מסרטין ורושמן בסכין על הנייר את שמות העדים, ובאיין העדים וממלאים את הקרעין דיו, ע"כ. ובתד"ה מקרעין כתבו דלשם מקרעין לא משמע כפירוש הקונטרס, דהוה ליה למייר מסרטין. ור"ח פירש שלוקחין נייר חלק ומקרעין עליו שמות העדים מעבר לעבר, ומשימין אותו על קלף שהגט כתוב בו ובאיין העדים וממלאים את הקרעין דיו ונכרת הכתיבה ע"ג הגט. בירושלים [פרק הל' ג' דף י"א סע"ב] פריך והלא כתוב ראשונה הוא, פירוש ואין הגט יכול להתקיים בחותמיו, ומשני כשהרחיב להם את הקרעין והעדים אין ממלאן לגמרי כל רוחב הקרע, ע"כ לשונו התוס'.

ובתוס' ר"א"ש אחר שהביא כל זה, כתוב וז"ל: ולפירוש"י נמי יש לפרש שעושים להם סריטה רחבה [ולכן לא שייך לשאול שהרי זה כתוב ראשוניים]. עוד הוסיף שם: ונראה לי לפרש טעם היירושלמי שהוא מקשה והלא כתיבת ראשוניים היא, משום דקשה ליה היאך נתקיים גט זה בחותמיו, והלא אין כתיבתן דומה לשאר כתיבת ידן, שהן הן כתובין מה שציירו הראשוניים. ומשני היירושלמי, שמרחיב להם הקרעין ואיים כתובין על פי ציור הראשוניים וחתימתן דומה לשאר כתיב ידן.

הרי לך להדיא שלדעת הר"ח מה ששובכים העדים דיו בין קראי ונקיי הנייר שפיר מקרי כתיבה. ועוד מוכח בדבריו להדיא מהירושלמי. [וכפирושו כן כתוב הרמ"ה – הובא בטור אהע"ז סי' ק"ל (סע"י ט"ז) בנדמ"ח עמי קל"ח. והר"ן בגיטין דף ט' סע"א מדפה"ר והשלטי גבראים שם]. ועכ"פ הכא עדיף טפי מנדון הר"ח היה שהסופר דוחף בידו את הדיו דרך הנקבים ולא שופך שפיכה בעלמא. וגם רשי"י לא חלק בזה, אלא רק פירש לפי הבנתו מהו מקרעין, שפירש תיבת מקרעין שהוא מסרטין. וכן ל�מן [דף י"ט ע"א] בד"ה פירוש"י מקרעין – מסרטין, ועיי' עוד בראשונים שחלקו על רשי"י הנ"ל.

وعי' גם בלשון הרמב"ם [פרק כ"ד מלאה הל' ו'] ובשו"ע חו"מ [סי' מ"ה סע"י ד'] שכתו וקרוו להם נייר חלק וחתמו על הרשות. ומשמע שפירשו כרש"י. ובאמת נחלקו בזה הסמ"ע [ס"ק ו'] והש"ך [ס"ק ו'].

וא"כ בהולכת זה המקל שעל דיו יוצאה הדיו ונכתב על הדף כנסצמד הפלסטייק באותו מקום שעובר המקל, מתקיים דרכן כתיבה בהולכת היד. משא"כ האופן שפסל הרבינו קרשק שמיiri שאינו נוגע ומצמיד את הנייר באיזה מעשה ליצור את האות, אלא שהעד שופך דיו מלמעלה וממילא מתפשט בצורה הקרעים, וזה לשיטתו אין דרכן כתיבה. [ובזה יצאתי ידי חובת הביאור].

זה היה מעשה הציץ לשיטת הרמב"ם [פ"ט מכלי המקדש הל' ב'], וזו":ל: חופר את האותיות מאחוריו והוא מודבק על השעה עד שבולט, ע"כ. ופירש המהרי"י קורוקוס שם, שהוא לוקחים טס של זהב ומדבק על פניו שעווה וכותב מאחוריו בדיו את צורת האות ומכתה בה בקורנס מאחוריו כדי שעל דיו זה תבלוט על פני הטס, ומה שם השעה לפניו – הוא כדי שלא יקרע הטס מהמכות. והראב"ד שם בהשגות כתוב זו":ל: אמר אברהם, אין חופר – אלא מכתה בדף צורת האותיות מאחוריו והאותיות בולטות לפניו וכו', ע"כ. ופירשו שמכין דפוס של צורת האות ודוחקה בזהב.

והנה בצייך כו"ע מודים דבעין וכותב וכמפורש בקרא, וא"כ לא מביאה לדברי הראב"ד שמיiri שכבר צורת האות מוכנת בדף ודוחקה – שחזינו שנקרה כתב גם ללא הולכת קולמוס, וסגי במה שדוחק דפוס של צורת האות באופן של חוק ירכות חשוב כתיבה גמורה. אלא גם מדברי הרמב"ם יש הוכחה שאין צריך בכתיבה להיות מוליך את הקולמוס וגם אם חופר את האות במקבת הברזל גם זה נקרה כתב גמור. ועתה מה גרע במה שדוחף דיו במקל דרך הנקבים בצורת האות ומצמידו אל הקlef, ומה סニア לערערים כתיבה זו. [ובאמת שלא ידעתו למה העלימו המערערים עיניהם משני עמודי עולם אלו, הגם שכבר הובאו דבריהם בדברי האחרונים].

ונחזר לענין מקרעין הנה הרמב"ם [פרק אי' מהל' גירושין הלכה כ"ג] כתוב זו":ל: ואם אינם יודעים לחותם רושמין להם הנייר ברוק וכיוצא בו מדבר שאין רשותו מתקיים והן כתובין על הרוחם. ואין עושין כן בשאר שטרות, קל הוא שהקלו בגיטי נשים

ואדרבה כתבו שלמלא הקרעים דיו כן נקרא כתיבה וכל החשש רק איך יתקיים בחותמיו וככ"ל]. גם לשיטתו במעט עיון יראה הרואה שאין הנדוון דומה לראייה, ויהוד על דבראמת. דנהה שם האופן שלא נקרא כתיבה לשיטתו, שמיiri שקרעו הקרעים בדף ובא העד ושפוך דיו על הדף, ולכאורה אין כאן מעשה כתיבה. אולם אם יעביר העד את צנצנת הדיון כנגד הקרעים וישפוך מהדיון מעט מה יוועל, וכך כתוב: שם משיימים דיו על הקרעים והאות נעשית. וא"כ נחזי לנו בנדון דיון שמיiri שבא הסופר עם המגב הניל' ודוחק את הדיון דרך הנקבים כדי לכותבו על הקlef למה זה דומה, ופשט שהוא דומה לאופן שהקשר רביינו קרשק הניל', דועשה מעשה כתיבה ע"י זה המגב, ואין שפיכה בעלמא שטמאלא נשפוך הדיון בין הקרעים, ופשט.

וליהיות שידעתי שהרבה מן המיעינים לא רוא זה המעשה של כתיבת מסך, אלא למשמעותו בהן חסר והן יתר, ודברי הרבינו קרשק שכאנו הם עיקר גדול אצל המערערים [ה גם שככל הראשונים שהזכירנו לעיל לא כתבו בדבריו, וכדי לצאת ידי חותת הבריות ולברר שככל מעשינו הם לכתילה גמור ולדעת כל השיטות] ראייתי לברר את הדברים בשפה ברורה ונעימה על מנת להזדעם ולבאים – הגם שלחכמים המבינים כבר אין נזכר.

דנהה במעשה כתיבת מסך על ידי הולכת המקל ע"ג הפלסטייק מתקיימים כמה דברים – במעשה גמור ובכח גברא של הסופר. האחד, שעל דיו מתמלאים הנקבים הקטנים בדיו, והשני שדוחף ולוחץ את הפלסטייק עם הנקבים המורום מעל הקlef ו מגיעו אל הקlef שתחתיו [ובלי לחץ זה אין הדיון מגיע לקלף בשום אופן כי הוא דיו סמייך], והשלישי כתיבת האותיות על הקlef בזו דחיקת המקל, ר"ל לאחר שנמלאו הנקבים דיו אני דוחק את הדיון המלא בנקבים אל הקlef ומצמידו, ואך ורק אז נוצרות האותיות ע"י כח גברא ולא ממילא. [וכשישובן עניין זה ומוציאתו היטב לאשרו, ממילא יוסרו ויתבטלו רוב כל דברי המערערים, אשר לא דברו נכוונה – שלא ירדו היטב להבנת זה המעשה].

כתב העדים כתוב במה שהם ממלאים את הקrüים דיו או במה שכותבים על הרושם, אלא הטעם הוא שלא מחותמים על שטרות עדים שאינם יודיעים לקרוא ולחתום, משום שיש בזו חסרון בקיים החתימה וכן. ועיין עוד בהגהות מימוניות [פרק כי' ממלוה אוט ד'] שהביא לרביינו חננאל דמ"ש בסוגין דכל שטרות אסור חוץ מגיטי נשים הוא משום שאינם יודיעים לקרוא, והיינו שס"ל שאין שום חסרון בזו החתימה אפילו לשאר שטרות.

סוף דבר, אין שום ذיקן מדברי הרמב"ם הנ"ל שיש חסרון בכתיבת העדים במא שמלאים הקrüים דיו. ובפרט שכן מפורש ברשב"א ובריטב"א החדשין [גיטין דף י"ט ע"ב], שכתו שכיו שבגיטין נקרא כתוב וחתימה לכך מועיל בזיעבד גם בשאר שטרות, והגמ' שהרמב"ם חלק עליהם ופסל בשאר שטרות, ודאיינו מטעם שחרר בכתיבת דא"כ לא מועיל בגע כלל, אלא משום שכח תקנו שלא יחתמו עדים שלא יודיעים לקרוא ולחתום משום שיש בזו חסרון בקיים החתימה ופלווה לגמר. ובר מן דין, הרי בשאר שטרות אין דין כתיבה בחתימותם, ואם בכלל אופן פסול על כרחך שהוא מטעם שמא לא יוכל לקיים כמו שכתו הראשונים, ולא טעם אחר.

وعי' בשו"עaben העוזר [ס"י ק"ל סע"ט י"ז] שכותב ז"ל: ואם אינם יודיעים לחתום רושמים להם הניר ברוק וכיוצא בו מדבר שאין רשומו מתקיים ומה כתובין על הרושם: הגה וייש אוסרין לעשות כך לכתילה אלא מקרעין נייר חלק לפניהם והם חותמין דרך הקרע (טור בשם הרמ"ה), ע"כ. אתה הראת לדעת, שלhalbנה אדרבה החידוש שמועיל ברושים, אבל במרקען לכוי"ע מועיל.

ומה שהזכירו המערערים שאולי לא חשוב שעושה מעשה בגוף האותיות. הנה אף שהאריכו לדון בנדון זה גבי דפוס, ועוד יבואר בעיה לכאן. מ"מ במעשה דין לא שיך כן, ודבריהם בטלים וمبرוטלים דמעשה גדול עביד בגוף האותיות כshedochet הדיו בידו דרך הנקבים, ועיי' כך כתוב את האותיות, ופשוט. וכבר הזכרנו דברי הרמב"ם והראב"ד בעניין ציצ, והם עיקר גדול – אתה דע לך.

כדי שלא יהיו בנות ישראל עגונות, הויל וחתימת העדים בgets מדבריהם כמו שביארנו.

וראיתני מי שרצה להביא מדברי הרמב"ם הללו כדמות ראה דלא ס"ל כרבינו חננאל, ועוד שזה קולא בגיטי נשים. וזאת שהחושב כן לא עיין בסוגיא – בדברים המפורשים. דהנה בגמי בגיטין [דף י"ט ע"א] איתמר, עדים שאין יודיעין לחתום, רב אמר מקרעין להם נייר חלק וממלאים את הקrüים דיו, ושמואל אמר וכו' במא דברה וכו', רב פפא אמר ברוק, וכן אורי ליה רב פפא לפפא תורה ברוק. וה"מ בגיטין אבל בשטרות לא, דההוא דעבד עובדא בשאר שטרות ונגידיה רב כהנא. תניא כוותיה דרב, עדים שאין יודיעים לחתום מקרעין להם נייר חלק וממלאים הקrüים. דיו, אמר רשב"ג במא דברים אמרוים בגיטי נשים אבל בשחוורי עבדים ושאר כל השטרות אם יודיעין לkerot ולחתום חותמים וכו', עכ"ל הגמי הצריך לעניינו.

ולכאורה היה מן הרاءו לפסוק הרבה, דהא תניא כוותיה, וכן באמת פסק הריב"ף כאן [גיטין דף ט' סע"א מדפה"ר]. והביאו הב"י באבן העוז ס"י ק"ל [על סע"י ט"ז, בנדמ"ח עמי קל"ג]. וככתב שם הב"י דמדברי הרא"ש [גיטין פ"ב ס"י י"א] משמע דה"ה באבר ורוק וכו'. וכן גם כתב הרמב"ם הנ"ל שרושמין להם ברוק וכיוצא בו מדבר שאין רשומן מתקיים.

והקשה עליהם הב"י וז"ל: ויש לדקדק دقין דתניא כוותיה דרב, משמע דזוקא מקרעין אבל לא רושמין וכדברי הריב"ף. ותירץ, ואפשר דס"ל דבר ושמואל מר אמר חדא וממר אמר חדא ולא פלייגי, והא דמייתי תניא כוותיה דרב, לאו לאפוקי ממשואל מייתי, אלא לומר דאשכחן hei בהזיא בברייתא. וסיים שם שמצויה שהרמב"ם כתב שרושמין ש"מ דס"ל דכל שכן שמרקעים שכשר. ועיי' עוד בפני יהושע גיטין [דף י"ט רע"ב] שגם האריך בזו. ומכל הנ"ל יוצא שגם לרמב"ם כשר במרקען. ועיי' ברמב"ם פרק כ"ד ממלה ולוח הלוי ובמגיד משנה שם.

ומה שכתב הרמב"ם בגרושין דקל הוא שהקלו בגיטי נשים כדי שלא תהinya בנות ישראל עגונות. המעניין בסוגיא ובראשוניים יבין שאין מטעם שלא חשוב

למכשירים בדף ו בין לאוסרים, בנדון שלנו יש להתרשם מכך.

והנה קודם כל יש לציר ולברר עניין הדפוס שהוא בימיהם [שינויו מזמןנו אנו, שהכל הוא ללא מגע אדם ובצורת צילום (אופסט) שאין בו כתיבה], דהיינו זה לא יובן כלל. והנה הטיבו עמו בזה גדול איטליה שבימים ההם הלא המה ר' משה פרובינציאלו [חי בסביבות שנות הש'] בשווית שלו סי' [ח'א סי' ע"ג], והרמ"ע מפאו ג"כ בשווית שלו סי' צ"ג. ותכלית הבירור בזה, האם מציאות הדפוס הוא רק תוכות [שהוא סביבות אותן] – הפסול, או רק ירכות [שהואאות עצמה] – הקשר.

והנה הרמ"פ הנ"ל כתב שהוא רק תוכות, מפני שכשדוחק את הלוח ניר אחר שרככו בהרטבה מועטת, בתוך הדפוס שבו חפורים צורת האותיות, לא נעשה שום מעשה בגוף האותיות, והוא ממש כמו חותם הדינר שהוא רק תוכות ופסול. וכותב שם: דאי"נ אם היה להיפך, שהיה בא מאחרי הדף עם דפוס שעליו כתובות אותיות בבליטה, והיה מצמידו מאחרי הדף ודוחק אותו שם כמו שהיו עושים בצייר, היה מכשיר את הספרים והמגילות שהיו נכתבם באופן זה.

והנה בא רעו וחקרו הלא הוא הרמ"ע בשווית [סי' צ"ג] וזו"ל: וכבר שמענו מן החברים מי שפסל אפילו בדיעבד, ואמר שהנייר או הקלי הנכש בחזקה בשעת הדפסה כחקיקה דמי –inan בקיינן באמנות זו, שכרכנו בה פועלים הרבה ועמדו עליהם, ונתברר לנו שאין ממש בדברים הללו, לא מסווגיות ההלכה ולא עצמה של מלאכה. כי אף היו האותיות חוקיות בגופו של ניר ונקראות בו בלא דיו כה"ג הו רק ירכות וקשר בגטי נשים ובשורורי עבדים. ע"ג דבש"ת תפlein ומזוזות רק ירכות נמי פסול, שכן שהוא מעשה בגוף האות, בעין בה כתיבה ולא חקיקה [והיינו שאם יעשה רק חקיקה בלא דיו פסול, דין בסומ מקום פסול של רק ירכות וציצ'יך], אבל הכא בדפוסין שלנו עיקר הכתיבה היא בדיו [ויא"כ גם בתפlein ומזוזות כשר], ואין האומני כובשי את הקלי במכבש שלהם אלא כדי שתצטייר האות בדיו היטב, ולא ישאר חלק

עוד רأיתי לאחד מן המערערים שקס לפסול מעשו, וראיתו ממש בשווית חתם סופר [סוף ח'יו בלקוטים סי' כ"ט ד"ה מ"ש] שכותב שם שכתייה הנעשית ב מהירות רבה שלא כדרך האפשר לכותבין בעלה אינה דרך כתיבה. ואני אומר שאפי' בשקרה דעביד לגלי לא נזהר, דחתת"ס מיררי שם בכתיבה הנעשית ע"י השבעת קולמוס, והנה זה ודאי אינו דרך כתיבה דלא נעשה בכך גברא אלא בכך ההשבעה, ומה זה נוגע לנדון דין – אין יודע. הלא כאן הכל נעשה בכך גברא. ועוד שם מיררי בספר תורה שכותב משה ביום מותו, ודאי שככל הי"ג סי' שתנתן לכל שבט ושבט יהיו כשרים – וא"כ ראה לסתור הביא ממש.

עוד יש מי שערעד והביא משווית הרשב"א [במיוחסות לרמב"ן סי' קכ"ב], זו"ל: ואע"ג דפסلين בಗמי רק תוכות והמטיף וכיוצא בהן, היינו ממש דברין שיהיא כותב בדרך הכותבים, ע"כ. ולא ידעת מה מצא שם יותר ממה שאמרו בשבת [דף ק"ג ע"א] שבשמאל אינו דרך כתיבה. ובעיקר העניין מי גילה לו שאין זה דרך הכותבים, וכך וראה כמה הכותבים באופן זה לאפים ורבות, וכבר כתבו כן הפסיקים בעניין הדפוס שאין לומר שאין זה דרך כתיבה, דהא הוא עתה עיקר כתיבה שכותבים בה לכל הספרים, וה"ה בנדון דין כותבים בדרך זו לאufsים ורבות, ידוע.

ד'. ובנדון האם יש להזכיר ספר תורה ומגילות שנכתבו בדף. האמת אומר, שעלה במחשבה לשונן ידי מלכטו בזה כלל בכאן. להיות שאין נדון הדפוס דומה לעניינו כלל וכלל, ולא קרב ולא פגע בו, ומדוע אכenis ראש בימה שככל גולי עולם נתחבטו בו, דשם הרוי עיקר הנדון האם הדפוס הוא כתיבה או חקיקה ואם הוא רק תוכות או רק ירכות, משא"כ כאן אין שום חקיקה בכלל אלא כתיבה גמורה בדיו. ורק תוכות שפסול – הוא כשלעצמו פעלתנו היא רק באות עצמה לא זולת. ואולם מכיוון שרבים דשו בדבר זה וחשבו לדמותו, אמרתי אשנה פרק זה. אלא שכבר בפתח דברי אומר, שבין

הנדפסים נראה דאין לחלק בין ספרים הנכתבים בכתביה ובין ספרים הננדפסים בדפוס, וכל הקדשה שיש לספרים הנכתבים יש גם כן לספרים הננדפסים, דמה לי בכתביה מה לי בחקיקה, וציצ' הקודש נמי לא היה בכתביה אלא בחקיקה, כדאמרינו התם לא היה כתבו שקווע אלא בולט כדינרי זהב, ואעפ"י כן כתיב בה מכתב פתוחי חותם אלמא בכתביה היא, והלוחות נמי היה בחקיקה כדכתיב חרות על הלוחות ואעפ"י כן קורא אותם בכתביה. ומה אמרינו וכותב ולא חקק היינו בחק תוכות, אבל בחק ירכות שפיר דמי וכוי עיישי באורך.

והנה גם בדברי הרמ"ע מפנינו הניל הבינו רוב רובם של האחرونים שכוננותו לומר שדף שבדיו הוא כתב גמור, וכן כתב להדייה הגט מקשור [ס"י קכ"ה אות ט"ו]. ומה שאמר שבתפילהן ומזוזות גם חק ירכות פסול, היינו שלא די כמפורט למבין בלשונו. וגם המשא特 בנימין שם הביא לדברי הרמ"ע הניל לעזר לו.

וכן הבין בדבריו ג"כ המג"א [ס"י ל"ב ס"ק נ"ז], ז"ל: והרמ"ע כתב בתשובה סי' צ"ג דבש"ת תפליין ומזוזות אפי' חק ירכות פסול, ומשמע בדבריו דהנדפיס בדיו כשר דזה מקרי בכתביה, אלא שלא רצה לאומרו למעשה ע"ש.

וכן כתב המג"א ג"כ בס"י רפ"ד [סע"י א'], ז"ל: כתב הלבוש תמהתי כל ימי שלא ראוי נהגין באחד מן המקומות לכתוב הפטרות כדי ספר כמו שכותבי המגילה, כי היה ניל שאין יוצאי בצדור כלל בקריאת הפטרות שקורין בחומשי הננדפסים כיוון שאין נכתבין בכלל הלכות ס"ת או מגילה, עכ"ל. וכתב המג"א על זה: דמשום עת לעשות לה הפרו תורתך, כלומר שאין יכולת ביד הצדור לקנות להם נביאים שלימים. וא"כ השთא שנתגלה מלאכת הדפוס והספרים תודות לאל בזול, אסור לכתוב הפטרות [לבד], זהה קי"ל דפוס כתיבה מעלייתא היא כמ"ש הרמ"ע בס"י צ"ג וכוי עיישי. ומבואר הדבר היטב בן במחצית השקל שם. ובמחצית השקל סי' ת"ץ ס"ק ט. ובס"י תקנ"ט סי' ק' א', שיש לבן על מגילות שנדפסו בדפוס.

מןנה בלתי מושחר [כל צרכו], כמו שיארע פעמים רבות לאמנים הבלטי בקיים. ויוטר מזה לא אומר לכט מה שאנו סוברים בדפוסים האלה, אעפ"י שלא יהיו דברינו בשיר זהה אלא במקצת, ולהלכה בלבד. ולפ"ז צ"ע במה נחלקו ר' משה פרובינציאל והרמ"ע במעשה הדפוס, אם הוא חק תוכות או ירכות. ונראה Dao שהיה שתי מציאות של דפוס, או שהרמ"ע מחשב את מה שנחקרים האותיות שבדף בתוך הדפוס שם חפורים האותיות חק ירכות ולא חק תוכות, דהיינו שהנייר הוא דבר רך, א"כ שפיר יש פעולה גם באות עצמה ולא רק בסביבותיה ואיןו כמטבעות מתכת, שמדובר במ"י שבאופן הזה הוא חק תוכות ואין פעולה בירכי האות.

ואחר שביארנו את המציגות נבוא לבאר את שיטות המדברים בזוה. והוርחתתי לפרש באורך כיוון שראיתי בכמה מן המחברים שהפכו את דברי המתירים לאוסרים, ולכך אמרתי להעתיק בכל פעם כל הלשון הנזכר, ומה פירשו בו גדולי האחرونים, כדי שיראה הרואה אם בר הכי הוא וישפוט.

זה החילוי, הנה מפורטים בבי מדרשא דברי הט"ז ביו"ד [ס"י רע"א ס"ק ח'], ז"ל: וחקיקה הויאל ואתא לידי נימא ביה מילתא, לפי ששמעתינו אומרם שאין בספרים הננדפסים קדושה כמו הנכתבים בכתב. ולי נראה שאין חילוק בזוה, דאפשר אם נאמר דהוה חקיקה, מ"מ הוה כמו כתב, זהה גם גבי גט אשר כשר בחקיקות ירכות כמו שכותב באעה"ז [ס"י קכ"ה], אע"ג דכטיב אלה וכתב ולא וחקק וכו', אלא ברור הוא דבעשה הדפוס מקרי כתיבה ממש ולא חקיקה. ושוב ראיתי בתשובה שאלות למה"ר בנימין ז"ל שכותב גם כן שבעה הדפוס הוא קודש כתיב, מטעם דגם חקיקה היא קודש והביא ראה ג"כ מאפוד. אבל לפענ"ד לא צריך זהה, כי הוה כתיבה ממש ואין כאן חקיקה, דמה לי שדוחק את העט על הניר או הניר על האותיות של עופרת, אידי ואידי כתיבה היא, ע"כ. וכן הסכים עמו בשווית הכנסת יחזקאל [ס"י ל"ז], ובערך השולחן או"ח [ס"י תרצ"א אות א'] עיישי.

וראה באורך גם בשווית משאות בנימין [ס"י צ"ט] המובא בט"ז הניל, ז"ל: שאלת על קדושת ספרים

שלא כך כותבים בפה או ברgel, וכן הרגיל לכתוב בימינו אינו כותב בשמאלו. משא"כ מעשה הדפוס שהוא עתה עיקר הכתיבה מרוב ספרים הנדפסים, ודאי שאין בו שום חסרונו של אין דרך כתיבה.

[וגם נדון דיין התפתחות היום מאד, שכותבים בו בהרבה מקומות שא"א לעשותם בדפוס רגיל כיודע. כמו שמצוינו בענין איתר באו"ח [ס"י ל"ב סע"ה] שהגמ' שבשמאל פסול מושם שאינו דרך כתיבה, באיתר כשר כיוון שאצלו הוא כן דרך כתיבה, וא"כ היה בכל מקום שדרך לכתוב בו וכותבים בו ספרים לאלפיים ורבבות, אין בו חסרונו של דרך כתיבה].

[וגם ר' משה פרובינציאלו בתשובתו הנ"ל האריך בזה מאד, וגם הוא דעתו שדפוס הנעשה באופן שאין בו חוק תוכות יש בו קדושה. וביתר בתחילת תשובתו כתב שמעשה בא לפניו בהיות הגאון כמהר"ר יוסף אוטולינגו בארץ איטליה הדפיס ט"ז מגילות על הקლפים אשר נמצאו אצל מוכנים עיי"ש. ושם דן והאריך האם יש לפוסלים. וסיים שהיות שהדפוס [לפי הבנתו] הוא חוק תוכות יש לפוסלים, והוסיף שכיוון שכן – שלא יעשו בדפוס אפי' באופן הקשר, כדי שלא יבואו בני אדם לידי תקלת ולהזכיר גם הנדפסות בדרך הדפוס המצויא אצלנו פן יאמרו כשם שסרייקי בייתוס מותרין כך שאר סרייקין מותרין, וכיון שזאת התקלה מצויה ראוי להתרחק מן הכהור וממן המביא לכעור, אבל להדפיסו בניר נ"ל דמותו שהכל יודיען שאין הניר כשר למגילה ולא אותו למטעי. וראה בברכי יוסף ריש ס"י תרצ"א שהביא דבריו].

הרי לך שלא אסור בדפוס באופן הקשר מושם שאינו כתיבה [כמו שרצוי לדוחק בדבריו איזה אחרים], אלא רק מושם גזירה שמא יצא מזה תקלת, ולהדייה התיר בהדפסה על ניר שאין בזה תקלת. וא"כ בנדון דיין שאין הספר תורה ומגילות היוצאים בכתיבה עיי' מס' הנ"ל דומים בכלל לנdfs, אלא כתבם הוא ממש כמו כתב ס"ית ומגילה רגיל ללא שום הבדל [באותיות עבות], א"כ אין שום חשש שיבואו להתייר בדפוס באופן אסור, ופשט.

ועוד עיין בדברי המג"א [ס"י ל"ב ס"ק נ"ז] שכותב זו"ל: ולי נראה דבתפילין ומזוזות פסול [בדפוס],

וא"כ אף שבשותית זרע אמרת [חלק ב' סימן קי"ז] כתוב לא כן, וביאר מ"ש הרמ"ע שבס"ת תפילין ומזוזות גם חוק ירכות פסול, הוא מושם שאינו דרך כתיבה בכך. וכן רأיתי שהאריך בזה בפסקיו עוזיאל סי' ל"א שהעתיק לדברי הרמ"ע הנ"ל שכותב: שבס"ת תפילין ומזוזות חוק ירכות נמי פסול, שכל שהוא מעשה בגוף האות בענין בה כתיבה ולא חקיקה, אבל הכא בדפוסין שלנו עיקר הכתיבה הוא בדיו ואין האומני כובשיין את הקלף במכבש שלהם אלא כדי שתצוויר האות בדיו היטב ולא ישאר חלק ממנו בלתי משותף וכו'. ופירש שם דבריו: שכל מקום שצריך מעשה בגוף האות עצמה, מעשה זה אינו יכול להיות אלא בכתיבה, שהוא מעשה בגוף אותן, ולא חקיקה שהמעשה הוא בגוף הטבלא או הניר שחוקקים בו. הלכך הויל והדפוסים שלנו עיקר הכתיבה הוא בדיו שעל אותן הדרישות הדפוס, וככיבשת המכבש אינו אלא כדי שתצוויר האות בדיו היטב וכו' נמצא שאין כאן מעשה בגוף אותן, ע"כ. ולא מובן כלל למה לא נקרא השחרת האות בדיו מעשה בגוף אותן. ועוד שהוא מהפך כוונת הרמ"ע, דהראמ"ע בא לבאר שם למה בדפוסים שלנו כן כשר הכבישה, והוא מפרש שהרמ"ע בא להסביר למה הכבישה, והוא מפרש שהרמ"ע בא להסביר למה פסול. ועוד שודאי שלא נדחה את הבנת גдолיל עולם בדברי הרמ"ע, הלא מה מה מהר"מ בן חביב והמג"א והפר"ח [יובא לקמן], ועוד ופשטות לשונו של הרמ"ע.

ואל תשיבני ממ"ש הרמ"ע בעצמו בס"י ל"ח [הובא בקצרה במג"א ס"י ל"ב ס"ק ה'], זו"ל: ושמעתינו שיש במצרים אדם אחד שהוא גדם וכותב בפיו תפליין ומזוזות וס"ת ואין מוחה. ואני אומר בברור שהן פסולים וכו', דכתיבה בימין לדברים שבקדושה היא מן הדברים הפסולים מן התורה וכו', ובפירוש אמרו בפרק הבונה [שבת דף ק"ג ע"א] אין דרך כתיבה בשמאלו אפילו למי שלולט בשתי ידיו, כל שכן שאין דרך כתיבה בפה דעתן הכותב בפיו בשבת פטור, ע"כ. ומשמע לכך שהיא צריכה דוקא כתיבה בימין. אמנם המעניין נראה שביואר הרמ"ע דבריו היטב, וטעם הפסול מושם שאין דרך כתיבה, בכך רצונו לומר

ועי' בבית שמו אל אהע"ז סי' קכ"ה ס"ק ג' שכתב: דפוס הוイ כתוב ממש. וכן עי' ברב פעלים ח"ב חלק אוייח סי' כ"ז בד"ה ואין, זוזיל: כי באמת כל גדולי האחרונים שלמים וכן רבים ס"ל הדפוס הוא כתיבה ממש, ויש לכל ספרי הקודש הנדפסים דין כתיבה ממש כדין הנכתבם בקולמוס וכו', והאריך בזה עיייש. [ועי' אות בפחד יצחק ח"ב ערך דפוס באורך].

וכן הפרי חדש באבן העוז [סי' קכ"ה ס"ק ז'] כתוב ויש לדקדק בעניין הדפוס אי מקרי כתיבה או לא, ומסתברא ודאי דהו כתיבה, וכי גרע מחקיקה ורישמה דהו כתיבה, והאריך בזה והביא לדברי הרמ"ע בסyi צ"ג [והבין בהבנה הניל שהו כתיבה]. וכן הביא לדברי המשאת בניין הניל, וכותב עליו דיפה כתוב, ולאו מטעמיה דהו חקיקה, אלא מטעמא דכתיבנא דהו רישמה בדי על גבי נייר, דלכולי עלמא הוא כתיבה. ומה שכתב עוד דaicא למידק לכארה דשאני מלאכת הדפוס שמדפיס כל הדף בבת אחת ובכח אחד שלא כדרך הכתיבה שכותבין כל אותן אותות בפני עצמו, לא קשיא מידי, וזה מלטה מיפשט מפשיטת הראב"ז [פ"ט מהלי כלי המקדש הליל ב'] גבי ציז', דסבירא ליה שהיה עשוי על ידי הכהה בדפוס, הרי שקדש לה' דכתיב גבי ציז' הוה נחקר בבת אחת. הכלל העולה, דגט כשר על ידי דפוס ואף לכתלה, ע"כ.

אלא שראיתי שהמטה יהודה [עייאש] בסyi תרכ"א ס"ק ז' ד"ה ודע, הקשה שהפר"ח לכארה סוטר עצמו בהלכות מגילה סי' תרכ"א [על סע' ב'], שכתב שмагילה שדפוסה רוביה פסולה. וכן הקשה ג"כ השדי חמד [ח"ב מערכת הד' אותן מ"ח] ועוד הרבה אחרים, והשאירו בקושיא.

והנה המעניין בדבריו באוייח יראה שפסקה משות חוקות, שכן הוא סמכיות דבריו שם. ולא משות שהדפוס לא מקרי כתיבה. וכך ראיינו שדנו בזה גדולי האחרונים האם הדפוס הוא חוק חוקות או לא. ואדרבה גם מדובר באוייח מבואר שאם יעשה הדפוס ללא חוק חוקות יהיה כשר, וככ"ש באופן דין שאין בו כלל חקיקה שיכשיר הפרי חדש.

משום דא"א לצמצם ופעמים שנדפס האות השני קודם לראשונה והיל שלא כסדרון, ע"כ. מפורש שאין שום חסרון בדיון הכתיבה ע"י הדפוס, ורק חסרון שלא כסדרון.

וכ"כ ג"כ במורוק ציינעה דף ל"א ע"ב [בנדמ"ח עמי סי'ו], זוזיל: ופשט גם כן שמעשה הדפוס כתיבה מעלייתא היא וכשרה על ידי אומן ישראל וכן כתבו האחרונים. וגם בספר מגדל עוז שלו בקונטרסaben בוחן פנה ב' אות ל', כתוב זוזיל: דפוס כתיבה מעלייתא היא לכל מיili, כן היא הסכמה כל האחרונים. וע"ע ביפה לבב ח"א סי' ל"ב סוף ס"ק ו', מה שכתב עליו.

ובמהר"ץ חיות יומה [דף ל"ח ע"א], יצא לחיש שמעשה בן קמץ ג"כ היה כעין דפוס, דאל"כ לא היה כשר כתיבת השם, היוות שהיה מרחק אבע בין אותן לאות, עיייש בלשונו באורך. [והגמ שעצם חדשו זהה היה מעשה בן קמץ אין נראה כן, וכמ"ש ביוונית אלם ח"ב פרק ל"א אין היה המעשה, מ"מ גברא קא חזינה דס"ל דמעשה הדפוס הוא כתוב גמור].

וראה בשווית חותם יאיר [סי' קפ"ד], זוזיל: רק מה שאני קווה הצד היותר [לשמש בחדר עם ספרים] לא להלכה ולא למעשה רק גمرا גמור זמור תא תהא, הוא מצד שם בדפוס, ולא מצד העדר קדושות הכתוב מפני שהוא בדפוס שכבר אסרו הפוסקים כמ"ש הט"ז הניל וכו', רק מצד שהמדפיס הוא גוי ולא עדיפה מכותבם גוי דקייל יגנו, והיה שאר ספרים לעניין קדושתן כדמותם בגיטין [דף מ"ה ע"ב]. ותמה [אני] על הקדמוניים ובט"ז שלא הרגש בזה, ואפשר דמיiri בשמהדפים ישראל, וסתמא כך הוא על הרוב וכו' עיייש, ע"כ. הרי שגם כתוב שם המדפיס הוא ישראל יש בהם קדושה וחשוב כתוב. אלא שישים וכותב: שאם יודפסו מזוזות ותפילין או סי'ת לא יעלה על דעת אדם שייהיו כשרים, ע"כ. וראה בפתחי תשובה בי"ד [סי' רע"א אות כ'], שכתב שהחוות יאיר בסyi קפ"ד פוסל, ומשמע אף בכתבו ישראל. ולפייז צ"ב תחילת התשובה עם סיוםה.

ר"פ] כתוב, שדפוס אינו כתוב כן הביא בשמו בשו"ת מהרש"ם [ח"ג סי' שנ"ז].

אולס המעיין בדברי הרוקח בפניים יראה שלא זהה כיוון כלל. ואקדים הסוגיא הניל בגיטין [דף כי ע"א], דאמרין התם שיש שני אופנים של דפוס, אחד חוק תוכות ואחד חוק ירכות, חוק תוכות לא הוイ כתוב בગט ובסת"ם, ואילו חוק ירכות [שהיה בצעץ] הוא כתוב לכל דבר, חוץ מסת"ם שצרכיך דיו. וא"כ ע"כ מה שכתב הרוקח שדפוס לא הוイ כתוב על כרחך בחוק תוכות מיيري, זהה הוא הביא את הגמ' בגיטין הניל, ועל זה כתוב שם שביעום טוב ושבשת אסור דלא גרע מרושם. ובודאי שהרוקח לא היה על דפוס שלנו היום שהוא עדין לא היה ולא נברא בזמנו.

וא"כ מה מאד תמורה מ"ש מהרש"ם הניל שאמר שמצאה מציאה גדולה ברוקח שדפוס פסול, והלא מה שכותב שם כתוב בגמ' בגיטין, ועל הדפוס שלנו לא דיבר. ועל זה נאמר כבוד אלקים הסתר דבר. ועיין ברב פעמים בפתח הספר ח"א בד"ה וכדי להראות.

وعיין עוד בחזון איש קונטרס י"ח שעונותאות י"ד.

וראה להרב בני יונה שפסל ג"כ הדפוס, ביו"ד סי' רע"א בסופו, זוזיל: עתה שהמציאו מלאכת הדפוס אפשר להדפיס ספר תורה על הקלף ותהייה בשינוי האותיות ומיפוי יותר ממעשה הכתב, אכן ייל שאין להדפיס סתו"ם כי הם פסולים שאינם הדפוס כתוב, והتورה אמרה ועתה כתבו להם, וכן בתפילה ומזוזות דכטיב וככתבם, لكن אין להתרם אפי' בדיעבד, אפי' אותן אחת בדפוס, ואפי' אם רוצה לככbos הדפוס על הקלף נnil.

ובדעת קדושים על הבני יונה שם [ס"ק ט'], כתוב לבאר טumo: דהנה הירושלמי הניל מיעט מכתב ולא נטף, ואיכא התם פלוגתא בחיבור הנקודות אם מועיל, ואולי דפוס גם כן ממעט מגזר כתוב ע"י זה, כמו שהזרוק הדיו אינו דרך כתיבה, כן אם זורק כל עם דיו ואינו מוליך בהדיו [אינו דרך כתיבה]. עוד מצאתי כתוב, אולי מ"ש הירושלמי כתוב ולא מטיף, אף בחיבור הטיפון יש חשש שעיני' בדפוס שאינו ככתב אלא כמטיף ונוגע בקלף במא שטיף, כי מ"מ אינו סגנון כתיבה.

עוד נראה לי לומר אף שהדברים מישבים בלאו הци, אדם יש לנו ספק מה סובר הפר"ח, נלע"ד שיש לסמוך על דבריו באבן העזיר, ושני טעמים בדבר. חדא, משום שם האריך וביאר היטב את דעתו ובאו"ח רמזה בקיצור, וכנראה שלא עיין זה כל הצורך. ועוד, לענ"ד נראה שאת חידושיו על אבן העזיר כתוב הפר"ח לאחרונה, כי כן מסתבר לי שהיה דורך למודו וכתיבת חידושיו כמו ראוי להיות, והיינו שוי"ע או"ח בראשונה ואח"כ שאר החלקים.ומי שיוכיח לי שטיעתי [בשיטתו האחורה] הרי דברי זהה בטלים מעיקרא.

ועי' בزرע אמרת [ח"ב סי' קי"ז] שרצה לישב סתירה זו באופן אחר, ע"פ הבנתו בדברי הרמ"ע שיש חילוק בין תפילים ומזוזות לגט. וכבר הוכחנו בראיות ברורות שלא יצא דבר תמורה זה מפי הרמ"ע, וכמו שהבינו כמעט כל האחرونים, וגם הפר"ח בעצמו באבן העזיר [וא"כ איך נפרש בדעתו מה שהוא לא מסכים, ומלאך שאינו מובן בסברא]. וא"כ ודאי שא"א לישב כן בפר"ח.

וראה גם בערך השולchan [יו"ד סי' רע"א סע"י ל"ט] שכתב על מעשה הדפוס דהוי כתיבה ממש, רק מה שעושים עתה במכונה הולכת עצמה בלי שהאדם ינייע אותה, וזה ודאי אין זה כתיבה דפשיטה דהאדם צריך שייכתוב ולא שנכתב עצמו, עיי"ש. וככתב כן גם באהע"ז סי' קכ"ה אות ל"ז.

הנה לך שגדולי ראשוני האחرونים, שעלייהם בית ישראל נשען, הלא מה: הרמ"ע מפanco ר' משה מפרוביינצאלו המהרי"מ בן חביב המג"א הט"ז הבית שמואל הכנסת יחזקאל הערך השולchan הפר"ח באהע"ז הפמ"ג המחייב היבער"ץ מהר"ץ חיות הערכן השולchan ועוד ועוד. כתבו להדייא שהדפוס חשוב כתיבה. א"כ כ"ש וק"ז בנדון דין שאין מהחסרונות הניל שפיר מקרי כתיבה וכשר לכתチלה.

אמנם יש גם מי ש חולק, דהנה הב"ח בהלכות מגילה סי' תרצ"א אותן ד"ה ואם אין [בנדמי'ה עמי' תרס"ז], כתוב זוזיל: וכל שכן ספרי הדפוס שלנו שאינו נכתבין, וקרא קאמר ונכתב בספר, דבר פשוט הוא שאין יוצאים בה וכו' עיי"ש. וכן ברוקח [סי'

[ח"ג חי"ד סי' כ"א אות ד'], וביחוה דעת [ח"ו סי' נ"ז].

וראה במאסף לכל המחנות הל' סת"ם [סי' ל"ב אות מ"ג], שהאריך בזה, והביא שם אביו בספר אות חיים [אות ז'], שכטב זו"ל: ובעוף הדבר לענין מעשה הדפוס כיון דברענן כה אדם וכתיבת ידו ממש, וזה נעשה במעשה הדפוס במכונה הנוהגה בימינו, הנה ע"י רוב הגלגים הנמצאים במכונת הדפוס אז היו יותר מכח כוחו, וגם אם יהפוך ישראל באופן הגדול המנייע, על כן אין להתיירו שלא מיקרי כתיבת ידי אדם כלל.

ונחדר לדידן, דברענן הדפוס לא יצאנו מידיו המחלוקת, ולא אני מסכים שיש מקום לאסור הדפוס שהיה בימיהם, כי לענ"ד מה שהרמ"מ פרובינציאלו אסר הדפוס משום דחווי חקיקה, וכנראה שחשב שהוא חוק תוכות, וכמו שביאר שם בהערות המוציאה לדפוס בהמודורה الأخيرة, ועל זה כתב הרמ"ע מפanco שמי שכותב כך לא יודע את מעשה הדפוס.

וכן לענ"ד דהרמ"ע מתר בכל, בין בגיטין ובין בסת"ם וכבר רמזתי מזה בפנים, ואי"ה עד נאריך בזה, אבל זה ברור אצלי שאין לחלק ביניהם, והמודה על האמת לא יחולוק בזה. ומה שכתו שאר אחרים לחלק, אין אחריותם עליינו, וכן היא דרך של תורה, וכבר היה לנו לעולמים שגדולי עולם אסור או התairo איזה דבר, ובא רעהו וחקרו – והלכה כמותו, ואלו שומעים שאמר כהלה. ואע"פ כן חזר אני ואומר, שכותב המשך שאנו עוסקים בו אין לו שום שייכות עם דפוס שאסרו חלק מהאחרונים. ומה שהבאתי חבל אחרים בנוגע לדפוס, איןוא לא משומס דמלאת שמיים היא, ואין זה מגדר הקבוד ודרך ארץ שלא להזכירם ודאי למבין. וכן נהג מרן הב"י בספרו גדול – ומאותו הטעם – כידוע לכל מי שרגיל בספרו.

והנה אחד מהרבנים מהדור הקודם הביא ראייה מן הפסוק לפסול הדפוס, דכתיב [שופטים ה' י"ד] ומזבולון מושכים בשבט סופר. ואני תמה אם כך היא הדרך לפסוק הלכה, ולזול בל כל אלה שהכשו ר' עם דמיון מה מפסק כאחד מהנתנים. וכבוד

ויש הרבה להתווכח עמו במה שהסתפק לדמות נדון הירושלמי לדפוס, וכן ראיינו שכל האחرونים שאסרו הדפוס לא אסרו מטעם זה. עכ"פ איך הייתה, כבר ביארנו לעיל באוט ג' שאין מירושלמי זה ראייה לפסול בנדון דיזן כלל. גם ביארנו שם שגם לרמב"ם וכי"ש להראב"ד אין חסרונו בכתב מה שחוקקין במעשה הציצ או בחותמת.

ובמהרשד"ם ביו"ד סי' קפ"ד רצה לנשות להליץ על מה שהוא מגיעים דפי הדפוס לידי בזionario, דין הדפוס חשוב כתיבה אלא חקיקה. וכן פסל הדפוס בזורע אמרת יורה דעתה סי' קי"ז, וככתב בסוף תשובהו שם זו"ל: באופן שמדינה הדפוס אסור בס"ת ותפילין ומזוזות ומגילה, ותו לא מידיו. וראה גם מ"ש היפה לב בא"ח סי' ל"ב סוף ס"ק ו' כתיב שהדפוס בס"ת תפילין כשר רק בדיעבד לבד. וראה עוד בדבריו בח"ג חי"ד סי' רע"א ס"ק ב'. ובעיקר הד"ט הל' סי' ת"ט סי' ל"א אות ט"ו.

וראה גם בתשובה מהאהבה [ח"א סי' ט'], שכותב זו"ל: כי הנה מעשה דפוס הוא חדש לה' כמו כתיבה תמה כմבוואר קצר בארוכה בט"ז י"ד סי' רע"א סק"ח ועיין מג"א א"ח סי' ל"ב ס"ק נ"ז בשם הרמ"ע, אמנים כתבתטי בס"ד במק"א [ח"ג סי' שצ"א]طعم נכון מודיע שאין עושים סית' בדפוס, עכ"ל. ועיי שם שכותב שני טעמים לאסור את הדפוס, האחד שנונתנים את האותיות הפוך ולכך חסר בכתיבה; והשני משומס שבמעשה הדפוס נזוקים הרבה ירידעות. ושני טעמים אלו אינם שייכים בנדון דיזן בעצם עניין כתיבה. ובשים סופר חלק בינת אדם כלל אי'אות א', ג"כ האריך לאסור.

ובעיקר הד"ט חלק או"ח בסוף הספר [סי' ל"ו] אות נ"ג, העלה ג"כ בדבריו הב"ח שמגילה בדפוס פסולה. ויש לעיין מדבריו לעיל [בסי' ח' אות י"ב] שלא משמע ה hei. וכן בקסת הספר סי' כ"ח [לשכת הספר סוף ס"ק ז'], כתב זו"ל: ומהאי טעמא נראה לפענ"ד ג"כ לפסול את הדפוס, משומס שאין דרך כתיבה בכך, ע"כ. ועיי בשער אפרים [שער ו' אות נ"ט], ובפתח הדבר [ח"ב דף ז' ע"א], ובכלל יעקב [סי' תרצ"א אות ג'] וביו"ד [סי' רע"א אות כ"ד]. וביביע אומר

שס"ל שפסול, ודחו את דעת הט"ז בראש ס"י רעד' ש恢' שהכשר, איןם מעניין המכון כאן.

וכן גם יודע הסופר בידיעה ברורה שכותב עתה כמה אזכורות, ומקיים מ"ש רבינו יונה באגרת התשובה [ס"י ה'] שיזכור הסופר בשעה שהוא כותב כי אזכורות הוא כותב. והא לך, שככל האחרונים שהכשרו את הדפוס לא חשו לזה, וגם אלה שפסלו אותו לא פסלו אותו מטעם זה, ועל כרחך כדאמרן שכיוון שיודע שנכתבים במעשהתו עתה כל האזכורות, אין בזה שום חשرون.

וכן מה שהמציאו לאחרונה ממש חשש חדש, והוא שכיוון שמקדש וכותב תיבות אחרות של הס"ת יש אולי חיסרונו בקידוש. הנה אין בזה ולא כלום, דהיינו שכותב תוכן כדי דברו וגם איןנו מסיח דעת מהשומות, אין חסרון במה שמקדש וכותב קודם קודם תיבות אחרות כגון בראשית בראש ואח"כ שם אלקים, דהקדש חל על השמות כדיננו. וגם במעשה הדפוס שהכשרו האחרונים, לא המציאו לחשש זה, אף שבדף שבעזמנם לא הייתה נדפסת כל היריעה בת אחת, וכן מהheid המג"א הנ"ל, דכאן חשש בתפילה ומזוזות בלבד לדין של שלא כסדרן.

אלא שעדין לכוארה יש לדון כאן במה שמקדש כמה שמות בת אחת. והנה מלבד שככל האחרונים הנ"ל שהכשרו בדף מוכחת שס"ל שאין בזה שום חסרון לקדש כמה שמות בב"א, גם אלו שאסרו לא אסור מטעם זה, וז"ל הבינת סופר [כלל אי' אות אי']: הנה כל האחרונים פסקו שהדף מקורי כתיבה מעלייה, ואי משום דברענן שיקדשו השמות, הרוי יכולם לכוין ולקדש השמות אפילו כשהן הרבה בפעם אחת, ע"כ.

ומה שע"י קדושתו זו מקדש הכל, ולכוארה גם שמות שאינם קדושים כגון אללים אחרים, אין בזה כלום, וכמ"ש הרמ"א [ס"י רעד'ו סע"י ב'], וז"ל: כתוב שם אללים אחרים לשם קדושה, אינו פסול, דהיינו כמקדש בעלי מומין למזבצת, איןון קדושים [ר"ל קדושת הגוף – תמורה דף ז' ע"א], ע"כ. כן כתוב הב"י כאן [בנדמ"ח עמי רכ"ז], שם התשב"ץ [ח"א סימן קע"ז], ועוד הביא שם ראה ממה דאמרין שבבאות [דף ל"ה ע"ב]. וביאר את זו הראה שם בחידושי הגהות, מדammerין התם כל שמות

אלקיים הסתר דבר – ולכן לא אזכיר שמו, ולא נאריך בסתירת דבריו. .

עכ"פ בندון DIDON לא מביאה לדברי המתיריהם בדף דכ"ש וככ"ש באופן שלנו שעשו מעשה בידים לצורך האותיות וככ"ל דכשר, אלא גם לאלה שאסרו יודו כולם להתריר כאן. אכן כאן חקיקה אלא כתיבה גמורה, שאין לדון כאן לא מחיק תוכות ולא מחיק ירכות, ואיןנו העש בגרמא כמעשה הדפוס אלא בידיו ממש, ובס"ת ובמגילות אין דין של כסדרן [גם באזכורות כדלקמן אותן ו'], א"כ מכל אפי ברור שנדון DIDON כשר לכוי"ע.

ובסיום נדון זה ראיתי לנכון להציג, שבין המתיריהם ובין האוסרים בדף, מעשה הצללים פשוטה לכך שאיו דרך כתיבה בכלל, וכל מה שיכתב בדרך זו הוא פסול גמור. וגם דרך הדפוס שנעשה היום, ג"כ פשוט וברור שהכל פסול. אלא שודאי לעניין קדושת הספרים בודאי שיש בהם, כי אין אנחנו מסתכלים על דרך הכתיבה אלא על התוצאה, וכיון שתכתב בהם שמות ואזכורות, ואפילו בדבר תורה, בכל יש קדושה וטעונים גניזה. וכבר האריכו בדבר זה כל הצורך האחרונים ז"ל הלא מהה בספרותם, וראה באורך בשדי חמד ח"ב מערכת הדין כללים כלל ל"ח.

ה. ובנדון האם אפשר לקדש כמה שמות בב"א, שהרי במעשה הנ"ל שכותב את כל העמוד בב"א הרי יש בו כמה שמות. וקודם שנרחיב בנדון זה, ראיתי לאלה המערערים שרצו לומר, דהיינו שפסק המחבר בס"י רעד'ו סע"י ב' וז"ל: עכ"פ שאומר בתחילת הספר שכותבו לשם קדושת ספר תורה, בכל פעם שכותב שם מהשמות שאינם נמחקים צריך לומר שכותב לשם קדושת השם. ואם לא עשה כן, פסול, ע"כ. א"כ גם בנדון DIDON פסול. ואמרתי בלבבי שהאומרים כן נשתכח לרוגע מהם הנדון שבכאן, דהכא מירוי שהסופר מקדש את השמות, וכהרף עין עשו את מעשה הכתיבה, ונכתבו כל השמות בפחות מתוך כדי דבר לקדושים ופשוט. וא"כ כל מה שהברERO קולמוסיהן בעניין זה להאריך ולאסוף האחרונים

ויליף לה מקרה דוחיו [דברים ו' ו'] בהויתו יהיו, אולם בס"ת אין דין של כסדרון דיול לתקן או להוסיף תיבת אפי' כשהמשיך לכתוב הלהה. מ"מ יצא בשווית גנת ורדים [חלק א' ע"ח כלל ב' סי' י"ב] לחדר, שבזוכרת השם. כן צריך לכתוב דוקא כסדרון גם בס"ת. [וכן מוכח מזוהר ח"ג דף י"א ע"ב].

וכבר הרחיב בעניין זה כל הוצרך הראשלי'ץ בשווית ביע אומר ח"ג חי"ד סי' י"ד וקחנו משם. וראה שם באות זו שהביא שרוב הפסוקים ס"ל שלא כהניתן ורדים, [ומכללים הרדב"ז והרמ"ע מפאנו, והמג"א שחחש לכסדרון בדף ר' בתפiline ומזוזות ולא בס"ת אף שיש בו כמה שמות, ועוד הרבה עי"ש]. אלא שישים שם [באות י"ד] וזויל: מסקנא-DDינא שלכתה יש לחוש לדברי הגנת ורדים וסיעתו שמצריכים לכתוב את האזכרות כסדרון, ע"כ. ועכ"פ בעשה בת אחת ודאי שאין חסרונו של לא כסדרון, וכמפורש בಗמ' במעשה דבן קמץ המובא לעיל. וכן בנדון דין שמעביר הספר את המקל על היריעה מימין לשמא, הרי שכותב את השם כסדרון מרישא לסייע, והוא לא מייד.

וז. ובנדון שעוררנו שבמצאה הניל א"א לכארה להזהר בכמה הלכות שבסימן ל"ב. הנה נדון זה מתפרט לשני פרטים, האחד האם צריך להוציא התיבות מהפה בשעת הכתיבה. והב' האם צריך לכתוב דוקא מן הכתב.

זה יצא ראשונה, הנה בगמ' במנחות [דף ל' ע"א] אמרין: עד כאן הקב"ה אומר ומשה כותב ואומר, מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בד מע. ופירוש'י בד"ה הקב"ה אומר – ומשה אומר אחריו כדי שלא יטעה בכתב, וכותב. מכאן ואילך משה כותב בד מע – ולא היה אומר אחריו מרווח צערו, ע"כ. ובתוס' שם ד"ה ומשה, כתבו: יש ספרים דגרסי ומשה אומר וכותב, וחומרה היא לכותבי ס"ת ומזוזה ותפiline, אע"ג דמייתי ראה מברוך [ושם לא נזכר אומרא], שהוא גם היה עושה כן. ובקונטרס נמי גריס אומר וכותב ופירוש הטעם וכו', ע"כ. והיינו

האמורים בלוט חול, ובודאי אפילו נתכוין לקדשים הוי חול, دائ' לא נתכוין לקדשים אפילו שמות הקדש לא קדשי כדמותה ההיא דגיטין [דף כי ע"א] דעתכוין לכתוב יהודה וכו', ע"כ.

אלא שראיתי בקסת הספר [ס"י י' אות ו'] שכותב זויל: שם שהוא מחויב לkadש את השם הנכבד והנורא, אך אסור לו לkadש שם שהוא חול כמו לא יהיה לך אלהים אחרים. ואפי' שם שאינו מורה על העכו"ם רק על דבר אחר כמו עד האלים יבא דבר שנייהם שפירשו לפניו הדינים וכו'. ועוד לו שם בלשכת הספר חלק החקירות חקירה י"ב שהאריך בזה, והביא מהשלטי גברים סוף פרק שבועת העדות שחולק בזה על הרמ"א הניל. והביאו ראה ממשכת ספרדים [פרק ה' הל' ה'] וזויל: טעה וכותב יסגןני אל אל עוני ועל ידי רשותים ירטני [איוב ט"ז י"א] מקיים את הראשון ומעכב את האחרון, ע"כ. פירוש שטעה וחשב גם אל השני [שבסגול] הוא בצורי וכותבו לשם קדושה, צריך לעכבו. ופירוש תיבת מעכבו עי' בכsea רחמים על מסכת ספרדים פרק ה' בתחילת שפירוש שהוא עניין קדירה, והביא גירסה דגרסינן מחטב, עי"ש באורך. ושם בהלכה ה' בד"ה אמנים כתוב להקשות על התשב"ץ הניל דחויזין שאפי' קדוש בטעות הוא קדוש וצריך קדירה. ותירץ שם שהתשב"ץ מיירני שיודע שהוא חול ובשאט נפש רצה לקדשו, אז לא מהני קדושה, אך אם טעה וסביר שהוא קדוש ונתקוין לקדשו אז צריך לקודרו.

עכ"פ איך הייתה, בין אם נפסק כתשב"ץ והב"י והרמ"א ועוד, או שנפסקفال החולקים, מ"מ בנדון דין הרי כוונתו לkadש רק את השמות שצריכים קדוש, ואת אלה שצריכים רק מספק מקדש מספק, ואין כוונתו כלל לkadש לשם שאינם קדושים או שמות של ע"ז ח"ו, ופשות. וגם בזה יש להוכיח מעنى הדפוס, שלא חשו לזה האחרונים, והרי זה מבואר בדבריהם.

וז. ובנדון האם בעין כסדרון בכתיבת האזכורות. הנה אמרין שככל דין כסדרון הוא דוקא בתפiline ומזוזות, וכמ"ש המחבר בשווי"ע סי' ל"ב סע' כ"ג,

אולם גם לדעתם הטעם שצורך להוציא מהפה הוא שמא יטעה, וכמו שכתו כל הראשונים הנ"ל. אלא שהפמ"ג ס"ל בדעת המג"א שמדובר גריסין מועל שלא צריך להוציא מהפה אבל צריך שיכתוב מן הכתב כדי שלא יטעה, ואלו היד אפרים לא צריך גם לזה כשהוא בקיा.

וא"כ לפיו טעם זה שכל מה שצורך להוציא מן הפה הוא רק שמא יטעה, וזהו ההבדל בין ס"ת לתפилиו, א"כ באופן דינן שלא שיק שמא יטעה כלל וכלל ודאי שאין צורך להוציא מותך הפה, גם בס"ת כמו בתפилиין, דזיל בתור טума – והדברים ברורים.

אולם לטעם הב"ח לכוארה אין חילוק ותמיד צריך להוציא בפה. וכן הביאו בשירוי כניסה הגדולה בס"י ל"ב [חידושי ב"י אות כ']. אمنם בדברי הגר"א שם בסע' (כ"ט) [ל"א – כ"ל הגהות בן אריה], לכוארה אין הכרע, שכטב ז"ל: כן דיק הר"י אסכנדרני מלשון הסמ"ג [מובא בב"י שם – שכל שוכותב מותך כתב אין צורך להוציא מפני אפילו אין שגורות בפיו], וליתא, דלulos צריך ל��ות בפיו עי' בס"י תרצ"א סע' ב' בהגהה [זהו מיש לעיל גבי מגילה], ע"כ. הנה מיש הגר"א לעולם צריך ל��ות בפיו, ברור הא שקיים על דברי הר"י אסכנדרני שהוא ס"ל שכל שוכותב מותך הכתב אין צורך להוציא מפני אפילו שאין שגורות בפיו, ועל זה אמר הגר"א שלעולם צריך להוציא מפני, בין שוכותב מותך הכתב ובין לא, והיינו טuma כמו שנקטו כל הראשונים מושם שמא יטעה,adam היה לו טעם חדש היה להגר"א להביאו או לכתוב עי' ב"ח – כדרכו.

ובשיטת הב"ח ראה בשער הציון כאן [ס"ק קל"ט] שציין גם לעולת תמיד [ס"ק ל"ו]. וכן הסכים עם הב"ח בספר נהר שלום אותן י'. ובחוות יאיר במקור חיים [סע' ל"א]. ועי' בקהל יעקב [אות קנ"ט] שגם הביא לדברי הב"ח וכטב שהם נגד דברי השו"ע הלבוש והפוסקים – וסימן שלכתילה יש להחמיר בדברי הב"ח. אמן כבר הזכרנו שכל הראשונים לא ס"ל כן, וכן האחרונים ומכללים הלבוש המעדני יו"ט [סוף הל' ס"ת] המג"א הפמ"ג האליהו הרבה [אות מ"ח] והרבינו זלמן [אות מ"ג] ועוד, כוללו ס"ל

שהסבירו רשי' ותוס' לטעם אחד שצורך להוציא מפיו כדי שלא יטעה.

ועי' סמ"ג [עשין כ"ב דף ק"ד ע"ב] שכטב: חזרה הכותב וקורא בפיו כדי שלא יטעה וכו', ע"כ. וכ"כ המרדכי פרק הקומץ בהלכות קטנות [ס"י תתקנ"ז דף ו' ע"א] שהסופר צריך להוציא בפיו ולקרות הוא עצמו פן יטעה רק דבר פורענות לא וכו'. הרי שגם הם הזכירו הטעם שמא יטעה, ושאר הראשונים שהזכיר דין זה ולא הזכירו הטעם, נראה סתמן כפירושם מושם שמא יטעה, דלא נמצא בראשונים טעם אחר.

אמנם הב"ח בס"י ל"ב אות ט"ז [בנדמ"ח עמ' קמ"ה] בד"ה מ"ש כתב טעם אחר, ז"ל: דכך היא מצות כתיבת סתו"ם שיהא קורא כל תיבה ותיבה ואח"כ כותב, כדי שתהא קדושת הבל קריית כל תיבה ותיבה היוצאה מפני הקורא נמשכת על האותיות שכוכותב אותן בקלף והכי מסתbara, ע"כ.

והנה בשוו"ע סי' ל"ב סע' ל"א כתוב המחבר ז"ל: אם אינו כותב מותך הכתב לא יכתוב על פה מה שמקרא אותו אחר, אלא אם כן ייחזר הוא ויקרא בפיו. ועיי"ש במ"ב [ס"ק קל"ו], שכל מה שצריך זה הוא כדי שלא יטעה ואינו מרגיש, וכך גם כשאחר מקריא לו יוציא מהפה כדי שלא יטעה.

וכטב המג"א כאן [ס"ק מ"ב] ז"ל: משמע דכשכתב מותך הכתב אין צורך ל��ות כל תיבה. וצ"ע דבריו"ד סימן רע"ד סע' ב' משמע דאף על פי כן צריך ל��ות. דז"ל המחבר שם: צריך שיהיה לפני ספר אחד שיעתיק ממנו, שאסור לכתוב אותן אחת שלא מן הכתב, ורק שיקרא כל תיבה בפיו קודם שיכתבה, ע"כ. ותירץ המג"א: ואפשר דעתו להקל בתפилиין מאחר דמדובר גריסין [מגילה דף י"ח ע"ב – וכדלקמן], ועי' בס"י תרצ"א סע' ב' בהגהה, עכ"ל. ושם כתוב הרמ"א: גם צריך לכתבה מן הכתב ולהוציא כל תיבה מפני קודם שיכתבה כמו בס"ת.

وعי' בפמ"ג [אי"א ס"ק מ"ב] שביאר דבריו שבמג'יס גריסין אין צורך לומר, אולם צריך שיעתיק מפני הכתב. וביד אפרים שם חלק, וס"ל adam מוג'יס גריסין לא צריך מותך הכתב ולא צריך לומר.

וגופא אמר רבה בר בר חנה אמר רב יוחנן אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב, מיתיבי אמר רב שמעון בן אלעזר מעשה ברבי מאיר שהלך לעבר שנה בעסיא ולא היה שם מגילה וכתבה מלבו וקראה, אמר רב ביה אבاهו שאני רב מאיר דמייקים בהה ועפנפיך יישירו נגדך וכו', ואפילו הכי מיושרין הו אצל רב מאיר. רב חסדא אשכחיה לרבות חננאל דזהה כתוב ספרים שלא מן הכתב אמר ליה רואיה כל התורה יכולה ליכתב על פין, אלא כך אמרו חכמים אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב. מذקאמר כל התורה יכולה רואיה שתיכתב על פין, מכלל דמיושרין הון אצלו, והוא רב מאיר כתב, שעת הדחק שאני. אבי שרא לדבי בר חבו למיכתב תפליין ומזוזות שלא מן הכתב, כמוון כי האי תנא דתניא רב ירמיה אומר משום רבינו תפליין ומזוזות נכתבות שלא מן הכתב ואין צרכות שרטוט, והלכתא תפליין אין צרכין שרטוט מזוזות צרכין שרטוט, אידי ואידי נכתבות שלא מן הכתב,מאי טעמא מיגרש גריסין, ע"כ.

ועי' ר' ינ' שם [בדף ה' ע"ב מדפה"ר] שכטב: דמווח בירושלמי [מגילה פ"ד ה"א דף כ"ח ע"ב], שם כתב שלא מן הכתב אסור לקרות בו שלא בשעת הדחק. [ועיין בדברי הירושלמי עוד לקמן]. והובאו דבריו בבב"י יו"ד סי' רע"ד [בנדמי"ח עמי רט"ו], אלא הביא שם שהר"ר מנוח כתב: דזוקא לכתלה אבל אם עבר וכטב שלא מן הכתב לא פסל, ע"כ.

והנה הטור באו"ח סי' ל"ב [בנדמי"ח עמי קמ"ה] כתב וז"ל: וצריך שייכתוב מתוך הכתב וכו'. וכטב על זה הבב"י שם וז"ל: יש לתמורה על רבינו למה כתב כאן צרך שייכתוב מתוך הכתב, כיון דאסיקנא דתפליין נכתבין שלא מן הכתב וכמו שכתב הוא עצמו בסמוך. ואפשר לומר שכטב כן למדנו שם נמצא איזה סופר שאין פרשיות הללו שגורות בפיו אסור לו לכתוב אות אחת אפילו אותו מקצת שגורר בפיו שלא מן הכתב, עכ"ל הבב"י. והbab"ח שם [באות ט"ז] חלק על הבב"י וכטב וז"ל: ועוד נראה עיקר דברינו הטור סובר דעתו מן המובהך לכתבן מתוך הכתב אפילו שגורות בפיו, אלא לפי שהסופרים נהגו לכתbens בעל פה הניחו להם חכמים [במגילה דף י"ח

לטעמא דשמעא יטעה. [וחחש זה לא שייך בכלל בנדון דין וככ"ל].

ויש להעיר על פסק הבב"ח מסווגיא דמנחות הנ"ל [דף ל' ע"א], דאםrin התם: שמונה פסוקים אחרים שבתורה לא היה משה מוציא לפיו, וכן ברוך ג"כ לא הוציא לפיו הקינות שהקריא לו ירמיה. ולפניהם ע"כ שהטעם הוא רק משום חשש טעות, וכך במקומות צער או קינות לא אמרו [וככען שעת הדחק שאני]. אבל אם נאמר כבב"ח שرك ע"י האמירה של הסופר ממש קדושה, איך לא אמרו משה וברוך מחמת צער בעלמא. ואין לומר דסגי بما שהקב"ה וירמיה היו אומרים שע"ז נשכחת הקדושה, דאי"כ בשbill מה בכל התורה היה ג"כ משה אומר וכותב לטעם הבב"ח. עכ"פ לפי פסק השו"ע שלא חשש לטעם הבב"ח אין בזה חסרון, וכך שסביר ג"כ בראש"י ותוס' והאור זרוע והסמ"ג והמרדכי הר"י אסכנדרני, ושאר האחוריים שמנינו לעיל. ועוד כמו שכתבנו כמה פעמים שיש למנות ולהוסיף לכל אלה שהזכירו את הדפוס וגם לאלה שאסרו ולא מטעם זה, חזין שלא חשו צורך להוציא לפיו היכא שאינו חשש של טעות.

ויש להעיר שבהלי מגילה סי' תרצ"א ג"כ הקשה המג"א כקושיינו כאן בס"ק ד', על הרמ"א שהצריך להוציא כל תיבה מהפה, דצ"ע דהרי מגילה אסור לכתוב על פה אלא רק מתוך הכתב, וא"כ לפי דברי המחבר בסyi ל"ב לא צריך שיוציא מהפה, וכן הטור [בסי' ל"ב בנדמי"ח עמי קמ"ה] והסמ"ג [עשין כ"ב] לא כתבו צורך להוציא לפיו אלא גבי תפליין. [ובאמת השו"ע לא הביא שם בהלכות מגילה דין זה]. אלא שעדיין צ"ע שבhalcoot סי' תן הביא שצריך וכו', וצ"ע, ע"כ. והנה לא תירץ המג"א כמו שתירץ אצלינו – דשאני תפליין דמגרס גריסי – וכך במעתיק מן הכתב לא צריך להוציא בפה משא"כ בס"ת ומגילה. וכבר העיר בזה הפמ"ג בסyi ל"ב אות מ"ב. ואולי שסמק על דבריו בהלי תפליין וכן רק העיר את הקושיא, ע"כ.

וונדון השני בדומה לו, האם צריך הסופר לכתוב דוקא מהכתב. הנה דין זה שצריך לכתוב מהכתב נזכר בಗמ' במגילה [דף י"ח ע"ב] דאםrin התם:

לחلك מסבירה דתפiline ומזוזות מגירס גרייסי, היהות שם רב חננאל היה ראוי שתכתב כל התורה על פיו. וכן לא נוח לגמ' לחلك בין גروس אצל הכל לבין היחיד [דגם תפילין אינם גerosisים אצל הכל]. ולכך נראה ברור שלאי שפסקינו כוותיה אם יש במצבות גם בכל התורה מגירס גרייסי לא יהיה צורך לכותבה מן הכתב ודוו"ק היטב.

אמנם באמת קושיא זו כבר נמצאת ברשב"א שם ב מגילה, שהקשה על מה שאמרה הגמ' והא ר"מ כתוב – שעת הדחק אני. קשה, הרי תפילין ומזוזות נכתבין שלא מן הכתב מפני מגירס גרייסי, ולר"מ ולרב חננאל כל התורה מגירס גרייס להו. ותירץ ז"ל: ויל דשאני תפילין ומזוזות דמגירס גרייסן לכל הכותבין וליכא למגזר בהו, אבל שאר ספרים דלא גרייסן לכל, גוריין לר"מ ולרב חננאל אותו שאר אישי.

ובמאירי בחידושים [דף י"ד סע"ג] וכן בבית הבחירה [בסוגין ד"ה אסורה], נראה שנטכוון לתרץ קושיא זו באופן אחר, ז"ל: אסור לכתוב אפילו אותן אחת שלא מן הכתב אפילו לשלים שבשלמים, שמא יקרה לו טעות בפיו ויכתבונו וכו'. והחילוק בין הרשב"א למאירי, דהרשב"א לא חש לשמא יקרה לו טעות ורק אסור מושום גזירה אותו שאר אישי. ונראה המאירי אסר בלא גזירה ומטעם שמא יטעה. וכך לבאר דהנפק"מ בין הטעמים הוא ספיקו של הרב מנוח הנ"ל, דלטעם המאירי שהוא מושום שחיישין לטעות, א"כ בתפiline ומזוזות שאין חש טעות כלל א"כ יהיה מותר לכתוב פרשיות אלו בס"ת שלא מן הכתב, ואילו לטעם הרשב"א שהוא מושום גזירה, א"כ יש לומר שגם בכל חלקי הס"ת אסור הכל.

אלא שמהירושלמי [פ"ד דמגילה ה"א דף כ"ח ע"ב] משמע שאינו חש של טעות, לאחר שהביא שם אסור לכתוב שלא מן הכתב, הקשה והא תנאי מעשה בר"מ וכו', ותירץ אין למדין משעת הדחק, ויש אומרים שתים כתוב – כתוב את הראשונה מתוך פיו, וכותב את השניה מתוך הראשונה, וגנו את הראשונה וקרא בשנייה. ובבראשית הרבה [סוף פרשה ל"ו] מובא רק התירוץ הזה. ומזה הוכחה הר"ן הנ"ל

ע"ב] מנהגם. מבואר שהב"י למד שככל הטעם הוא רק טעם שהוא לטעות, והב"י הוסיף מעצמו עוד טעם שמצויה מן המובהך בכתב מן הכתב ולא ביאר למה. וגם בי"ד סי' רפ"ח כתב הב"י כן [בנדמ"ח עמי רע"א]. ודבריו קשים מלשון הגמ' כמו שהרגיש בעצמו – ועוררו עליו כבר האחרונים.

ועוד יש להוסיף טעם כפי ששמע באור זרוע ח"א הלכות תפילין סימן תקמ"ה, ז"ל: אבל שאר דברים שבכתב ע"פ דשגורים בפיו הוואיל ואין שגורים בפי כל אסור לכותבנ בע"פ אם לא בשעת הדחק, כההיא דמגילה [דף י"ח ע"ב], דאמרינו: אסור לכתוב אותן אחת שלא מן הכתב ופרק ליה מר' מאיר וכו' ומוקי לה התם דוקא בשעת הדחק. וע"ז אנו סומכים שאנו קורין ק"ש ופרשת קרבות ומזמורים ופרשת ויושע בע"פ מפני שגורין בפי הכל ע"ג הדברים שבכתב אסור לאותן בע"פ, ע"כ.

וקודם שנאריך בטעמים אלו והעולה מהם, נקיים לבירר את פסק השו"ע כאן בהלי תפילין סע"י כ"ט, שכותב ז"ל: אם אין הפרשיות שגורות בפיו צריך שיכתב מתוך הכתב. ולכארה גם כאן שיין קושיתת המג"א מי"ד רע"ד סע"י ב' שכותב המחבר שם: צריך שייהי לפניו ספר אחד שיעתק ממנה, שאסור לכתוב אותן אחת שלא מן הכתב. וכך לכארה תירוץ המג"א לחלק בין ס"ת לתפiline לא יעלה יפה, דינה שם בבית יוסף יו"ד סימן רע"ד [בנדמ"ח עמי רט"ו] הביא שה"ר מנוח כתב דעתו אם אותן פרשיות שבתפiline יכול לכתוב אותן בס"ת שלא מן הכתב כיון דגרישן, עכ"ל. והביאו ג"כ הש"ז שם ס"ק ג'. וראה בדברי המאמר מרדכי סי' ל"ב אותן כדי שכותב שמספיק יש להחמיר. ואם הוא מטעם רק שלא יטעה, א"כ מה חסרונו יש שיכתב את פרשיות התפiline השגורות לו בס"ת, וצ"ע.

והנה כבר לעיל הארכנו להביא את לשון הגמ' שרבע חסדא ראה לרוב חננאל וכו' א"ל רואה לכתב כל התורה על פיך, אלא כך אמרו חכמים אסור לכתוב אותן אחת שלא מן הכתב. ונראה לכארה שאבוי חולק עליו וס"ל שכן מועל, וזהו שאלה הגמ'وابוי כמאן, דמבואר שהוא חולק על הנאמר קודם וכל מחפשת הגמ' כמו הוא סובר. ולא מספיק לגמ'

הזה"כ, כבר הוכחנו שלא נפסק להלכה דאבי ור' ירמיה דהילכתא כוותייהו חולקים עליו. [ואם נתקן ונפרש שגס הירושלמי ס"ל שהוא משום גזירה וכרשב"א, ולכך לא רצה ר"מ להשתמש ב מגילה הראשונה, כ"ש דאתי שפיר טפי]. ואף שלמד הר"ז מזה הירושלמי לעניין לפסול שלא בשעת הדחק אפי' בדיudit, היינו משום שלסביר זו אין סתירה בסוגין. אולם לעצם הטעם יש סתירה. ועוד שהוא מחלוקת בירושלמי, דברי א' תני הירושלמי בסוגין דין דשעת הדחק שני.

העולה מכל האמור, שבណדון דין אין שום חסרונו במא שלכאורה אינו נכתב מן הכתב. וגם דין זה יש לומדו מכ"ש מדין הדפוס וככ"ל. ולרבותה דAMILתא אולי י"ל שבណדון דין שהיריעה הפלשתית המנוקבת נקבים כתוב בה את כל עמוד הס"ת בכתב ברור וקריא, א"כ כشدוחק הסופר את הדיו בנקבים, הרי הוא ככותב מתוך הכתב, ודוק' בזוה. ואף שאינו קורא בפה, כבר הוכחנו לעיל שלא צריך לקרוא.

ח'. ובណדון שעוררו האם יש לחוש ע"י המצאה זו למיוט פרנסת הספרים ומכוני ההגאות. בזוה אין לי לעורר אלא מספרי המוסר, דסבירא זו היפך השכל והיפך המציאות, וקרוב למוחסר אמנה, הרי זיל קרי כי רב שפרנסת אדם נגזרת בידי שמים ולא ע"י תחרות השוק, ועי' בפסחים [דף קי"ח רע"א] ולמה נקרא שמו הלל הגדל אמר ר' יוחנן מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחلك מזונות לכל בריה וכו', אמר רב חסדא Mai דכתיב הodo לה' כי טוב הodo לה' שגובה חובתו של אדם בטובתו וכו'. וכן איתא בפ"ק דעתך [דף ד' ע"א] שהקב"ה זון קרני ראמים עד ביצי כינים. א"כ האם יתכן שעניין זה הנעשה לתועלת עם ישראל שיוכלו לקיים מצות ס"ת וכדלקמן, יגרום הפסד לסופרי סתם, ועיין בספר המוסר והבטחון שהאריכו בזוה מאוד.

ועוד מצד המציאות ג"כ לא יהיה הפסד לסופרים, דהא כידוע תמיד יהיו אלה המהדרין ומהדרין מון מהדרין שיבקשו ספרי תורה הכותבים בקולמוס עם כוונת הספר על כל תיבת ותיבה ועל כל שם ושם.

במגילת שאפי' בדיudit אינו כשר [אף שלכאורה יש לדוחות שר"מ עשה כל זה לקיים לכתチלה].

ונראה לפ"ז שהירושלמי ודאי אינו סובר לטעם חדש טעות, דא"כ מה יוועל שכותב את השניה מהראשונה, אם חישין שמא בראשונה יש טעות. אלא טumo משום גזה"כ, וכמ"ש שם בירושלמי לעיל, ר' זעירא בשם רב חנナル [יש לעיין אם הוא רב חנナル בסוגין – ושמא אחר שאמר לו רב חסדא קבלה מיניה], לא יהא הוגה מפיו [הינו שכותב מפיו] וקורא [במה שכותב אח"כ], כמו שנאמר בברוך מפיו יקרא אליו כל הדברים האלה ואני כותב בספר ובדיו. ופירוש בקרבו העדה שלא שמע ברוך ואח"כ כתב, אלא בשעה ששמע כתב כדי שלא יהיה ככותב בעל פה [וירמיה עצמו היה מתנבא וזהו כמו מכתב, וכך היה אצל משה], ע"כ. ומבואר שהוא גזה"כ שלא יכתוב בעל פה אפי' מי שיודע. ולפי"ז התני ר' ירמיה ואבוי [בבבלי] ודאי חולקים על הירושלמי, דהס ס"ל שכן אפשר לכתוב תפילים ומזוזות שלא מן הכתב, דליירושלמי שהוא מטעם גזירות הכתוב לא שייך לחלק ולומר תפילים מגרס גריסי, ועי' ס"ל לתני ר' ירמיה ואבוי שהטעם שאסור לכתוב שלא מן הכתב הוא רק משום חשש טעות, וא"כ זה דוקא כשיש חשש כמו בס"ת אבל כשיין מותר. והרי שלא ס"ל כירושלמי שהוא גזה"כ שלא הובאה בבבלי, [ועי' מנהות ל' ע"א שהובאה פסוק זה לעניין אחר].

ונחזר לעניין האם מעכב באופן דין מה שאינו כותב לכואורה מן הכתב. הנה לפי טעם האו"ז שמה שצריך לכתוב מן הכתב הוא משום שדברים שכותב אי אתה רשאי לומר – וכן לכתוב בע"פ, כאן בנדון דין פשיטה שאין שום חסרונו כזה. ולטעם המאירי שגמ בבקי ביותר בשלא בשעת הדחק אסור לו לכתוב דעתך חישין שמא יטעה, א"כ הינו דוקא באופן שישיך אייזו מציאות של טעות, אבל כשהוא שייך למציאות של טעות ודאי שמותר. ולפי טעם הרשב"א שגורר בס"ת שאינו גrosso לכל גם למי שגורס לו, משא"כ בתפילים ומזוזות שלכל הכותבים הם גrossoים. הנה ג"כ זה שייך רק כשותפם בע"פ, אבל בנדון דין ודאי לא שייך גזירה זו דכל הכותב באופן זה הוא כgross אצלו. וטעם הירושלמי משום

סוף דבר: אחר שהארכנו לדעתנו כל הצורך בעניין זה, ותצא דין שנדון אכן כשר לכתילה ולמהדרין, ואין בו שום ספק. אמרתי להוסיף מכמה מעלות טובות שיווצה לנו בזו הימצאה.

זה יצא ראשונה, הנה בראש הלכות ס"ת סי' ע"ר סע"א פסק מרן המחבר ז"ל: מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ס"ת, ואפילו הניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו וכו'. וכן הוא בסוגיא בסנהדרין [דף כ"א ע"ב], אמר רבא ע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ת מצוה לכתוב משלו משום שנאמר [דברים ל"א י"ט] ועתה כתבו לכם את השירה הזאת [וזוא קאי על כל התורה – אסור לכתוב פרשה אחת בלבד – רמב"ם פרק ז' מהל' ס"ת הל' אי]. ולשון הרא"ש [בהלכות קטנות – ס"ת אות אי]: ואומר אני זוודאי מצוה גדולה לכתוב ס"ת.

ואה דלא סגי בשל אבותיו ע"פ שס"ו"ס יש לו עתה ס"ת. ביאר בתורת חיים [סנהדרין דף כ"א ע"ב ד"ה מצוה] דמייתורה דלכם הוא דריש, דמשמע משלכם בעין ולא סגי בשל אבותיו. והוסיף שם דנראה דיחיד הכותב ס"ת ומקדישה לא שפיר קא עבד, דכיון שמקדישה הרי היא של הקדש ולא שלו ושוב לא יוצא בא ידי חובתו דלכם כתוב שלכם בעין וכו' עי"ש [זהאריכו כבר בדיון זה האחוריים – ואcum"ל]. ובב"ח בס"י ר"ע [בנדמ"ח עמ' ר'] למד מזה שכתוב עתה כתבו לכם לשון רבים – אלמא כל איש מישראל חייב לכתוב לו ס"ת.

והנה לשון הטור בס"י ר"ע, מצות עשה על כל אדם מישראל שיכתוב לו ס"ת, ומאוד צריך לחזור אחריה דאמר ריב"ל [מנחות דף ל' ע"א] הלוקת ס"ת מן השוק כחוות' מצוה מן השוק, כתבו או שהגיה בו אפילו אותן אחת כאילו קבלה מהר סיני. ובב"ח שם [בנדמ"ח עמ' ר"א] הביא לנמקי יוסף שפירש: כחוות' מצוה – שאין לו שכר גדול כל כך כמו שטרח בכתיבתו, ויש מקום למדת הדין לחלק ולומר אלמלא שבאה עליו ללא טורח לא היה עושה אותה. כתבו – הוא בעצמו או שכר סופר לכתבו וטורח בתיקון הקלפים ולסבול על הסופר עד שנכתב. כאילו קיבלו – יש למדת וחמים לומר כמו שטרח טורח זה, כן היה טורח לכתת במדבר כדי לקבל

וגם יהיו אלו שיבקשו כתוב קולמוס מסופר אשר בעיניהם כתוב ידו וסגנוו המקורי הוא מיוחד ומעולה, וזהאי שלא תגרע פרנסה מאלו הכותבים ספרי תורה, ורק יתרבו הקונים אשר מעולם לא היו מזמינים ספר תורה מכמה סיבות ועתה ירבו, ותו לא מיידי.

ובណון שעוררו המערערים שאולי יש לנו למגדיר מילתא, וrama מזה תבוא פרצה שיבואו אינשי דלא מעלי לעשות בדרך זו סת"ם בלי דקדוק ההלכה ולא נוכל להכיר בהם. על זה אומר, וכי פרצה חדשה זו – הלא כבר שמענו ומפורסם הדבר לכל – מכמה סת"ם הנמצאים בשוק שנכתבו ע"י אנשים אשר אין להם זיק יראת שמים ואשר אין תוכם כברים, ויש אשר תוכם כברים והכרת פניהם ענתה במס דרכם ופוחזים הם – וזהאי אינם מדקדים בהלכה וכ"ש כישיש להם חסרון כייס בדבר של הלכות כסדרן וכדומה. [וגם ראיינו תפילין ומזוזות שנכתבו ע"י סטודנטים ונשים רח"ל – ודברים ידועים ומפורסמים הם]. אלא שיראי ה' וחושבי שמו הנזהרים לקנות סת"ם רק מסופר ירא שמים ומוחז בקשרות, וכן מסטוריים יראי שמים, הם המהדרין והזוכים לקיים מצות בוראו בהדור כדת וכהלכה. וכן גם העניין כאן, יש לקנות ספר תורה שנכתב בכתיבת מסך ורק מקום שטמוניים עליו יראי שמים וגדולי תורה, שבמקום זה אין שום תקלת, והכל נעשה על הצד הטוב ביותר של ההלכה.

ועוד אזכיר שכבר היה לעולמים ערעוורים כגון אלו – דבעין למגדיר מילתא וכדומה, ולדוגמא בעין מצות מכונה שהריעשו בזמןו את כל העולם בכמה וכמה טענות "ובמיגדר מילתא" וכדומה, וכיום כמעט כל בית ישראל אוכלים מצות מכונה ואין פוצה פה ומצוות ואדרבה כמה תקנות טובות יש במצוות מכונה, בכמה דברים שאפשר להנצל בהם מחשש חמוץ ביוטר וכיודע, וכן העניין כאן כמו שנפרט עוד בהמשך.

וכה כותב בעל המשנת חכמים מהר"ם חגוי, בפירושו לאבות פרק ו' אות רכ"ח, זז"ל: ועל טוב יזכיר שם רבני גאוני קרא וכיו', דשלחו מתם כתוב להגאון האלקי מוהר"ר משה זכותו זלה"ה וכיו', יודיע להם בכתב ידו קודש העשרה תיקונים הנדרכים לתקן העוררות והגידין והشرطוט וקדוש הקולמוס והדייו ומעשה כתיבת האותיות וצורתו, ענין התגין וקדושת הספר, מתחילה ועד סוף כתיבת הס"ית והתפילין, מלבד מה שמספר בספר מצות שמורים. ומתווך כתב הרב האלקי הרמ"ז ומתווך כתבים של רבני אותה עיר ואם בישראל היא הק"ק שני יע"א, יראה הרואה שפלות הדור שאנו בו שהוא יתום, ואין דורש ואין מבקש על דברים כאלו שהם ברומו של עולם, וכל ריק ופוחז שיודיעו לכתב איזה כתב אשורי מוקלקל, מתלבש בטלית שאינו שלו ומקבל סמיכה להיות ספר סת"ם, וסתמו כפירוש צבע מעיקרו, ועל ס"ית ותפילין ומזוזות מסופרים כאלו יסמכו קהיל ועדת ישראל הקרים והרחוקים, ויהיה לנו מן התימא שאנו צועקין ואין אנו נענין, מה תמייה היא זאת. פוק חזי עובדא דרי חזקה ורבי ייסא בזוהר [ח"ג דף ע"א ע"א], ותדונ מיניה, אדם על יתרון וא"ו דהוה בקרא דושסעת שסע פרסות, דחו להנהו מתייא מבית מהתיבתא, ואמרו להם דהוה הס"ית פסול ומשקר בשמא דמלכא, מה יעשו בס"ית הנכתב בכל החסרונות האמוראים וכיוצא בהם. ומכך זה אפשר להמליץ בעדים במא שכתבטי לעיל, יعن הם דניין דכיוון דאיינו נכתב בקדושה הנדרכת יכולן להקל בו לטלטלו מקום למקום. אמן על הברכות שمبرיכין עליהם לבוי דו, ואין בידי שבט מושלים לתקן, רק להודיע צערו לרבים, אולי יחנן ה' ובדורות הבאים המצא ימצא איזה תיקון ויוכשרו דברי, עכ"ל.

ולכן ודאי שיש בזה תיקון גדול بما שנעשה הדבר הזה של כתיבת מסך, בפקוח מורה צדק מוסמך, ושיעשה המעשה רק אדם ירא שמים, שיכוין באממת בכל האזכורות. ולהיות שבמעשה זה נחסכים כמעט כל השאלות המתעוררות, ודאי שיש הרבה להעדיף הספרי תורה הנעשים בשיטה הנ"ל.

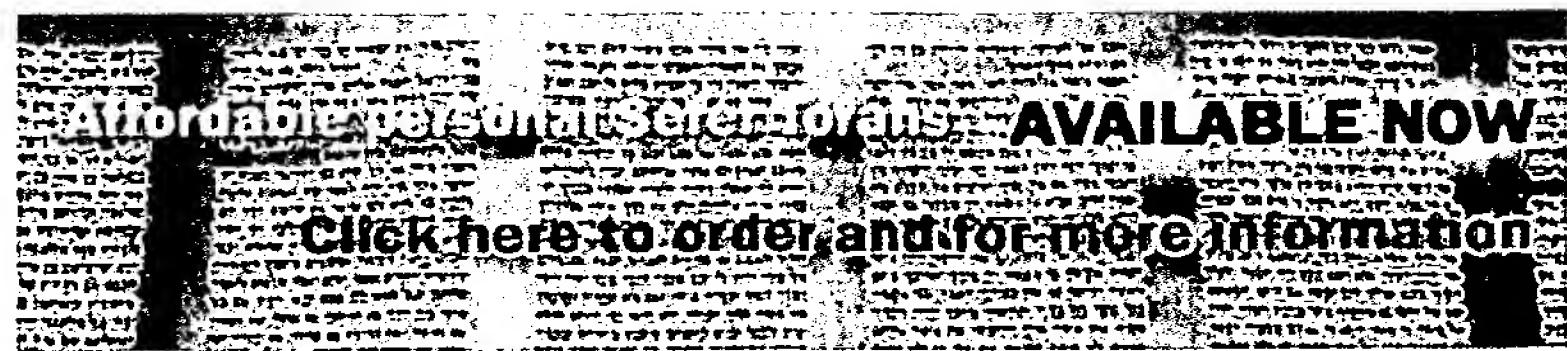
תורה מהר סיני. כאילו כתבו – שיש למדת רחמים לומר כמו שתיקון זה, כך אם היה מוצא טויות רבות היה מתכן אותן, ע"כ.

וזז"ל בעל המשנת אברהם בשער הכתיבה את ב': ובודאי מצוה גדולה הוא ומאוד צריך להשתדל ולהחזיר אחריה אם אפשר לו. והעובד על זה ולא כתב ס"ת אם אפשר לו. בשום עניין, ביטל עשה זו ועונשו גדול. וכל המקדים אותה יהיה ברוך. ועיין בפירוש שם שהביא מקור לכל דבר ודבר עיישי באורך.

ודא עכ"א, שכגדול מצוה זו כן הקושי הרב להשיגה כידוע. והנה באופן הנ"ל יהיה אפשר לזכות לכל החפש והקרב – לזכות במצבה זו. ועוד דכיוון דלאו כו"ע סופרים הם ולא מגיחי ספרים, ועודין גם אחר כל המאמץ שקנה ס"ת עדין הוא פעמים בכלל חוטף מצוה מן השוק. ובאופן הנ"ל במעט תרגול יוכל האדם לקיים בעצמו לכתוב בידו ס"ת. וכך אם לא יזכה לכתוב את כל הספר, יוכל לכתוב את חלקו الآخرונו.

עוד בה שנייה, הנה האף אמן שבירושלים עיר הקודש ברוב [שאינו רוב גמור] בתים ננסיות יש ספרי תורה המהודרים לקריה, מ"מ בכל היישוב כגון בתים חולים ובתי מלון וישובים קטנים ובתי הארחה למיניהם, וכ"ש בחו"ל בהרבה מאודן מן הקהילות, הפרוץ מרובה על העומד. וمبرכים שם ברכות לבטלה על ספרי תורה ישנים מלאים חסרות ויתירות ואותיות שבורות ודהויות, ובפרט הס"ת המשוחים, כידוע כל זה ואין צורך להאריך. וחסרון כס קsha מכולם, דס"ת דבר יקר מאד הוא. ולכן בהמצאה זו יצא דבר טוב לזכות את הרבאים עיי שיוול מאד מחיר הס"ית, ותרבות הדעת בישראל.

והחوت המשולש, יש להזכיר שבעוונות הרבאים כיום יש חלק מן הספרים אשר אין יראת שמיים בלבם, ועושים מהתורה קרדום לחפור בה וכל כוונתם רק לשם פרנסתם, ומכיר אני כמה מהם, ויש לחוש בהרבה הלכות שאינם מקפידים בהם וכ"ש היכא שנגרם להם הפסד בזה – ואין צורך להאריך כי על הידע לכל אני מדבר, ואף שבכל ספר וספר או מזויה או תפילין הרי הוא בחזקתו שבקדושה גמורה נכתב, מ"מ על הכלל דיברנו.

[Home](#) [Grace After Meals](#) [Scroll Project](#) [Q & A Forum](#) [Pesach List](#) [Halacha](#)

Q & A Board - View Post

Author: David Cohen

E-mail: not available

Date: 12/21/2003 12:50:00 PM

Subject: Silk Screen Article

Message: First of all, thank you for your quite comprehensive response to my last post. Apparently, I picked a bad example to make my point, as I did not realize that Yair was a personal friend of yours and that there was an inside joke going on.

You asked why I wrote in reponse to your website, rather than protesting all of the terrible things that go on. I can assure that I am shocked by some of the stories that I have read here, and if the people involved had websites, I would be posting there, too.

Anyway, my main point is that, as you are probably aware, the latest issue of the journal Tradition has an article by R' J. David Bleich about silk screened Torah scrolls. After a thorough examination of the issues involved, the author's conclusion is that the burden of prove required to permit them has not been met.

My humble suggestion is that R' Abadi consider writing a response for the next issue of Tradition, addressing the specific points raised in the article, either in the form of a letter, or an entire article. While readers of this website and "Ohr Yitzchak" are already quite familiar with the argument for silk screening, an response in Tradition would reach a much wider readership and would be a valuable way for R' Abadi's voice on this issue to be heard.

David Cohen

Reply: Thanks for the advice. I did read the article and was very impressed both by his respectful tone and by his extensive research. I browsed through it once, but I really need to sit down and read it. I never met Rabbi Bleich, but from the article it appears that he would welcome a response. That is the way of Torah; one Rav might have one opinion, and another would argue. It is amazing how many of those Rabbis that signed nasty letters against it, never actually reviewed the Sugya (topic). For example, one quoted the Magen Avraham and the Ta"Z as opponents of printing. Clearly he didn't look first. Others based their entire prohibition on the Yerushalmi, "Vekatav VeLo Hashofech," which is barely presented in that way by more than two or three Acharonim (Rabbis of the last 400 years), in their opposition to printing. Every Rav is entitled to his own opinion, if it is properly researched, and there certainly is no place in Judaism for the kind of attacks that we have seen.

In regards to the article, I made a few quick observations. Rabbi Bleich cleared up the misconception of the actual prices today for STA"M (Sefer Torah Tefillin & Mezuzot). His numbers were pretty accurate. He seemed to have a general working knowledge of silkscreen, and cleared up many issues with that. Many people that I met when this came out said to me, "did you see Rabbi Bleich's article against silk screen?" In my opinion, they misunderstood the article. It was an extensive presentation of many of the issues involved, and it was not conclusive against silkscreen, but rather it ended with the statement, "In this writer's opinion, the requisite demonstration has not been forthcoming." Which in English means, "the author's conclusion is that the burden of proof required to permit them has not been met." What a breath of fresh air! It was hard to imagine that someone actually would sit down for days researching the topic and then was capable of a respectful response, albeit in disagreement.

There were a few items that I wanted to comment on.

First of all, there needs to be a law against footnotes that exceed in volume, say 10% of an article. Many people were getting dizzy, including myself. But this on the other hand, did show that his research was extensive and thorough.

Second, the approach of Rabbi Bleich and many others in this generation, seem to suggest that we take a survey from all the Rabbis that we have their opinions in a Sefer and then we can decide. The reality is very different. The Nodeh Beyehuda (Mahadura Kama YO'D #55) says in response to someone asking him a question and mentioning extensively a specific Sefer. The Nodeh Beyehuda says, "I don't usually look into Responsa of the later Rabbis, the ones of our generation, and not even from the previous generation or two, but rather it is enough for me to study the Talmud, the Rishonim, and the Shulchan Aruch...why

should I rely on their (recent Rabbis) determinations more than on my own, and therefore why waste time reading their lengthy Responsa." His point is well made. Each qualified Rabbi is expected and entitled to make his own Halachic determinations. Often the Rabbis will review contemporary opinions to either confirm their own opinions by seeing others that concur, or if they are lost with some questions and hope to get some direction from a previous expert who went on the same road and possibly saw something that might clarify the issue. But the actual determination is not based on a poll of Rabbis. I think that Rabbi Bleich is well aware of this, and was just doing a detailed research on the topic, being a professor and all.

Third, it seems that he agrees that there are maximum six issues, yet all six issues are opinions of a minority of minorities. Certainly a qualified Rabbi is not required to adopt their opinion. This was agreed to by Rabbi Bleich. So all six things were not the big concern. At the end of number 6, he still is heading in the direction of justifying it as a reasonable Psak. But then he states his real concern, as follows: "The crucial consideration is whether or not the silk screen method constitutes either "spilling" or "dripping""

Earlier in the article he seems to suggest that silk screen is worse than printing. From those statements it seems that he has never seen this specific process, and would have a complete different outlook if he were to see it. There is no way that silk-screen in the way we do it, is spilling or dripping. The ink is relatively thick. It is first pressed into the holes of the stencil in the shapes of all the correct lettering. At that time, the bottom of the silk screen has no ink coming out, spilling, dripping, or doing anything. The ink sits inside the letters on the screen. Then the screen is placed on the parchment. Still no spilling, dripping, or leaking. You can run your hand on the back of the screen and no ink will come on your hand. Believe me, I tried it. Then finally the Sofer (scribe) takes that rubber squeegee-like item, and wipes it with a lot of pressure across the entire screen, pushing the embedded ink right onto the parchment. There is no spilling, no dripping, nothing.

It seems that the misinformation has caused many statements and questions to seem foreign to us, since we have a hard time understanding how the person understood the process exactly, in order to say what he said. I'll gladly arrange a series of informative presentations, where we can show the process exactly. I cordially and respectfully invite Rabbi Bleich and anyone else to join us and view the entire process and to ask any questions of us. Anyone seeing the process can see it is not spilling or dripping.

At the end of the day, my highlight of his article was the fact that there are still a few people courteous enough to speak with respect and argue with respect.

God bless him!

AA

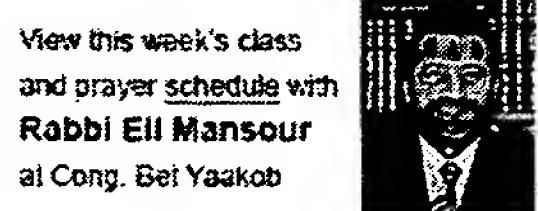
Back to the Q & A Board

[Home](#) | [Grace After Meals](#) | [Scroll Project](#) | [Jewish Law](#) | [About Us](#) | [FAQ](#) | [Q & A Forum](#) | [Contact Us](#) | [Pesach List](#)

aabadi@kashrut.org

Also Visit: MishnaBerurah.com DailyGemara.com LearnTorah.com HalachaYomit.co.il - Hebrew

Thursday, December 20, 2007 / 11 Tevet 5768

Select Halacha by date:
February 22, 2007

Or by subject:

Select subject...

Or by keyword:

Search titles and keywords only
 Search All

► Weekly Parasha Insights

► Register To Receive The Daily Halacha By Email / Unsubscribe

► Daily Parasha Insights via Live Teleconference

► Download Special Tefilot

► Subscribe To Receive Rabbi Mansour's Weekly 75 Minute Lectures on CD or Cassette By Mail

► A Glossary Of Terms Frequently Referred To In The Daily Halachot

► About The Sources Frequently Quoted In The Halachot

► About Rabbi Eli Mansour

► About DailyHalacha.Com

► Contact us

► Seudat Shefshut Sponsorship

► Back to Home Page

Halacha is For The Hatzlacha of Gilad Shalit, Ehud Goldwasser, Eldad Regev
"For the safety and release of captured Israeli soldiers. May Hashem protect the holy men and women of the IDF and return our kidnapped soldiers to their families...AMEN."

Dedicated By
Jason Nehmad

[Click Here to Sponsor Daily Halacha](#)

TAKE DAILY HALACHA WITH YOU!
Click here to subscribe to DailyHalacha podcast
(Available ONLY if iTunes is installed on your computer)

Click here to download iTunes software

Play Clip Length: 3:06 (mm:ss)

Print

Download as MP3 (File size: 728 KB)

Download as WMA (File size: 746 KB)

Is It Permissible for A Sofer To Use Silk Screening Process When Producing a Megilah or Sefer Torah

Chacham Ovadia Yosef, in his work Chazon Ovadia (Laws of Purim, p. 229), rules that the Megila, like a Torah scroll, requires "Sirtut," the drawing of straight horizontal lines on each page before the writing of the text. A scribe who writes a Torah scroll or Megila must draw these lines and then write the text on the lines. A Torah scroll or Megila written without "Sirtut" is invalid for use for the required reading, even if only a single row of text was written without a line. Furthermore, if the scribe wrote the text of the Torah scroll or Megila and then added the lines underneath the text, the Torah or Megila is nevertheless invalid for use, since the "Sirtut" must be done before the text is written. (Chacham Ovadia discusses this requirement also in his work Yabia Omer, vol. 1, Yoreh Dei'a section, 20:10.)

Later in Chazon Ovadia (Laws of Purim, p. 255), Chacham Ovadia addresses the issue of Torah scrolls or Megilot written through "silk screening," a process involving a silk stencil from which the letters of the Torah or Megila are etched. There were Soferim (scribes) who would place such a stencil over the parchment and then pour ink over it, which is a much more efficient and fail-safe method of writing a Torah scroll or Megila than the traditional method of writing the letters by hand. Although one Rabbi allowed preparing Torah scrolls and Megilot in this fashion, Chacham Ovadia rules unequivocally that such scrolls are invalid for use. One who reads from such a scroll or hears a reading from such a scroll has not fulfilled his obligation, and a Beracha recited over such a Torah scroll or Megila is considered a "Beracha Le'vatala" (a "wasted Beracha"). Chacham Ovadia goes so far as to say that a person who sells or purchases a Torah scroll or Megila prepared in this fashion commits a sin for which he will be held accountable before the Heavenly Tribunal.

It is generally very difficult to distinguish between a Torah scroll or Megila prepared through "silk screening" and one that has been written properly. One who purchases a Torah or Megila must therefore ensure to purchase it from a reliable, God-fearing Sofer (scribe) whom can be trusted to prepare the Torah or Megila in accordance with Halacha.

Summary: A Sofer (scribe) writing a Torah scroll or Megilat Ester must first draw horizontal lines on each page before writing the text, and then write the text on these lines; otherwise, the Torah or Megila is invalid for use. A Torah scroll or Megila that was prepared by pouring ink over a stencil placed on the parchment is invalid for use, and one must therefore ensure to purchase Torah scrolls and Megilot from a trustworthy and God-fearing Sofer.

CONTINUING IN THE TRADITION
of The Chief Rabbi of The Syrian Sephardic Community of New York,
Rabbi Jacob S. Kassin A'H (1900-1994)

[Click here for more information about Rabbi Jacob S. Kassin](#)

[Register to Receive Daily Halacha by Email](#)

Recent Daily Halachot...

- The Complication Of Scheduling A Brit Milah For A Baby Born Via Cesarean Section Right Before Yom Kippur
- No Delayed Brit Milah on Thurs., Fri. and Shabbat
- Metzitzah At The Brit Milah On Shabbat and The Issue of Lash
- Should The Parents Name Their Newborn Boy If The Brit Milah Is Delayed Due To Sickness, and Counting 7 Full Days Until The Milah Once A Sick Baby Boy Is Healed
- Is It Necessary To Make Another Kiddush At Seudat Shabbat If It Was Already Said During A Brit Milah On Shabbat?
- The Issue of Metzitzah At A Brit Milah
- The Sandak When There Is A Brit Milah For A 40 Year Old
- Is It Required To Stand At A Wedding, or Bris, or Pidyon Haben
- Should A Couple Say A Beracha Upon The Birth Of Their Son
- What Is The Proper Timing For Pidyon Haben
- Is It Permissible To Be A Sandak Twice
- Wearing Tefillin After Sunset
- If Somebody Mistakenly Put on Tefillin Rabbenu Tam Before Tefillin Rashi
- Removing One's Mezuzot Before Demolishing or Renting One's Home
- Mezuzah- Is It Permissible To Wear A Mezuzah or Put A Mezuzah In A Car

[Back](#) Page 40 of 86 [Next](#)
1284 Halachot found